P O N T I F I C I A   U N I V E R S I T A S   L A T E R A N E N S I S

FACULTAS IURIS CANONICI

Sac. Romualdus Krikščiūnas

DE SUPREMO TRIBUNALI COMPOSITI IUDICII MAGNI DUCATUS LITUANIAE 1584 - 1795

Dissertatio ad Lauream in Iure
Canonico assequendam moderante
Rev.mo P.Daniel Faltin, O.F.M.Conv.

ROMAE 1963.

PRAEFATIO

1. In Magno Lituaniae Ducatu saec. XVII-XVIII in postrema instantia tria aequalia et suprema in suo foro Tribunalia iustitiam administrabant, scilicet: Tribunal Supremum Civile, Tribunal Fisci et Tribunal Supremum Compositi Iudicii. De primis duobus Tribunalibus habentur studia a Janulaitis /a. 1927/ et Šabūnas /a. 1936/ confecta. De Tribuhali vero Supremo Compositi Iudicii, quod in vita Status et Ecclesiae Catholicae in Lituania permagni fuit momenti hucusqpe,quod sciamus, nullum opus typis editum est; immo in opere auctoris Alekna, de historia Ecclesiae Catholicae in Lituania, ne verbum quidem de Tribunali Compositi Iudicii invenitur.

2. Profundiora studia historico-iuridica Ecclesiae Catholicae in Lituania perficere cupientes, ad hanc nostram dissertationem animum vertimus, ut historiam doctrinamque Tribunalis Compositi Iudicii M. D. Lituaniae, pro tenuitate nostra, plene ac integre exponamus.

Tribunal Compositi Iudicii erat Tribunal collegiale et constabat ex iudicibus civilibus et ecclesiasticis pari numero.

3. Ex pluribus nominibus, ad hoc Tribunal denominandum adhibitis, selegimus nomen "Tribunal Supremum Compositi Iudicii Magni Ducatus Lituaniae", quia ita hoc Tribunal appellatur a maiore parte Constitutionum et auctorum. Ceterum hoc nomen iam in primis decretis huius Tribunalis invenitur.

4. In hoc labore nonnullas experti sumus difficultates, ex quibus maxima: inopia actuum et decretorum ipsius Tribunalis Compositi Iudicii in archivis et bibliothecis. Materia ideo ad dissertationem componendam illustrandamque directė ex actis Tribunalis iam publicatis desumpta est. Pauci sunt quidem auctores qui in suis operibus, variis idiomatis exaratis, de hoc Tribunali loquuntur et etiam hi circa aliquas quaestiones ad hoc Tribunal pertinentes

(e.gr.,.de.eius independentia, de numero iudicum, etc.), inter se non concordant. Praeterea, difficile erat exacte componere praecipuas saltem partes processus, iuxta praxim Tribunalis Comp. Iudicii, quia nulla Constitutio, nec Statutum Tribunalis, nec Lituaniae Statuta de eo in extenso loquuntur. Item, in Constitutionibus Comitiorum de hoc Tribunal pauca habentur et semper fere exclusive cum aliquid in ipso Tribunal mutant, aut poenam pro transgressionibus Statuti Tribunalis praescribunt.

5. Fontes, quibus usi sumus, fere omnes iam in variis collectionibus editi sunt, inter quos eminet tria Statuta M.D.Lituaniae, praecipue Tertium Statutum; Monumenta Poloniae Vaticana, in quibus magni momenti litterae Sanctae Sedis, Nuntiorum Ap. Sedis in Lituania, Ducumque lituanorum necnon episcoporum, de Tribunali Comp. Iudicii continentur; Volumina legum, ubi conscriptae sunt Constitutiones Comitiorum Lituaniae Status, nostrum argumentum respicientes; Akti izdavaemije Vilenskoju Archeografičeskoju Komissieju, ubi aliquae causae Tribunalis Comp. Iudicii reperiuntur, etc. Non minoris momenti sunt etiam alii fontes, in quibus quaedam fragmentariae notitiae inveniuntur.

6. Praemissa brevi introductione de potestate iudiciali in genere; loquemur de nonnullis Tribunalibus M. Lituaniae Ducatus; de statu privilegii fori et competentiae Tribunalis Comp. Iudicii, necnon de interpellationibus episcoporum et cleri contra laesiones iurium clericorum, quae illustrant et clariorem reddunt huius Tribunalis originem; de erectione et de tempore quo Tribunal incepit; de constitutione, de competentia, de procedendi modo, de independentia, de cessatione Tribunalis Comp. Iudicii. In fine ponitur comparatio quaedam inter Tribunal Compositi Iudicii et Ius Processuale in Codice Iuris Canonici vigens.

7. In dissertatione nostra usi summus aliquibus terminis, quorum nonnulli adhibebantur in scriptis lingua latina exaratis saec. XVI-XVII. Administrative M.Ducatus Lituaniae dividebatur in <u>districtus</u> /vulgo "vaivadija"/;

districtus autem - in municipia /vulgo "pavietas"/. Municipium vero nomine M. Ducis administrabant Palatinus et Capitaneus. Praeter M.Ducem, Statum regebant organa gubernii: Senatus, ex senatoribus; Comitia, ex nobilibus Lituaniae et Poloniae constituta, et Conventus particulares tantum nobilium Lituaniae. Legati in Comitiis et Conventibus deputati nominabantur. Deputatus appellabatur etiam iudex Tribunalis Civilis et Tribunalis Comp. Iudicii, tam laicus quam clericus. In Comitiis promulgabantur leges quae Constitutiones dictae sunt. Praeter M. Ducem in Statu magni momenti erat Hetmanus seu Compiductor aut dux militum. Tribunalia in M.D.Lituaniae iustitiam administrabant iuxta Statuta Lituaniae, i.e., Codices legum, quorum I-mum promulgatum a. 1529; II-um a.1566; et III-um, a. 1588. Tribunalia praeter iudices seu deputatos constituebant etiam Marsalcus seu Praeses Tribunalis; Regentes seu adiutores notarii; Instigator, seu Promotor iustitiae; Censor, seu officialis cuius erat vigilare ut omnia in Tribunali, iuxta leges praescriptas, procederent; Praeco,- officialis municipii una et Tribunalis cum amplis iuribus et obligationibus, cuius munus nullo officio hodierni Tribunalis Ecclesiastici correspondet. Iustitiam administrabat et succamerarius seu praediator. Pecunia in Lituania constituebatur aureis et grossis. Hac de causa, post Unionem Liublinensem (a.1569) Lituaniae cum Polonia, cum pecunia non essent eiusdem valoris venalis in utraque natione, habebantur "grossi" et "aurei" polonicales aut lituanici.

8. Nomina personarum et locorum eodem modo adhibuimus, prouti hodie historici ea adhibent. Textus maioris momenti litteris glagolicis transcribimus, ceteros autem, una cum titulis operum, latine dabimus.

Antequam theseos expositionem incipiamus gratias agere cupimus P. Prof. Daniel Faltin O.F.M.Conv., pro sua assidua ac affabili cura in nostro labore dirigendo. Similiter gratias his omnibus agimus, qui quocumque modo in dissertatione nostra nos adiuverunt.

R. K.

Romae die 30 aprilis 1963.

INDEX GENERALIS

B I B L I O G R A P H I A

I. FONTES.

Acta Apostolicae Sedis, Commentarium officiale, XIX, Romae 1927.

Akti izdavajamije Vilenskoju Archeografičeskoju Komissieju, XI-XIII, Akti Glavnovo Litovskovo Tribunala, Vilna 1880-1886; XV, Dekreti Glavnovo Litovskovo Tribunala, Vilna 1888.

Annales Ecclesiastici quos post Caesarem S.R.E. Card. Baronium Odoricum Raynaldum ac Iacobum Laderchium presbyteros Congregationis Oratorii de Urbe ab An. MDLXXII ad Nostra usque tempora continuat Augustinus Theiner, III, Romae 1856.

Codex Iuris Canonici Pii X Pontificis Maximi Iussu Digestus, Benedicti Papae XV Auctoritate promulgatus, Praefatione Emi Petri Card. Gasparri et Indice analytico - alphabetico auctus, Typis Polyglottis Vaticanis 1939.

Collectanea Constitutionum Synodalium Dioecesis Samogitiensis, Vilnae 1690.

Decretales Summorum Pontificum pro Regno Poloniae et constitutiones Synodorum provincialium et dioecesanarum Regni eiusdem ad summam collectae, curantibus plerisque sacerdotibus Posnaniensibus editae, I, Posnaniae 1883; II, editae cura et studio Zenonis Chodynski et Eduardi Likowski, Posnaniae 1882.

Dyaryusze Sejmowe z wieku XVIII, I, Dyaryusz Sejmu z R. 1748, wydał Władysław Kenopczyński, Warszawa 1911; II, Warszawa 1912.

Hierarchia Catholica medii et recentioris aevi sive Summorum Pontificum, S.R.E. Cardinalium, Ecclesiarum Antistitum series, vol.III, saeculum XVI ab anno 1503 complectens, quod cum societatis goerresianae subsidio inchoavit Gulielmus Van Gulik absolvit Conradus Eubel, editio altera quam curavit Ludovicus Schmitz - Kallenberg, Monasterii 1923; Vol. IV a pontificatu Clementis P.P. VIII /1592/ usque ad Pontificatum Alexandri P.P. VII (1667) per Patritium Gauchat O.M.Conv., Ph. Doctorem et S.Th. Magistrum, Monasterii 1935.

Lietuvos TSR Istorijos Šaltiniai, I, Feodalinis laikotarpis Redakcinė kolegija Prof. K. Jablonskis, J. Jurginis, J. Žiugžda, Vilnius 1955.

Litovskaja Metrika, otdel pervij - vtoroi, čast tretja - knigi Publičnich del, I, Ruskaja Istoričeskaja Biblioteka izdavajamaja Imperatorskoju Archeografičeskoju Komissieju, XXX, Jurjev 1914.

Monumenta Poloniae Vaticana, V, series Nuntiaturae Poloniae, Alberti Bolognetti Nuntii Apostolici in Polonia epistolarum et actorum pars I a. a. 1581-1582, w Krakowie 1923-1933; VI , Series Nuntiaturae Poloniae, Alberti Bolognetti, Nuntii Apostolici in Polonia epistolarum et actorum pars II a. 1583, edidit Edvard Kuntze, Cracoviae 1938; VII, pars III, fasc. I, /m. jan. - jun. 1584/, edidit Edward Kuntze, Kraków 1939-1948; VII, pars III, fasc. II, /m. junio 1584 - maio 1585, Appendix, m. jan. 1584 - febr. 1585/, edidit Edvard Kuntze, Kraków 1950.

Monumenta Reformationis Poloniae et Lithuaniae, zabytki z wieku XVI-go, Serija I, zeszyt I, Wilno 1925[2].

Opis dokumentov Vilenskovo Centralnovo Archiva drevnich aktovich knig, VII, Akti Upitskovo Zemskovo suda za 1585-1587; Akti Rossienskovo Podkomorskovo suda za 1595-1655 g. Vilna 1909; IX, Akti Vilkomirskovo Grodskovo suda za 1609 - 1624 g.g., Vilna 1912.

Opisanie rukopisnovo etdelenija Vilenskoi Publičnoi Biblioteki, I-V, Wilno 1895-1906.

Relacye Nuncyuszów Apostolskich i innych osób o Polsce od Roku 1584 do 1690, I-II, wydanie biblioteki Polskiej w Paryżu, Berlin-Poznan 1864.

Sbornik dokumentov kasajuščichsia administrativnovo ustroistva Severno Zapadnovo Kraja pri Imperatrici Ekaterini II /1792-1796/,Vilna 1903.

Scriptores rerum polonicarum,analecta Romana quae historiam Poloniae saec. XVI illustrant ex archivis et bibliothecis excerpta, edidit Dr. Joseph Korzeniowski, XV, w Krakowie 1894.

Skarbiec diplomatów posługujących do krytycznego wyjaśnienia dziejów Litwy, Rusi i ościennych im krajów, zebral Daniłowicz Ignacy, I-II, Wilno 1860-1862.

Sobranie drevnich gramot i aktov gorodov: Vilni, Kovna, Trok, provoslavnich monastirei, cerkvei i po raznim predmetam s priloženiem trioch litografirovannich risunkov, I, Vilno 1843.

Statut Velikovo Kniažestva Litovskovo 1529 goda pod redakcijej Akademika A.N. Litovskoi SSR. K. I. Jablonskisa, Minsk 1960.

Statut Wielkiego Xięstwa Litewskiego, Wilnie 1747.

Statutum Lituanicum alterius editionis /1566/, ed. Piekosinski Franciszek, Dr., "Collectanea ex archivio Collegii Iuridici", VII, Cracoviae 1900.

Synodus dioecesana Mednicensis, seu Samogitiae sub auspiciis Illustrissimi, Excellentissimi, ac Reverend: Domini, Domini Antonii Dominici, Comitis in Lohoysk et Bardyczow Tyszkiewicz Dei et Apostolicae Sedis Gratia Episcopi Samogitiae, in ecclesia sua Cathedrali Vornensi Anno Dni 1752 diebus 4, 5 et 6 7bris celebrata, Typis mandata Vilnae S.R.M. Akadem. Societ. Jesu.

Volumina legum. Przedruk zbioru praw staranien X.X. Pijarów w Warszawie od roku 1732 do roku 1782 wydanego, II /a.1550-1609/, Petersburg 1859; III /1699-1640/, Petersburg 1859; IV /1641-1668/, Petersburg 1859; V /1669-1697/, Petersburg 1860; VI /1697-1736/, Petersburg 1860; VII /1764-1768/, Petersburg 1860; VIII /1775-1780/, Petersburg 1860; IX /1782-1792/, Kraków 1889; X Constitutiones Comitiorum Grodnensium a. 1793, edidit Sdislaus Kaczmarczyk adiuvantibus Josepho Matuszewski, Michaele Sczaniecki, Joanne Wąsicki, Posnaniae 1952.

Vetera Monumenta Poloniae et Lithuaniae gentiumque finitimarum historiam illustrantia, maximam partem nondum edita ex Tabulariis Vaticanis deprompta collecta ac serie chronologica disposita ab Augustino Theiner, I-IV, Romae 1860-1864.

Zbiór praw litewskich od roku 1389 do roku 1529 tudzież rozprawy seimowe o tychże prawach od roku 1544 do roku 1563, ed. Dzialynski, Poznan 1841.

1588 metų Lietuvos Statutas, tekstas, ed. Lappo, I., II, Kaunas 1938.

II OPERA.

ALEKNA, Antanas, Katalikų Bažnyčia Lietuvoje, redagavo J. Stakauskas, Kaunas 1936.

AVIŽONIS, Konstantinas, Dr. Bajorai Valstybiniame Lietuvos gyvenime Vazų laikais, Kaunas 1940.

BALINSKI, Michal, Historya miasta Wilna, II, Wilno 1837.

" Dawna Akademia Wileńska, Próba jej historyi od założenia w roku 1579 do ostatecznego jej przekształcenia w roku 1803, Petersburg 1862.

BALZER, Oswald, Dr. Geneza Trybunału Koronnego, Studyum z dziejów Sądownictwa Polskiego XVI wieku, Warszawa 1886.

BANDTKIE, Joannes Vinc., De Studio Iuris Polonici, Vratislaviae 1806.

" Historya Prawa Polskiego, Warszawa 1850.

BARTOSZEWICZ, Juljan, Pamiętniki Krzysztofa Zawiszy, Wojewody Minskiego (1666-1721), Warszawa 1862.

BERSADSKIJ, S., A., Litovskij Statut i Polskija Konstitucii....S. Peterburg 1893.

BULINSKI, Melchior, Historya Kościoła Polskiego, III, Epoka Królów Obieralnych, w Krakowie 1874.

CAPPELLO, Felix M., S.J., Summa Iuris Canonici in usum scholarum concinnata, III, De Processibus Delictis et Poenis, Romae 1940[2].

CONTE, M., et CORONATA, A., Institutiones Iuris Canonici, vol.III, De Processibus, Taurini 1933.

CZACKI, Tadeusz, O Litewskich i Polskich Prawach, o ich duchu, źródlach, związku i o rzeczach zawartych w pierwszem Statucie dla Litwy 1529 Roku wydanem, I, w Warszawie 1800.

DEL GIUDICE, Vincenzo, Notiones Iuris Canonici, Milano 1953.

DEMČENKO, G.,V., Nakazanie po Litovskomu Statutu v ego trech red. (1529, 1566, i 1588 g.g.), I, Kiev 1894.

DE OLIVA, Felicianus e Souza Lusitani, Iuris Canonici Professoris..... Tractatus de foro Ecclesiae principaliter materiam utriusque potestatis Spiritualis scilicet et Temporalis, respiciens.... I, Coloniae Allobrogum 1761.

Dzieje Ziem Wielkiego Księstwa Litewskiego, cykl wykladów, Alma Mater Vilnensis. Prace Spoleczności Akademickiej Universitetu Stefana Batorego na obszyznie, London 1953.

EICHMANN, Eduard, MÖRSDORF Klaus, Lehrbuch des Kirchenrechts auf Grund des Codex Iuris Canonici, III, Prozes und Strafrecht, Paterborn 1950.

EHRENKREUTZ, Stefan, Dr. Księga Pamiątkowa ku uczczeniu czterechsetney Rocznicy wydania Pierwszego Statutu Litewskiego, Wilno 1935.

GOYENECHE, S., C.M.F., De Processibus. Breves adnotationes ad L.IV Codicis Iuris Canonici, fasc.I, Praesuposita et initium iudicii, Messanae 1958; fasc. II, Progressus et finis iudicii, Romae 1959.

GRUŻEWSKI, Bolesław, Kościól Ewangelicko - Reformowany w Kielmach, Warszawa 1912.

Inwentarz Voluminov Legum przedruk wydania X.X. Pijarów, Czesz I i II do tomów I-VI, Petersburg 1860.

JANULAITIS, Augustinas, Lietuvos visuomenės ir teisės istorija, Vilniuje 1916.

" Vyriausias Lietuvos Tribunolas XVI-XVIII amž. Jo atsiradimas, veikimas ir reikšmė Lietuvos gyvenime, Kaunas 1927.

KOIALOWICZ, Albertus, S.J., S.Theologiae Doctor, Historiae Lituaniae a coniunctione Magni Ducatus cum Regno Poloniae ad Unionem eorum Dominiorum libri octo, Antverpiae 1669.

KONOPCZYŃSKI, Władysław, Geneza i Ustanowienie Rady Nieustającej. Kraków 1917.

KURCZEWSKI, Jan., X., Kościół Zamkowy czyli Katedra Wileńska w jej dziejowym, liturgicznym, architektonicznym i ekonomicznym rozwoju, I, Wilno 1908; II, Wilno 1910.

" Biskupstwo Wileńskie od jego założenia aż do dni obecnych, zawierające dzieje i prace biskupów i duchowieństwa djecezji Wileńskiej, oraz wykaz kościołów, klasztorów, szkół i zakładów dobroczynnych i społecznych, Wilno 1912.

KUTRZEBA, Stanislaw, Očerki istorii obščestvenno - gosudarstvenovo stroja Polši, Perevod s polskovo N.V. Jastrebova, Peterburg 1907.

" Historya ustreju Polski w zarysie, II, Litwa, Lwów 1914.

" Historya Źródeł dawnego prawa Polskiego, II, Lwów - Warszawa - Kraków 1926.

LAPPO, I., I., Velikoe Kniažestvo Litovskoe za vremia ot zakliučenija Liublinskoi Unii do smerti Stefana Batorija (1569-1586), S. Peterburg 1901.

" Lietuva ir Lenkija po 1569 metų Liublino Unijos, Kaunas 1932.

" 1588 metų Lietuvos Statutas, I, Tyrinėjimas, pars I, Kaunas 1934, pars II, Kaunas 1936.

LEGA, M., De Iudiciis Ecclesiasticis, I, Romae 1938.

LEHTONEN, U., L., Die Polnischen Provinzen Russlands unter Katharina II in Jahren 1772-1782, versuch einer dartellung der anfänglichen beziehungen der Russischen Regierung zu ihren Polnischen untertanen. Aus dem finnischen original übersetzt von Gustav Schmidt, Berlin 1907.

LENGNICH, Bogumir, Prawo Pospolite Królestwa Polskiego, wydanie nowe, w poprawnem tłómaczeniu obadwa Lacinskie Połączające, ogloczone za sprawą i Nakladem redakcii Kwartalnika Naukowego, Kraków 1836.

LIKOWSKI, Edward, Biskup, Unia Brzeska (1596), Warszawa 1907[2].

MALINOVSKIJ, Učenie o prestuplenii po Litovskomu Statutu, Kiev 1894.

MEYSZTOWICZ, Walerjan, Dr. X., Dobra Kościelne jako przedmiot uprawnien w prawie W. Ks. Litewskiego, w Wilnie 1935.

MIENICKI, Ryczard, Archiwum akt dawnych w Wilnie w okresie od 1795 do 1922 roku, rys historyczny, Wilnie 1923.

MIKALAUSKAS, A., Das Strafrecht der drei Litauischen Statute von 1529-1566-1588, Kaunas 1937.

NIESIECKI, Kaspr. S.J., Herbarz Polski, I, Lipsk 1839.

OSTROWSKI, Teodor, Prawo cywilne albo szczególne Narodu Polskiego z statutow i Konstytucyi Koronnych i Litewskich zebrane: rezolucyami Rady Nieustaiącey obiasnione: dodatkami, z Praw Kanonicznego, Magdeburskiego i Chelmskiego Pomnożone: A porządkiem praw Rzymskich ulożone, II, w Warszawie 1784.

OTTAVIANI, Alaphridus, Institutiones Iuris Publici Ecclesiastici, Vol. I, Ecclesiae Constitutio Socialis et Potestas. Ed. quarta emendata et aucta, adiuvante Prof. Iosepho Damizia. Typis Polyglottis Vaticanis 1958.

PIČETA, V., I., Belorusija i Litva XV-XVI v.v. (isliedovanija po istorii socialno - ekonomičeskovo, političeskovo i kulturnovo razvitija), Moskva 1961.

PIEKARSKI, Fr. Zbiór praw Polskich i W. X. Litewskiego, Kraków 1813.

PINNA, Joannes; Praxis Iudicialis Canonica, Romae 1952.

PRZYALGOWSKI, Win., Ks., Żywoty Biskupów Wileńskich, II, Petersburg 1860.

RITTNER, Ed., Dr., Prawo Kościelne Katolickie, II, Kraków 1889[2].

ROBERTI, Franciscus, De Processibus, vol.I, De Actione, de Praesuppositis Processus et Sententiae de Merito, in Civitate Vaticana 1956[4].

Słownik Języka Polskiego, Polska Akademia Nauk, I, Warszawa 1958, II, Warszawa 1960.

SQVILLANTE, Paulus, Tractatus de Privilegiis Clericorum in quo quidquid circa privilegia clericorum in Curijs utriusque fori in dubium revocari potest, distincte, et quam brevissime dilucidatur auctoritatibus multis,atq; multis adductis, praesertim Recentiorum, Neapoli 1635.

STARCZEWSKI, Eugenjusz, Możnowładztwo Polskie na tle dziejów, I, do końca XVII w., Warszawa 1914.

ŠABŪNAS, Leonas, Didžiosios Lietuvos Kunigaikštystės Iždo Tribunolas (1613-1764); Kaunas 1936.

ŠAPOKA, Adolfas, Lietuva ir Lenkija po 1569 metų Liublino Unijos, jų valstybinių santykių bruožai, Kaunas 1938.

" Lietuvos Istorija, Fellbach / Württemberg 1950[3].

ŠČERBICKIJ, O., V., Sudi v byvšem Velikom Kniažestve Litovskom, Vilna 1912.

TOLSTOY, Dmitry, Le Catholicisme Romain en Russie, Études historiques, I, Paris 1863.

WERNZ, Franciscus Xav., S.I., VIDAL, Petrus, S.I., Jus Canonicum ad Codicis normam exactum, VI, De Processibus, Editio altera a P.Felice Cappello S.I., recognita, Romae 1949.

WOLFF, Jósef, Senatorowie i dygnitarze Wielkiego Księstwa Litewskiego (1386-1795), Kraków 1885.

WOLONCZEWSKIS, Motiejus, K., Žemajtiu Wiskupište. Dalis I-II su toblicziomis, Wilniuj 1848.

ŽUKOVIČ, P., Seimovaja borba provoslavnovo zapadnoruskovo dvorianstva s cerkovnoi unijei (do 1609 g.), S. Peterburg 1901.

III. ARTICULI.

CHODYNSKI, Z., Deputaci duchowni na Trybunal w Polsce, Nowodworski, M., "Encyklopedja Kościelna", IV, Warszawa 1874, p. 151-166.

CHODYNSKI, S., Ks., Sądownictwo Kościelne w Polsce, Nowodworski, M., "Encyklopedja Kościelna", XXIV, Warszawa 1900, p.450-470.

FALTIN, Daniel, OFM.Conv., De Probatione per Testes, extractum ex periodico "Laurentianum", An.II, fasc.3, 1961.

GERLACH, Jan. Stanowisko duchownych wedle Statutu Litewskiego III (1588 roku), "Ateneum Wileńskie", redaktor Kazimierz Chodynski, Rok. I, Nr. 2, Wilno 1923, p. 203-225.

LAPPO, I., I., Zemskij Sud v Velikom Kniažestvie Litovskom v konce XVI veka, "Žurnal Ministerstva Narodnovo Prosveščenija", VI (1897), p. 263-301.

" Podkomorskij Sud v Velikom Kniažestvie Litovskom v konce XVI i načale XVII veka, "Žurnal Ministerstva Narodnovo Prosveščenija" VIII (1899), p. 341-403.

" Grodskij Sud v Velikom Kniažestvie Litovskom v XVI stoletii, "Žurnal Ministerstva Narodnovo Prosveščenija", I (1809), p. 58-107.

PIČETA, V., I., Litovskij Statut 1529 goda i ego istočniki, "Statut Velikovo Kniažestva Litovskovo 1529 goda" pod redakcijei Akademika A. N. Litovskoi SSR K. I. Jablonskisa, Minsk 1960, p. 13-30.

PTAŠICKIJ, S., K istorii Litovskovo prava posle Tretjevo Statuta, "Žurnal Ministerstva Narodnovo Prosvesčenija", VII-X (1893), p. 487-515.

ROGALSKI, L., Polskie sądy, Orgelbrand, S., "Encyklopedja Powszechna", XXI, Warszawa 1865, p. 234-262.

ŽUKOVIČ, P., Upravlenije i sud v zapadnoi Rosii v carstvovanie Ekaterini II, "Žurnal Ministerstva Narodnovo Prosvesčenija", II-VII (1914) p. 57-307.

A B B R E V I A T I O N E S

I Statutum - Statut Velikovo kniažestva Litovskovo 1529 goda pod redakcijei Akademika A. N. Litovskoi SSR. K. I. Jablonskisa, Minsk 1960.

II Statutum - Statutum Lituanicum alterius editionis /1566/, ed. Piekosinski, Franciszek, Dr., "Collectanea ex archivio Collegii Iuridici", VII, Cracoviae 1900.

III Statutum - 1588 metų Lietuvos Statutas, tekstas, ed. Lappo, I., II, Kaunas 1938.

Annales Eccl. - Annales Ecclesiastici quos post Caesarem S.R.E. Card. Baronium Odoricum Raynaldum ac Iacobum Laderchium presbyteros congregationis oratorii de Urbe ab An. MDLXXII ad Nostra usque tempora continuat Augustinus Theiner, III, Roma 1856.

AVAK - Akti izdavajamije Vilenskoju Archeografičeskoju Kommissieju, XI-XIII, Akti Glavnovo Litovskovo Tribunala, Vilna 1880-1886; XV, Dekreti Glavnovo Litovskovo Tribunala, Vilna 1888.

AVIŽONIS,Bajorai - Avižonis, Konstantinas, Dr., Bajorai Valstybiniame - Lietuvos gyvenime Vazų laikais, Kaunas 1940.

Coll. Const. - Collectanea Constitutionum Synodalium Dioecesis Samogitiensis, Vilnae 1690.

Diaria Comitiorum - Dyaryusze Sejmowe z wieku XVIII, I, Dyaryusz Sejmu z R. 1748, wydal Wladyslaw Konopczyński, Warszawa 1911; II, Warszawa 1912.

DSP - Decretales Summorum Pontificum pro Regno Poloniae et Constitutiones Synodorum provincialium et dioecesanarum Regni eiusdem ad summam collectae, curantibus plerisque sacerdotibus Posnaniensibus editae, I, Posnaniae 1883; II, editae cura et studio Zenonis Chodynski et Eduardi Likowski, Posnaniae 1882.

DZ - Dzieje Ziem Wielkiego Księstwa Litewskiego, cykl wykladów, Alma Mater Vilnensis. Prace Spoleczności Akademickiej Uniwersitetu Stefana Batorego na obczyznie,London 1953.

GERLACH - Gerlach, Jan, Stanowisko duchownych wedle statutu Litewskiego III /1588 roku/, "Ateneum Wileńskie, redaktor Kazimierz Chodynski, Rok I, Nr. 2, Wilno 1923, p. 203-225.

Hierarchia Catholica - Hierarchia Catholica medii et recentioris aevi sive Summorum Pontificum, S.R.E. Cardinalium, Ecclesiarum antistitum series, volumen tertium saeculum XVI ab anno 1503 complèctens, quod cum societatis goerresianae subsidio inchoavit Gulielmus Van Gulik absolvit Conradus Eubel, editio altera quam curavit Ludovicus Schmitz- Kallenberg, Monasterii 1923; Vol. IV a Pontificatu Clementis P. P. VIII /1592/ usque ad Pontificatum Alexandri P.P. VII /1667/ per Patritium Gauchat, O.M.Conv., Ph. Doctorem et S.Th. Magistrum, Monasterii 1935.

JANULAITIS, Istorija - Janulaitis, Augustinas, Lietuvos visuomenės ir teisės istorija, Vilniuje 1916.

JANULAITIS, Tribunolas - Janulaitis, Augustinas, Prof. Vyriausias Lietuvos Tribunolas XVI - XVIII amž. Jo atsiradimas, veikimas ir reikšmė Lietuvos gyvenime, Kaunas 1927.

KURCZEWKI, Biskupstwo Wil. - Biskupstwo Wileńskie od jego założenia aż do dni obecnych, zawierające dzieje i prace biskupów i duchowieństwa djecezji Wileńskiej, oraz wykaz kościołów, klasztorów, szkół, i zakładów dobroczynnych i społecznych, opracował Ks. Jan Kurczewski, Wilno 1912.

KURCZEWSKI, Kościół Zamk. - Kościół Zamkowy czyli Katedra Wileńska w jej dziejowym, liturgicznym, architektonicznym i ekonomicznym rozwoju na podstawie aktów kapitulnych i dokumentów historycznych opracował X. Jan Kurczewski, I, Wilno 1910.

Lit. Metrika - Litovskaja Metrika, Otdel pervij - vtoroi, čast tretja, knigi Publičnych del, I, Ruskaja Istoričeskaja Biblioteka izdavajamaja Imperatorskoju Archeografičeskoju Komissieju, XXX, Jurjev 1914.

LVIMG - Lietuvos valstiečių ir miestiečių ginčai su dvarų Valdytojais, dokumentų rinkinys, surinko R. Jasas ir J. Orda, redagavo K. Jablonskis, II, XVIII amžius, Vilnius 1961.

MEYSZTOWICZ, Dobrą Kośc. - Meysztowicz, Walerjan, Dr. X., Dobra kościelne jako przedmiot uprawnien w prawie W. Ks. Litewskiego, w Wilnie 1935.

Monumenta Reform. - Monumenta Reformationis Poloniae et Lithuaniae, zabytki z wieku XVI - go, Serija I, zeszyt I, Wilno 1925^2.

MPV - Monumenta Poloniae Vaticana, V, series Nuntiaturae Poloniae, Alberti Bolognetti, Nuntii Apostolici in Polonia epistolarum et actorum pars I, a. a. 1581-1582, w Krakowie 1923-1933; VI, Series Nuntiaturae Poloniae, Alberti Bolognetti, Nuntii Apostolici in Polonia epistolarum et actorum pars II, a. 1583, edidit Edward Kuntze, Cracoviae 1938; VII, pars III, fasc. I (m. Jan. - Jun. 1584), edidit Edward Kuntze, Kraków 1939- 1948; pars III, fasc.II, (m. Junio 1584 Maio 1585, Appendix, m. Jan. 1584 - Febr. 1585), edidit Edward Kuntze, Kraków 1950.

ORO - Opisanie rukopisnovo etdelenija Vilenskoi Publičnoi Biblioteki, I-V, Wilno 1895- 1906.

Opis dokumentov - Opis dokumentov Vilenskovo Centralnovo Archiva drevnich aktovich knig, VII, Akti Upitskovo Zemskovo suda za 1585-1587; Akti Rossienskovo Podkomorskovo suda za 1609-1624 g.g.,Vilna 1912.

OSTROWSKI, Prawo cyw. - Prawo cywilne albo szczegolne Narodu Polskiego z statutow i Konstytucyi Koronnych i Litewskich zebrane: rezolucyami Rady Nieustaiącey obiasnione: dodatkami, z Praw kanonicznego, Magdeburskiego, i chelmskiego Pomnożone: A porządkiem praw Rzymskich ułożone przez X. Teodora Ostrowskiego S.P., II, w Warszawie 1784.

Relacye - Relacye Nuncyuszów Apostolskich i innich osób o Polsce od roku 1584 do 1690, I-II, wydanie biblioteki Polskiej w Paryżu, Berlin - Poznan 1864.

SD - Sbornik dokumentov kasajuščichsia administrativnogo ustroistva Severno Zapadnogo Kraja pri Imperatrici Ekaterini II /1792-1796/, Vilna 1903.

SDG - Sobranie drevnich gramot i aktov gorodov: Vilni, Kovna, Trok, provoslavnich monastirei, cerkvei, i po raznim predmetam s priloženijiem trech litografirovannich risunkov, I, Vilno 1843.

Synodus Mednicensis - Synodus diocesana Mednicensis, seu Samogitiae sub auspiciis Illustrissimi, Excellentissimi, ac Reverend: Domini, Domini Antonii Dominici, Comitis in Lohoysk etBardyczów Tyszkiewicz Dei et Apostolicae Sedis Gratia Episcopi Samogitiae, in ecclesia sua Cathedrali Vornensi Anno Dni 1752 diebus 4, 5 et 6 7bris celebrata, Typis mandata Vilnae S.R.M. Academ. Societ. Jesu.

SKD - Skarbiec diplomatów posługujących do krytycznego wyjaśnienia dziejów Litwy, Rusi, i ościennych im krajów, zebral Daniłowicz Ignacy, I-II, Wilno 1860-1862.

SRP - Scriptores rerum polonicarum, analecta Romana quae historiam Poloniae saec.XVI illustrant ex archivis et bibliothecis excerpta, edidit Dr. Joseph Korzeniowski, XV, w Krakowie 1894.

S.W.X.Lit. - Statut Wielkiego Xięstwa Litewskiego, Wilnie 1747.

ŠAPOKA, Liet. Ist. - Šapoka, Adolfas, Lietuvos Istorija, Fellbach / Württemberg 1950[3].

Vetera Monumenta - Vetera Monumenta Poloniae et Lithuaniae gentiumque finitimarum historiam illustrantia, maximam partem nondum edita ex Tabulariis Vaticanis depromptа collecta ac serie chronologica disposita ab Augustino Theiner, I-IV, Romae 1860-1864.

Vol. legum - Volumina legum. Przedruk zbioru praw staraniem X.X. Pijarów w Warszawie od roku 1732 do roku 1782 wydanego, II /a. 1550-1609/, Petersburg 1859; III /1699-1640/, Petersburg 1859; IV /1641-1668/, Petersburg 1859; V /1669-1697/, Petersburg 1860; VI /1697-1736/, Petersburg 1860; VII /1764-1768/, Petersburg 1860; VIII /1775-1780/, Petersburg 1860; IX /1782-1792/, Kraków 1889; X, Constitutiones Comitiorum Grodnensium a.1793, edidit Sdislaus Kaczmarczyk adiuvantibus Josepho Matuszewski, Michaele Sczaniecki, Joanne Wąsicki, Posnaniae 1952.

WOLONCZEWSKIS, Žem. Vysk. - Wolonczewskis, Motiejus, K. Žemajtiu Wiskupiste. Dalis I-II su tobliczoomis, Wilniuj 1848.

Zbiór praw - Zbiór praw litewskich od roku 1389 do roku 1529 tudziez rosprawy seimowe o tychże prawach od roku 1544 do roku 1563, ed. Dzialynski, Poznan 1841.

INTRODUCTIO

In multis historiae factis influxum habet variae circumstantiae sine quibus forsitan et facta non fuissent. Ita in origine Tribunalis Compositi Iudicii haud parvam partem habuerunt: Magnus Dux, "Supremus Defensor omnium ecclesiarum in Statu", cuius tamen suprema potestas dependentia a nobilibus laboravit; insuper Ecclesiae Catholicae in Lituania debilitas propter extensionem schismatis protestantium; sacerdotum exigua scientia, etc. De iis loquemur in Capite I De Origine Tribunalis Comp. Iudicii; hic, ad melius originem et competentiam Tribunalis Comp. Iudicii illustrandam, pauca dicemus de potestate iudiciali in genere; de Tribunalibus principalibus Magni Lituaniae Ducatus Civilibus; de privilegio fori et competentia Tribunalis Ecclesiastici in Lituania ante erectionem Tribunalis Compositi Iudicii; necnon de episcoporum et cleri Lituaniae interpellationibus contra laesiones iurium ecclesiasticorum.

I. De potestate iudiciali in genere.

1.Status, quatenus societas in suo ordine perfecta, potestate regendi et iudicandi suos subditos praedita est (1).

2. Ecclesia quoque, uti societas perfecta et suprema, ex ipsa divina institutione (2), potestatem iurisdictionis ad eandem societatem regendam,

---

(1) Cfr. OTTAVIANI, A., Institutiones Iuris Publici Ecclesiastici, Vol. I, Ecclesiae Constitutio Socialis et Potestas. Ed. quarta emendata et aucta, adiuvante Prof. Josepho Damizia. Typis Polyglottis Vaticanis 1958, p. 62-63.

(2) Cfr. can. 196.

i.e., potestatem legiferam, iudicialem et coactivam habet (3). Potestas tamen iudicialis Ecclesiae suos habet limites, quos declarare ad ipsam Ecclesiam spectat. Et ideo id, quod ad potestatem iudicialem Ecclesiae pertinet, etiam convenire potest potestati civili (4).

Ecclesia primum cognoscit de causis quae res spirituales respiciunt, e.gr., controversias de moribus, de iure liturgico, de iuribus et privilegiis clericorum, etc.; et causas spiritualibus adnexas, seu mixti fori, i. e., causas quae licet sua natura sint temporales, spiritualibus adhaerent, ut merito quid unum cum ipsis constituere videantur. Circa eas est item competens Ecclesia, sive ob adiectam aliquam qualitatem spiritualem separabilem, sive propter connexionem causarum, e. gr., ius patronatus, bona ecclesiastica, decimae, etc. (5).

Denique, Ecclesia iure proprio et exclusivo iudicat de omnibus causis sive contentiosis sive criminalibus, quae respiciunt personas privilegio fori fruentes, scil.: clericos aliasque personas hac in re clericis aequiparatas (6).

In iure romano post classico, apud barbaros ad finem iam conversos, in iure civili et canonico privilegium fori aliaeque immunitates clericorum

---

(3) Cfr. can. 335; DE OLIVA, Felicianus e Sousa, Lusitani, Iuris Canonici Professoris...Tractatus de foro Ecclesiae principaliter materiam utriusque potestatis Spiritualis scilicet et Temporalis, respiciens.... I, Coloniae Allobrogum 1761, Quest. I, Nr.5.

(4) Cfr. GOYENECHE, S., C.M.F., De Processibus, Breves adnotationes ad L. IV Codicis Iuris Canonici, Fasciculus I, Praesuposita et initium iudicii, Messanae 1958, p.15.

(5) Cfr. GOYENECHE, o.c., fasc. I, p.16; OTTAVIANI, o.c., I, p. 251; can. 1553, § 1, 1.

(6) Cfr. can. 120; 614; 673; 680; 1553, parag.1, 3°; 2303, paragr.1; 2305, etc.; OTTAVIANI, o.c., I, p. 245.

semper affirmatae sunt, uti patet ex innumerabilibus historico iuridicis documentis (7).

2. Doctrina Ecclesiae de privilegiis clericorum tempore quo Tribunal Comp. Iudicii ortum est, i.e., saec. XVI-XVII, clare exposuit Paulus Squillante (8). Breviter ad haec reduci possunt:

a. Clerici a iurisdictione iudicis laici, tam in spiritualibus, quam in temporalibus eximi debent (9).

b. Clericus, qui laicum sua possessione spoliavit, cogendus est a iudice ecclesiastico; in casibus tamen de iure permissis, ubi viget consuetudo, "reconveniatur clericus apud iudicem laicum; attamen si clericus reconventus condemnetur ab ipso iudice laico, non potest axsequi, nec in personam, nec in rebus clerici reconventi; sed ad iudicem Ecclesiasticum pertinebit executio ad instantiam iudicis laici"(10).

c. Clericus potest adire forum laicale, tamquam actor voluntarius, "cum ut sic non dicitur subiici potestati laicae" (11).

---

(7) Cfr. GOYENECHE, o.c., fasc. I, p. 17-18; OTTAVIANI, o.c., I, p. 246-250.

(8) SQUILLANTE, P., Tractatus de privilegiis clericorum...Neapoli 1635.

(9) "Septimum Clericorum Privilegium est exemptio a iurisdictione iudicis laici, tam in spiritualibus, quam in temporalibus, ita ut coram eo nullo modo conveniri possint; sed tantum coram iudice Ecclesiastico", SQUILLANTE, o.c., p. 238; cfr. Decretum Gratiani, II, c.XI, q.1: "Nemo umquam episcopum apud iudicem saecularem aut alios clericos accusare praesumat".

(10) SQUILLANTE, o.c., p. 263.

(11) SQUILLANTE, o.c., p. 264.

d. Si clericus delinquerit in officio laicali, a iudice ecclesiastico puniendus est (12).

e. Iudex laicus procedere et punire potest clericum qui delictum homicidii patraverit; pariter, iudici ecclesiastico contra eundem clericum facultas est procedendi: nam iurisdictio non est privativa quoad iudicem ecclesiasticum, sed cumulativa (13).

3. Status tamen non semper iura Ecclesiae agnovit ideoque quaestio iurisdictionis, nonnullis temporibus valde difficilis, saepe fuit causa controversiarum inter potestatem ecclesiasticam et civilem.

In Magno Lituaniae Ducatu conflicus inter utramque potestatem de iurisdictione orti sunt praesertim saeculo XVI. Quaestio institutione Tribunalis Compositi Iudicii solutionem obtinuit (14).

---

(12) SQUILLANTE, o.c., p.270.

(13) Cfr. SQUILLANTE, o.c., p.280-281; DE OLIVA, F., Tractatus de foro Ecclesiae, Quest. XII, Nr. 6-9: "Utrum Imperatores, et Reges, caeterique Principes saeculares aliqua consuetudine acquirere possint iurisdictionem, seu potestatem cognoscendi de causis temporalibus Ecclesiarum, Clericorumque, criminalibus vel civilibus? Per viam consuetudinis non possint Clerici tam in civilibus, quam criminalibus ad judicium saeculare trahi.... quia trahere Clericos ad forum saeculare tam in civilibus, quam criminalibus est contra libertatem Ecclesiasticam.... quia consuetudo haec contra libertatem Ecclesiasticam irrationabilitatem semper habet.... exemptionem Clericorum esse de iure Divino, etiam quoad causas criminales.... consuetudinem, etiam immemorialem, contra ius Divinum nullam vim habere".

(14) Cfr. MEYSZTOWICZ, Dobra Kośc., p. 96; RITTNER, Ed., Prawo Kościelne Katolickie, II, Kraków 1889², p. 34-38.

4. Posterioribus temporibus, et hodiernis, tum ex legitima consuetudine, cum ex concessione facta ab Ecclesia, praesertim concordatis (15), etiam clerici conveniri possunt coram iudice laico. Nam, urgentibus peculiaribus temporum et circumstantiarum adiunctis, /sicut in casu Tribunalis Com. Iudicii/, Romani Pontifices ut clericorum causae a laicis tractarentur toleraverunt aut permiserunt (16).

II. De nonnullis M. D. Lituaniae Tribunalibus.

In M.D. Lituaniae, saec. XVI-XVII, iustitia in prima instantia ab his Tribunalibus administrabatur: a Tribunali Communali, Castrensi, Succamerario, Comissariorum, Assessorum, Comitiorum, aliisque minoribus. Appellatio ad Supremum Ducatus Lituanensis Tribunal Civile, ad Tribunal Supremum Compositi Iudicii, et ad Tribunal Fisci (quorum erat etiam directe nonnullas causas gravioris momenti recognoscere), pertinebat. In suprema instantia de nonnullis casibus etiam ipse M. Dux iudicium ferebat.

Omnia Ducatus Lituanensis Tribunalia, exceptis Tribunalibus Ecclesiasticis, nomine M. Ducis agebant. Sede autem M. Ducis vacante, omnia iudicia, sive primae sive secundae instantiae, suam activitatem suspendebant et ea perdurante, iustitiam Tribunal speciale quod "Ad Interim" appellabatur, administrabat.

In Tribunalibus Communalibus, Castrensibus, Commissariorum, Succamerariis et in Tribunali "Ad Interim" etiam clerici suas causas agebant.

---

(15) Cfr. Concord. cum Lituania, 20 sept., 1927, art. XX, "Acta Apostolicae Sedis", XIX, Nr. 13, p. 431.

(16) Cfr. GOYENECHE, o.c., fasc. 1, p. 21-33; OTTAVIANI, o.c, I, p. 245.

1. De Tribunali Communali.

In unoquoque municipio Tribunal Communale (vulgo "Terrestre", "Žemės", "Ziemski")(17) iustitiam administrabat, eiusque iudex, subiudex et notarius, in Conventibus municipalibus electi, a M. Duce probandi erant (18).

Tribunal Communale ter in anno ius reddebat (19) iudex vero, subiudex et notarius simul causas cognoscebant (20).

Potestati Tribunalis Communalis omnes nobiles et ecclesiastici, in municipio commorantes, subiciebantur (21).

Huius Tribunalis erant causae contentiosae, criminales (22); de iniuriis, de testamentis, de decimis ; causae de incompetentia in Tribunali Castrensi ; de Tribunalis Castrensis nimia severitate, et causae similes (23).

Adversus sententias Tribubalis Communalis appellare licebat ad Tribunal Supremum Civile et ad Tribunal Compositi Iudicii, aut ad ipsum M. Ducem (24).

---

(17) Cfr. JANULAITIS, Istorija, p. 115; Vol. legum, IX, p.231; LAPPO, I., 1588 metų Lietuvos Statutas, I, Tyrinėjimas, pars I, Kaunas 1934,p.33.

(18) Cfr. II Statutum, IV, 1; III Statutum, IV, 1; LAPPO, I., Zemskij Sud v Velikom Kniažestve Litovskom v konce XVI veka, "Žurnal Ministerstva Narodnovo Prosveščenija", VI (1897), p.266; Vol. legum, X, p.301 et 305; OSTROWSKI, Prawo cyw., II, p. 171; JANULAITIS, Istorija, p. 115; AVIŽONIS, Bajorai, p. 243.

(19) Cfr. AVIŽONIS, Bajorai, p.243; III Statutum, IV, 46.

(20) Cfr.III Statutum, IV,3; OSTROWSKI, Prawo cyw.,II, p.171.

(21) Cfr.II Statutum, IV,1; III Statutum, III, 33; IV, 4; LAPPO, Zemskij Sud, "Žurnal Min. Nar. Prosv.," VI (1897), p.285; AVAK, XVI, p.189-193; 413-415.

(22) Cfr. II Statutum, II, 18; Vol. legum,X, p.304; Opis dekumentov, IX, Nr. 13892, Doc. 10.

(23) Cfr. III Statutum, III, 33; LAPPO, Zemskij Sud, "Žurnal Min. Nar. Prosv." VI (1897), p. 282-283.

(24) Cfr. III Statutum, IV, 86.

2. De Tribunali Castrensi.

In municipio, ubi erat curia M. Ducis, sedem habuit Tribunal Castrense (25), cuius iudices Palatinus cum Capitaneo municipii erant. Palatino aut Capitaneo absentibus, eorum vices gerebant vice-Palatinus aut vice-Capitaneus, quos ad casum nominabat M, Dux (26). Palatinus cum Capitaneo, aut eorum vicarii, una cum notario, Collegium Tribunalis Castrensis constituebant, qui collegialiter in cognitione causarum procedere debebant(27).

Sessio Tribunalis Castrensis locum habebat primo mensis die; tempus autem quindecim dies (28). Tribunalis Castrensis erant causas criminales pertractare. II-um Statutum in Art. 20 dicit, iudicem castrensem potestatem habere in ius vocandi: "In causis criminosis, quales sunt irruptio violenta in domos nobilium, violentia in civitatibus facta, incendia,grassaturae, stupra feminarum, furta, crimen falsi"(29). Ad hoc Tribunal pertinebant quoque causae irruptionis in ecclesiam et restitutionis bonorum Ecclesiasticorum (30). Illius sententiae impugnari poterant in Tribunali

---

(25) Cfr. LAPPO, I., Grodskij Sud v Velikom Kniažestve Litovskom v XVI stoletii, "Žurnal Ministerstva Narodnovo Prosvesčenija", I (1908), p.66; III Statutum, IV, 33-35.

(26) Cfr. LAPPO, Grodskij Sud, "Žurnal Min. Nar. Prosv.," I (1908), p. 58; OSTROWSKI, Prawo cyw.,II, p.169; III Statutum, IV, 30.

(27) Cfr. AVIŽONIS, Bajorai, p. 246; III Statutum, IV, 38.

(28) Cfr. III Statutum, IV, 33.

(29) Cfr. II Statutum, IV, 20; III Statutum, IV, 39; OSTROWSKI, Prawo cyw., II, p. 170.

(30) Cfr. KURCZEWSKI, Biskupstwo Wil., p. 196.

Civili et in Tribunali Compositi Iudicii (31); tamen non contra omnes causas appellare fas erat. Hoc constituebat ipsum Tribunal Castrense, quod ideo a Tribunalibus secundae instantiae independens prorsus se ostendebat (32).

3. De Tribunali Succamerario.

Exacta definitio limitum inter possessiones immobiles magni momenti erat in M.D. Lituaniae, utpote necessaria in plurimis contractibus civilibus (33). Ideo iam a. 1565 in Conventu Vilnensi nobiles M. Duci petitionem interposuerunt, ut in omni municipio officium praediatoris institueretur (34). Succamerarius seu praediator a nobilibus in Conventibus municipii eligebatur, M. Dux autem ex quattuor candidatis unum, ad vitam, aut usque ad dignioris officii susceptionem, confirmabat: "Ne in distinguendis fundorum finibus officium succamerarii desiderari umquam possit" (35).

Succamerario ius erat ex nobilibus municipii unum aut duos adiutores - vice camerarios, designare, qui, succamerario absente, eadem auctoritate agerent (36).

Huic Tribunali causae tantum unius generis submittebantur, i.e., omnes

---

(31) Cfr. III Statutum, III, 37.

(32) Cfr. III Statutum, IV, 80; LAPPO, Grodskij Sud, "Žurnal Min. Nar. Prosv.," I (1908), p.107.

(33) Cfr. LAPPO, I., Podkomorskij Sud v Velikom Kniažestve Litovskom v konce XVI i načale XVII veka, "Žurnal Ministerstva Narodnovo Prosveščenija", VIII (1899), p. 341.

(34) Cfr. LAPPO, Podkomorskij Sud, "Žurnal Min. Nar. Prosv.," VIII (1899), p. 349.

(35) Cfr. II Statutum, IV, 1, 29; III Statutum, IX, 1; OSTROWSKI, Prawo cyw., II, p.173; LAPPO, Podkomorskij Sud, "Žurnal Min. Nar. Prosv.", VIII (1899), p. 355.

(36) Cfr. III Statutum, IX, 10.

quaestiones de finibus, controversiae inter vicinos fundorum possessores saepe ortae, et similia, a Tribunali Communali ad Succamerarium remissae(37).

Succamerarius in loco controversiae iustitiam administrabat (38). Partibus autem ius erat appellandi ad Tribunal Civile vel ad Tribunal Compositi Iudicii (39).

4. De Tribunali Commissariorum.

Privilegio M. Ducis Sigismundi II, a. 1542, conceditur facultas, in controversiis inter laicum et clericum de limitibus possessionum, ut Tribunal Ecclesiasticum vel Civile, eligat commissarios, ex utraque parte aequali numero, ad causam cognoscendam et definiendam (40). Clariorem atque certam formationem Tribunalis Commissariorum invenimus in III Statuto Lituaniae (41), ex quo scimus hoc Tribunal constare tribus commissariis a M. Duce creatis et tribus personis ab actore aut reo electis (42). M. Dux saepius Castellanum, succamerarium, seu praediatorem, eiusdem municipii et unum de nobilibus designabat (43). In peculiaribus autem casibus Commissarii creari etiam a Tribunali Supremo Lituaniae Civili poterant; immo probabiliter a Tribunali quoque Compositi Iudicii (44). Semper tamen M. Dux aut Tribunal commissarios tantum ad hoc. i.e., ad casum determinatum constituebat(45).

(37) Cfr. II Statutum, IV, 71; III Statutum, IX, 2; AVIŽONIS, Bajorai, p. 247; LAPPO, Podkomorskij Sud, "Žurnal Min. Nar. Prosv.", VIII (1899), p. 364.

(38) Cfr. II Statutum, IV, 71.

(39) Cfr. III Statutum, IV, 86; IX, 7; OSTROWSKI, Prawo cyw., II, p.175.

(40) Cfr. KURCZEWSKI, Kościół Zamk., II, p.44.

(41) Cfr. III Statutum, I, 15, 19; III, 33; IV, 83; IX, 7.

(42) Cfr. AVIŽONIS, Bajorai, p. 252.

(43) Cfr. AVIŽONIS, Bajorai, p. 252.

(44) Cfr. III Statutum, IX, 7.

(45) Cfr. AVIŽONIS, Bajorai, p. 252.

Tribunali Commissariorum causae occupationis possessionum aut terrarum, silvarum, locorum aut raptus personarum ad Statum pertinentium subiciebantur (46); etiam causae de controversiis limitum inter possessiones Status et possessiones nobilium (47). Hoc Tribunal competens erat etiam in causis de finibus inter possessiones Ecclesiae donatas ab ipso M. Duce et nobilium aut Status possessiones (48).

Si Commissarii inter se non discrepabant sententia erat definitiva, et inappellabilis; in casu vero discrepantiae inter Commissarios, appellatio in causis, quarum una pars clericus erat, ad Tribunal Compositi Iudicii, fiebat; in casu, quo ambae partes civiles erant, ad Tribunal Civile Lituaniae aut ad Tribunal Comitii appellatio transmittebatur (49).

5. De Tribunali Assessorum.

Tribunal Assessorum medio saeculo XVI ortum est (50), eique praeerat ipse M. Ducatus Lituaniae Cancellarius. Munere iudicum fungebantur officiales Cancellariae Status, i.e., notarii, regentes, instigator et vice instigator Lituaniae (51). Iuxta Constitutionem anni 1764 huius Tribunalis membra erant etiam quattuor senatores (52), quibus anno 1765 alii duo senatores et decem. nobiles, in Comitio electi, additi fuerunt (53); denique

---

(46) Cfr. III Statutum, I, 15 et 19.

(47) Cfr. III Statutum, III, 33; IV, 83.

(48) Cfr. AVIŽONIS, Bajorai, p. 252.

(49) Cfr. III Statutum, IV, 86.

(50) Cfr. LVIMG, p. 7.

(51) Cfr. LVIMG, p. 8.

(52) Cfr. Vol. legum, VII, p. 187.

(53) Cfr. LVIMG, p. 8.

a. 1791 tres quoque iudices, deputati urbicani accesserunt (54).

Verus iudex tamen erat Cancellarius, alii erant potius consultores aut adiutores (55).

Tribunal Assessorum, usque ad annum 1737, ius ferebat Varsaviae; postea in civitate Gardinas, Lietuvos Brasta (56), et, ab a. 1764, etiam in Minsk (57); causae cognitio duobus temporibus fiebat: in prima sessione, quae locum habebat mensibus Novembris, Decembris, Januariis et Februariis, et in secunda, mensibus Maiis, Iuniis, Iuliis et Augustis (58).

Huic Tribunali tradebantur iudicandae causae ex urbibus et possessionibus M. Ducis, causae cum tenutariis, de incolis liberis, vel non harum urbium et possessionum (59).

In documentis huius Tribunalis inveniuntur causae, in quibus partes - actores vel rei - et ecclesiastici erant (60).

6. De M. D. Lituaniae Supremo Tribunali Civili.

Tribunal Supremum Civile M. D. Lituaniae a. 1581 constitutum est(61), cuius iudices eligebantur a nobilibus in Conventibus municipalibus, (quotannis in festo Purificationis B.M. Virginis, celebratis) (62); sumebantur

---

(54) Cfr. LVIMG, p. 9.

(55) Cfr. LVIMG, p. 8.

(56) Ibid.

(57) Cfr. Vol. legum, VII, p. 188, 239-241; IX, p.182, 230, 231, 317, etc.

(58) Cfr. Vol. legum, VII, p. 187; p.576.

(59) Cfr. LVIMG, p.8; OSTROWSKI, Prawo cyw.,II, p. 187-191.

(60) Cfr. LVIMG, p. 127-133; 196-200; 208-209.

(61) Cfr. ŠAPOKA, Liet. Ist., p. 293; JANULAITIS, Tribunolas, p. 20; JANULAITIS, Istorija , p. 181.

(62) Cfr. Statutum Tribunalis, JANULAITIS, Tribunolas, p. 112.

quadraginta et novem deputati ex Lituania, et, post a. 1588, tres deputati ex Samogitia (63).

Tribunal sedem habuit in civitatibus Vilnius, Naugardukas et Minsk. Post saec. XVII, tantum in urbibus Vilnius et Gardinas (64).

Tribunal Supremum Civile iudicabat in ultima instantia in omnibus laicorum causis contentiosis aut criminalibus in Tribunalibus primae instantiae actis (65). Tribunalis, ut primae instantiae, erant causae contra officiales Tribunalium primae instantiae et quaedam aliae causae maioris momenti (66).

Cursu temporis constitutio, competentia, procedendi modus, iudicii locus, etc., huius Supremi Tribunalis, saepe novis Constitutionibus mutata sunt (67).

7. De Tribunalibus Comitiorum.

Tempore cuiusque Comitii, primis septem diebus post "vota" senatorum, aliis autem hebdomadibus feriis IV, VI et Sabbato, (ab anno 1589 etiam feria III), in Comitiis celebrabantur Tribunalia Comitiorum (ex quo nomen desumtum est), in quibus M. Dux, senatores et deputati iudicabant (68).

Ad Tribunal Comitii pertinebant: causae laesae maestatis, offensionis

---

(63) Cfr. ŠAPOKA, Liet. Ist., p.293; AVIŽONIS, Bajorai, p. 250.

(64) Cfr. ŠAPOKA, Liet. Ist., p. 293; JANULAITIS, Tribunolas, p. 46; JANULAITIS, Istorija, p. 181; AVIŽONIS, Bajorai, p. 250.

(65) Cfr. AVIŽONIS, Bajorai, p. 249.

(66) Ibid.

(67) Cfr. JANULAITIS, Tribunolas, p. 42-43, 46-47, 77-79; Vol. legum, II, p.289.

(68) Cfr. AVIŽONIS, Bajorai, p. 251.

senatorum, vulnerationis officialium Tribunalium aliaeque maioris momenti, in prima et ultima instantia (69); pariterque causae annexionis possessionum Status, causae aerarii publici (70), causae criminales homicidii cum laesione bonae famae et causae appellatae a Tribunalibus Commissariorum(71).

8. De Tribunali Fisci.

Anno 1613 Comitium speciale Constitutionem de Tribunali Fisci Lituaniae erigendo promulgavit (72).

Ad hoc Tribunal spectabant causae aerarii publici et exactorum fiscalium, contractuum mercati, dissidiorum mercantium, de non pensis tributis, etc.(73); et inspectio ipsius aerarii publici Status (74).

Illius iudices in Comitiis eligebantur, sed numerus eorum non semper idem fuit: a duobus usque ad septem senatores; a quinque usque ad viginti septem deputatis Comitiorum (75).

Ab anno 1703 ipsi nobiles in Conventibus iudices Tribunalis Fisci eligebant, binos ex municipio (76).

---

(69) Cfr. III Statutum, I, 4, 14.

(70) Cfr.III Statutum, I, 14-15.

(71) Cfr. AVIŽONIS, Bajorai, p. 251.

(72) Cfr. ŠABŪNAS, L., Didžiosios Lietuvos Kunigaikštystės Iždo Tribunolas /1613-1764/, Kaunas 1936, p.46; JANULAITIS, Istorija, p. 181; AVIŽONIS, Bajorai, p. 250.

(73) Cfr. ŠABŪNAS, D.L.K. Iždo Trib., p.56; OSTROWSKI, Prawo cyw., II, p. 184.

(74) Cfr. Lietuvos TSR Istorijos Šaltiniai, I, Feodalinis laikotarpis, redakcinė Kolegija Prof. K. Jablonskis, J. Jurginis, J. Žiugžda, Vilnius 1955, p. 314.

(75) Cfr. ŠABŪNAS, L.D.K. Iždo Trib., p. 64; JANULAITIS, Istorija, p. 182.

(76) JANULAITIS, Istorija, p. 182.

Usque ad annum 1651 Tribunalis Fisci Vilnius sedes fuit; postea saepius urbs Gardinas aut Minsk; ab an. 1726 semper Vilnius, Naugardukas aut Minsk fuerunt (77).

Anno 1726 Tribunal Fisci coniunctum est cum Tribunali Civili Lituaniae et appellatum est: "Iudicium Commissionis Fisci Lituaniae" (78), et munus exercebat usque ad annum 1764 (79).

9. De Tribunali "Ad Interim".

Tempore interregni, activitas omnium tribunalium in Magno Lituaniae Ducatu suspendebatur (80). Interregno perdurante, iustitiam Tribunalia "Ad Interim", sic dicta "Koptūro Teismai", quae creabantur in singulis municipiis tantum ad tempus, administrabant (81). Haec Tribunalia in Conventibus interregni (82), in quibus creabantur etiam quindecim iudices, qui una constituebant Tribunal, condita sunt (83).

Huius Tribunalis erat cognoscere omnes causas contentiosas et criminales, non autem causas iurium inter nobiles ortas (84).

Horum Tribunalium decisiones probari debebant in Comitio electionis novi Regis Poloniae, (qui erat etiam M. Dux Lituaniae) (85).

---

(77) Cfr. ŠABŪNAS, D.L.K. Iždo Tribunolas, p 60; KUTRZEBA, Historya ustroju Polski, II, p. 218.

(78) "Sądy Kommissyi Skarbowey Litewskiey", OSTROWSKI, Prawo cyw., II, p. 183.

(79) Cfr. ŠABŪNAS, Iždo Tribunolas, p. 51.

(80) Cfr. AVIŽONIS, Bajorai, p. 253.

(81) Cfr. AVAK, XI, p. IV, AVIŽONIS, Bajorai, p.49.

(82) Cfr. AVIŽONIS,Bajorai, p. 112.

(83) Cfr. AVAK, XI, p. IV.

(84) Cfr.AVIŽONIS, Bajorai, p. 253.

(85) Cfr.AVIŽONIS, Bajorai, p. 122.

III. De privilegio fori et de competentia Tribunalis Ecclesiastici in Magno Lituaniae Ducatu ante erectionem Tribunalis Compositi Iudicii.

Magnus Dux in Lituania iam ab initio saec. XV multa iura sibi vindicabat, etiam ea, quae, cum cognitione supremae potestatis Ecclesiae coniungebantur, inter quae ius cognoscendi omnes causas de fundis. Huius reservationis fundamentum erat iustitiae administratio, ab ipso Duce perficienda (86).

M.Dux Alexander (1492-1506) statuit, causas saeculares iudicandas non esse in Tribunalibus Ecclesiasticis, et causas spirituales in iudiciis civilibus. Hoc principium confirmatum est a. 1544, in Conventu Brestensi (87), anno 1547 et 1551 in Conventibus Vilnensibus (88), a. 1568 in Conventu Gardinensi (89). Tamen, de facto, M.D. Alexander controversias de bonis ecclesiasticis dirimebat (90).

M. Dux Sigismundus II-dus /1506-1548/ et ipse iudicium ferebat de litibus circa bona ecclesiastica, et de causis Ecclesiae cum civilibus(91).

---

(86) Cfr.MEYSZTOWICZ, Dobra Kośc., p.96.
(87) Cfr. Zbiór praw, p. 408.
(88) Cfr. Lit. Metrika, I, pars III, p. 153-154; Zbiór praw, p. 446.
(89) Cfr. Lit. Metrika, I, pars III, p. 492.
(90) Zbiór praw, Nr 58: "XXXI. Item jura saecularia non debemus introducere et intromittere in jura spirituali a, et e converso, jura spiritualia, seu causas, pertinentes ad jus spirituale, ad jura saecularia, non ducere,neque evocare"; Cfr. SKD, III, p. 226, Nr. 2044; MEYSZTOWICZ, Dobra Kośc., p. 96.
(91) Sigismundus II-us a. 1517 iudicavit in causa inter Capitulum Cathedrale Vilnense et Metropolitum Orientalem Kioviensem. Hanc causam cognoscere M. Dux nominavit commissarios, cfr. MEYSZTOWICZ, Dobra Kośc., p. 96-97; ORO, V, p. 15, a. 1528 causam inter Ducem Giedraitis et eius Parochum.

Ipse decrevit a.1538: "Ecclesiastici....non se immisceant deinceps iudiciis saecularibus: neque causas procurent et promoveant saecularium.... exceptis causis propriis, aut aliorum Spiritualium personarum in quibus agendis procurandisque liberam hebeant ubique facultatem" (92).

Idem M. Dux contra decisiones Synodi Provincialis Lanciciae a.1522, statuit, ne clerici pro decimis aut aliis causis Ecclesiasticis subditos suos, cives et rusticos, citent apud iudices saeculares aut capitaneos, utpote quia haec actio praebet "Causam saecularibus itidem faciendi et progressu temporis clericos suum ad forum protrahendi" (93).

Magni momenti est hac in re privilegium M. Ducis Sigismundi II-di a. 1542, iuxta quod: "Ordo spiritualium in omnibus aliis causis, praeter causas de finibus bonorum incidentes, secundum iura et privilegia a maioribus nostris et a nobis illis data...sitque ab omni iurisdictione saeculari liber et immunis"(94). In hoc privilegio item conceditur, ut in controversiis inter clericos et laicos de finibus possessionum forum iudicii sit forum rei (95). Ad cognoscendas tamen et definiendas huiusmodi causas, iuxta dictum privilegium, iudex, sive ecclesiasticus sive civilis eligere tenetur commissarios "unum aut plures" ex utraque parte in aequali numero, qui "ad loca finium venientes secundum leges et statuta.... Lituaniae, et non secundum leges canonicas fines cognoscant, regant et dislimitent signaque et scopulos metales circa talia fieri consuetos constituant" (96).

---

(92) DSP, I, p. 359.

(93) Coll. Const., p. 140-141.

(94) KURCZEWSKI, Kościół Zamk., II, p.43.

(95) "Si saecularis homo praetendit iniuriam se habere a spirituali, ad Episcopum loci ordinarium primum confugere debet et non ad iudicium saeculare", KURCZEWSKI, Kościół Zamk., II, p.44.

(96) KURCZEWSKI, Kościół Zamk., II, p. 44.

In casu discordantiae commissariorum, M. Dux sibi supremum iudicium reservabat: "utpote qui utriusque status limitum supremam cognitionem" habebat (97). Talia iudicia erant celebrata etiam a. 1597 (98).

In libro "Žemajtiu Wiskupiste" Epi Valančius, legimus a. 1557 M. Ducem Sigismundum Aug. elegisse Epum Samogitiensem Joannem Domanowski /1556-1563/ et canonicum Vormiensem Petrum Roisius in munus iudicum iudicii Vilnensis. Ambo, bene scientes leges, iudices fideles erant (99).

Secundum Lituaniae Statutum, a. 1566, nihil innovavit de his rebus. In eo introducta est lex "Ne saeculares in ius spirituale vocentur (100). Nobiles in Conventu Gardinensi a. 1568 postulaverunt ut approbaretur lex, qua civiles in causis spiritualibus apud Tribunal Ecclesiasticum vocari non possint. Tamen M. Dux Sigismundus Aug. hanc legem non approbavit (101)..

In causa inter Capitulum Cathedrale Vilnense et iudaeos Pinscenses M. Dux Stephanus Batoras (1576-1586), sententia a. 1579, confirmavit iurisdictionem clericorum in subditos suos (102). In defectu vero administrationis

---

(97) ibid.

(98) "/Canonici/ deducebant et probabant se et capitulum totumque clerum magni ducatus Lituaniae ad omni iurisdictione saeculari... liberos et exemptos...exceptis limitum et granitierum controversiis, quae iure communiter Terrestri Commissarios a nobis /a M.Duce/ et Rn-do D-no Episcopo datos, iuxta contenta eorundem privilegiorum diiudicantur componenturque", KURCZEWSKI, Kościół Zamk., II, p. 58.

(99) Cfr. WOLONCZEWSKIS, Žem. Vysk., I, p. 87-88.

(100) Cfr. II Statutum, III, 26.

(101) Cfr. Lit. Metrika, I, pars III, p. 509-510.

(102) "Quemadmodum enim subditi nobilium nonnisi coram suis dominis, iuxta Statuti Lituanici praescriptum, iure conveniuntur, ita etiam ordinis spiritualis subditi nonnisi coram suis dominis conveniri et convinci debent, praesertim cum ordo illorum inferior saeculari esse non debeat", KURCZEWSKI, Kościół Zamk., p. 57-58.

iustitiae apud dominos: "facultas erit actoribus primum quidem coram episcopo, ordinario loci, agendi; et si actores ab episcopo se iniuria aliqua gravari censerint, appellatio possibilis sit ad M. Ducem (103).

De facto tamen clerici hoc tempore, i.e., saec. XVI, saepe vocabantur in iudicium saeculare. Id affirmatur etiam litteris Card. Radvila, Eppi Vilnensis, ad S. Pontificem Gregorium XIII-um /Vilnae, m. aprilis a.1584/: "Superioribus temporibus ita factitatum est, ut in eiusmodi controversiis civilibus non solum aliae personae ecclesiae, sed etiam ipse eppus Vilnensis coram saeculari iudicio tam inferiori seu terrestri, ut vocant, quam regio citati fuerint, comparuerint, litem sint contestati lataque decreta susceperint"(104).

Tamen, ut refert Card. Radvila, "usque ad hoc tempus (i.e., a.1584), nullae certae leges et firmae in hac patria habitae sunt, maxime circa iurisdictionem"(105).

IV. De episcoporum et cleri M. D. Lituaniae interpellationibus contra iurium clericorum laesiones.

1. Ante III Lituaniae Statutum.

Episcopi Lituaniae contra violationes iurium Ecclesiae semper restiterunt. Anno 1564 in Conventu Bielscensi nobiles Lituaniae agere ceperunt cum M. Duce, quo melior et communior forma iudiciorum constitueretur. M. Dux senatoribus ut iurisdictioni suae renuntiarent suasit; inter senatores

(103) ibid.

(104) MPV, VII, pars III, Appendix Nr. 3, p. 691.

(105) Card. Radvila ad Gregorium XIII-um P.M., MPV, VII, pars III, Appendix Nr. 3, p. 689.

autem erat et Epus Vilnensis Valerianus, qui huic abdicationi iurisdictionis ecclesiasticae consentire noluit et solemniter intercessit (106).

Contra tentamina violandi iura ecclesiastica excepit etiam Cardinalis Radvila in Conventu Vilnensi a. 1582 (107), et, eodem anno, in Conventu Volkoviscensi (108) et in Comitio Varsaviensi (109).

Anno 1582 Joannes Jarczewski, Capituli Vilnensis Decanus, et Benedictus Wojna, Custos Vilnensis, Eppi Vilnensis totiusque cleri Lituaniae nomine institerunt, ut nullatenus in Ducatu Lituaniae promulgatio statutorum, a saecularibus emendatorum et conscriptorum, admitteretur. Haec interpellatio a M. Duce admissa est (110).

Bolognettus, Nuntius Ap. in Lituania, in litteris (diei 9 octobris a. 1583), ad Victorium Wierzbicki, Eppum Luceoriensem, scribit, ut contra novam formam iudiciorum ecclesiasticorum in Conventum Lituaniae introducendam interpellaretur: "Iam pridem a D D. Lithuanis tentatum est, ut novam iudiciorum ecclesiasticorum formam introducerent et iudicibus ecclesiasticis saeculares admiscerent. Qua quidem re nihil sane indignius aut absurdius esse potest et licet, in Regno Poloniae nescio qua ratione id toleretur, minime tamen ad exemplum trahi debet. Proinde si in proximo hoc Conventu Lithuaniae, qui Brestae forsan cum R. Mtis adventum habebitur, erunt qui hoc ipsum denuo urgeant, non dubito, quin Dtio V. Rma ipsorum conatibus strenue obstitura sit; quod ut faciat etiam Sctis S. nomine summopere illam

---

(106) ibid.

(107) ibid., p. 690.

(108) Cfr. MPV, VII, pars III, Appendix Nr. 3, p. 690; MPV, VII, pars I, Nr. 188, p. 199; ad n.4.

(109) Cfr. MPV, VII, pars III, Appendix Nr 3, p. 690; MPV, VII, pars I, Nr. 494, p. 582, adn.28.

(110) Cfr. Annales Eccl., III, p. 348.

hortor et moneo, utque pro officio suo et rationibus et auctoritate agat, reclamet, protestetur, nec quidquam, quod a sacrorum canonum decretis alienum sit decerni, inducere omnino patiatur"(111).

Anno 1588 in Comitio coronationis, in quo approbatum fuit III-um Lituaniae Statutum, unus ex legatis Lituaniae, Custos Capituli Vilnensis et Parochus Trocensis, Benedictus Wojna, totius Lituaniae cleri nomine contra Constitutionis, sic dictae "Confaederationis Varsaviensis, a. 1573", introductionem in novum Statutum intercessit, quatenus omnibus religionibus aequalis libertas concedebatur (112). At Confaederationis Constitutio in III-o Lituaniae Statuto introducta fuit (113).

2. Post III Lituaniae Statutum.

Anno 1606 clerici, praecipue sac. Petrus Skarga, interpellaverunt contra tentamina legem approbandi de tollerantia omnium religionum. Ideo approbata fuit Constitutio, iuxta quam puniendi erant omnes, etiam sacerdotes, qui contentiones religiosas excitavissent (114). In Synodo Luceoriensi diei 17 septembris a. 1607, sub Eppo Martyno Szaszkowski, Janoviae celebrato, et a Simoneta, Nuntio Ap., approbato, clerus obstitit III Statuti Dist.III-ae, Art. 32-o, quo edicebatur ut clerici omnes, ne Episcopis quidem exceptis, non iuxta Ius Canonicum sed iuxta Ius Civile, in causis cum saecularibus iudicarentur. "Quae quidem reclamatio, quia tam diuturna est, quamdiu durat

---

(111) MPV, VI, pars II, Nr. 338, p. 598.

(112) "Protestacija evo milosti Kniazia Benedikta Wojni imenem vsego duchovenstva u Velikom Kniažestve Litovskom protivko konfederacii na koronacii učinenaja", Lit. Metrika sudnich del, LXIV, f.174; cfr. LAPPO, 1588 metų Lietuvos Statutas, I, Tyrinėjimas, pars II, Kaunas 1936, p. 238-239.

(113) Cfr. III Statutum, III, 3.

(114) Cfr. AVIŽONIS, Bajorai, p. 86.

durabitque Statutum ipsi Clero et foro Ecclesiastico contrarium" (115).

Anno 1612 Capitulum Vilnense Episcopum dioeceseos rogabat, ut ipse contra III-ii Statuti correctores, qui iura et privilegia clericorum abrogare cupiebant, reclamaret (116).

Anno 1620 Capitulum Vilnense, Episcopo Suffraganeo Voina ad Comitium Varsaviense misso, facultatem una cum aliis episcopis statuendi modum contra iurium Ecclesiae violationes agendi, concessit (117).

Capitulum Vilnense a. 1629 ut apud Tribunalia Magni Ducatus esset iurisperitus ad bona Ecclesiastica contra agressores defendenda, statuit(118).

Anno 1635 Comitium Varsaviense Constitutionem promulgavit, qua prohibebantur omnino clerici bona immobilia et localia sibi comparare sine praevia constitutione in Comitio (119). Ad obstitendum huic Constitutioni, Eppus Vilnensis, Abraham Voina, extraordinarium Synodum Provincialem in urbe Vilnensi convocavit; omnis autem clerus Lituaniae et Poloniae interpellationem proposuit. Nobilis Osolinski Romam ad Urbanum VIII-um, missus est ut ipse Pontifex mediator inter nobiles et clerum Lituaniae adesset (120).

---

(115) Cfr. DSP, I, p.50.

(116) Cfr. TOLSTOY, D., Le catholicisme Romain en Russie, Études historiques, I, Paris 1863, p. 264.

(117) Cfr. TOLSTOY, Le catholicisme Romain, I, p. 264.

(118) "Pour nous défendre le plus efficacement contre de pareils actes, d'entretenir auprès des tribunaux royaux un agent spécial, avec un traitement de cent florins par an de la caisse du chapitre",TOLSTOY, o.c., p. 265.

(119) Cfr. Vol. legum, VI, p. 248.

(120) Cfr. TOLSTOY, o.c., p. 266. In archivio Capituli Vilnensis interpellationes inveniuntur etiam a. 1647 et 1654, cfr. TOLSTOY, o.c., p. 267.

Anno 1708-1709 auctoritas civilis in vincula coniecit et ad Supremum Tribunal Civile sicarium et auctorem homicidii, Bialozora, canonicum Vilnensem, citavit. Clerus dioecesis Vilnensis obstitit huic iurium violationi clericorum; tamen reus auctoritati ecclesiasticae redditus non est. Ideo ad extrema ventum est: clausae fuerunt omnes ecclesiae in tota dioecesi. Tunc tamen Tribunal Civile iussit, ut Bialozora auctoritati ecclesiasticae, ad iudicium recte deducendum, traderetur (122).

(122) Cfr. BARTOSZEWICZ, J., Pamiętniki Krzysztofa Zawiszy, Wojewody Minskiego /1666-1721/, Warszawa 1862, p. 264, 266-270.

C A P U T   P R I M U M

DE INSTITUTIONE SEU ERECTIONE ET DE SEQUENTIBUS EMENDATIONIBUS TRIBUNALIS COMPOSITI IUDICII

Saeculo XVI ineunte, Ecclesia Catholica adeo in Lituania florebat ut nostra natio catholica dici potuerit, quamvis nonnulli cives Lituaniae schismati orientali adhaererent.

Sed, eodem saeculo, in Lituaniam ingressa reformatione luterana, felix haec rerum condicio paulum mutata est. Plures enim nobiles catholici, novo "laicali" spiritu imbuti, una cum Protestantibus, aliisque religione dissidentibus arma iunxerunt in communi certamine contra quaedam Catholicae Ecclesiae iura, quae novis eventibus superata censebant. Adversariorum conatus huc praesertim tendebant ut Tribunalia civilia nationis de causis laicorum contra ecclesiasticos iudicare possent.

Obstitit clerus catholicus nostrae gentis, summis viribus conatus iura Ecclesiae serta tectaque servare. Quas vicissitudines lucta haec, ad iura Ecclesiae tutanda, habuerit operae pretium est paulo diffusius in antecessu nostrae theseos exponere. Quare in praesentiarum de erectione huius Tribunalis, ab auctoritate civili conditi imprimis agemus. Dein de eiusdem Tribunalis ex parte Ecclesiae Catholicae acceptatione tractare iuvabit; denique de emandationibus seu reformationibus temporum decursu, huic Tribunali allatis, sermo erit.

Singula singulis articulis videbimus.

A r t. I.

De approbatione Statuti Tribunalis Comp. Iudicii ex parte auctoritatis civilis.

Iam anno 1579 in Comitio Varsaviensi nobiles petitionem M. Duci miserant, ut Tribunal Supremum M. D. Lituaniae institueretur. Propositum fuit etiam quoddam schema Statuti Tribunalis, cito a M. Duce Stephano approbatum, sed in Constitutiones Comitii non acceptatum, ideoque omni vi iuridica carens (1).

Anno 1580 in Conventu Vilnensi M. Dux proposuit se promulgaturum Tribunalis Statutum (2), cuius nomen erat: "Conscriptio iurium Tribunalis", cuiusque introductio in Constitutiones Comitii anni 1581 habita est(3). Hoc Statutum, commune Tribunali Supremi Civili et Tribunali Supremo Compositi Iudicii, sanciebat: "Quoniam clerici causas suas in Tribunalibus Communalibus, Castrensibus et Succamerariis habent, ideo ad tales eorum causas cognoscendas, clerici debent inter se quattuor personas eligere, quae in isto iudicio et iisdem, supradictis, verbis iusiurandum praestare debebunt. Iudices autem saeculares inter se sex personas eligerent et una cum clericis, iuxta ius et statuta M. D. Lituaniae, omnes causas debebunt cognoscere, quae tantum inter clericos et laicos fierent"(4).

---

(1) Cfr. LAPPO, I., Velikoe Kniažestvo Litovskoe za vremia ot zakliučenija Liublinskoi Unii do smierti Stefana Batorija /1569-1586/, S. Peterburg 1901, p. 188; LAPPO, 1588 m. Lietuvos Statutas, I, pars I, p. 392.

(2) Cfr. JANULAITIS, Tribunolas, p. 20.

(3) Cfr. LAPPO, Velikoe Kn. Lit., p. 188; LAPPO, 1588 m. Lietuvos Statutas, I, pars I, p.369.

(4) Cfr. Statutum Tribunalis, JANULAITIS, Tribunolas, p. 117.

Tamen in Const. anni 1581, Nr. 47 edicitur, omnes quaestiones respicientes clericos cum laicis, ob clericorum ex M. Ducata Lituaniae in Comitio absentiam, eodem modo manere in posterum debere usque ad Statuti Lituaniae reformationem seu emendationem (5).

A r t. II.
De approbatione Tribunalis Compositi Iudicii ex parte Ecclesiae Catholicae.

1. De statu rerum ante Conventum Volkoviscense a. 1584.

Statutum Tribunalis Comp. Iudicii, ut iuridice valeret, Ecclesiae approbandum erat. Insuper approbatio danda erat etiam nonnullis articulis novi III Statuti Lituaniae iura Ecclesiae respicientibus: nam nulla lex clericos, nisi ipsi suum praestiterint assensum, obligare poterat (5a).

---

(5) "O sprawach osob duchownych z świeckiemi, iż tu teraz na Seymie nikogo z stanu duchownego W. X. L. nie było, statut iako do czasu w mocy zachowuiemy, y do poprawy statutu onego Państwa odkładamy", Vol. legum., II, p. 210, Const. a. 1581, Nr. 47; cfr. LAPPO, 1588 m. Liet. Statutas, I, pars II, p.62.

(5a) Cfr. Litteras M. Ducis Staphani ad Card. Bollognettum, Niepolomiciis, d. 26 februarii a. 1583, MPV, VI, pars II, Nr.86, p. 166-176; JANULAITIS, Istorija, p. 182; LAPPO, I., 1588 m. Liet. Statutas, I, pars I, p.67-68, 96-97, 99-103, 188-189, 472; pars II, p. 205; KOIALOWICZ, A., Historiae Lituaniae a coniunctione Magni Ducatus cum Regno Poloniae ad Unionem eorum Dominiorum libri octo, Antverpiae 1669, p. 490; PTAŠICKIJ, S., K. istorii Litovskovo prava posle Tratjevo Statuta, "Žurnal Ministerstva Narodnovo Prosvesčenija", VII (1893), p.501; BOSSOWSKI, F., Nowela Justiniana, EHRENKREUTZ, St., Księga Pamiątkowa ku uczczeniu czterechsetney Rocznicy wydania Pierwszego Statutu Litewskiego, Wilno 1935, p.107-121; KUTRZEBA, S., Historya Źródel dawnego prawa Polskiego, II, Lwów-Warszawa-Kraków 1926, p.69-81; WIELHORSKI, S., Statut Litewski. Żarys historyczny jego powstania i rozwoju 1529-1566-1588, DZ, p.189-214; Izučenie litovskich Statutov v noveišei istoriko - juridičeskoj literature /1918-1940 g./, PIČETA, V., Belorusija i Litva XV-XVI v.v., Moskva 1961, p. 487-502.

Hac de re M. Dux Stephanus a. 1583 ad Epum Vilnensem Radvila scripsit: "Nos sane emendationi legum, nobilitati illi assensum nostrum degenerare nullatenus potuimus, ea quidem cautione adhibita, ut id sit sine cuiusque status praeiudicio ad quod ipsimet non consentirent" (6).

Iam in Conventu Volkoviscensi a. 1582 deputati de emendatione Secundi Statuti agere volebant, sed fortiter obstitit Epus Radvila (7).

Anno 1582, in Comitio Varsaviensi, senatores haeretici inserere in III Statuto Lituaniae sic dictam "Confoederationem", concedentem aequalia iura omnibus religionibus in Statu, aliasque propositiones contra libertates Ecclesiae, conati sunt (8). In eodem Comitio, deputati laici contra M. Ducis, Senatus et cleri voluntatem, professi sunt se numquam permissuros statutum Tribunalis mutari de causis cum ecclesiasticis in iudicio mixto iudicandis (9).

In Conventu a. 1583 agendum erat etiam de Statuti Tribunalis ex parte Ecclesiae approbatione. Tunc Episcopus Vilnensis, Radvila, qui fere

---

(6) Cfr. MPV, VI, pars II, p. 167, adn. 3.

(7) Cfr. MPV, V, pars I, Nr.188, p. 199, litteras d.26 ianuarii a. 1582 Ludovici Fulginei /secretarii Epi Radvila/ ad Georgium Ticinium /secretarium M.Ducis, negotia Status Romae agentem/.

(8) "Hanno quei senatori heretici inserta la confederacione et di più varie cose che, quando si passassero, sarebbono di grandissimo pregiuditio alla libertà del clero", MPV, V, pars I, Nr. 455, p. 514, ex litteris Bolognetti ad Card. Comensem, Varsoviae d. 16 octobris a. 1582.

(9) "I nuntii terrestri hanno mandato ogni cosa in disordine, prendendo la pugna contro il Re et contro il senato, è stato di non lasciar alterare la constitutione del tribunale la qual ordina, tra l'altre cose, che le cause ecclesiastiche siano conosciute da sei ecclesiastici et sei secolari", MPV, V, pars I, Nr. 494, p. 582, ex litteris Bolognetti ad Card. Comensem, Varsoviae, d. 7 dec. a. 1582.

unus iura Ecclesiae in Lituania defendebat(10), Rigae praesens, Conventui adesse non potuit (11). Ideo Nuntius Ap. in Lituania et Polonia Albertus Bolognetti misit ad M. Ducem petitionem ut res ecclesiasticae in alio Conventu dilatae tractarentur, in quo etiam Epus Radvila adesse possit (12). In responso M. Ducis Stephani ad Bolognettum /d.26 februarii a. 1583/, legimus, quod "Posset.... D.eppus Vilnensis una cum clero suo, licet absens, communicatis consiliis inire eas rationes atque paratas in medium conventus illius proferre, ut ad instar cleri in Polonia rebus suis prospiciat aequitatique atque iustitiae suae consulat...Quod si forte ea de re non convenerint, clero non consentiente, non poterit pereclitari status spiritualis de libertatibus iureque suo, quamvis hac ratione... posset sibi clerus ipse impedire expeditam iustitiae administrandae rationem atque exinde motus atque turbae alique in Republica... facile exoriri possent" (13). Tamen in Conventu a. 1583 nihil contra iurisdictionem ecclesiasticam actum est (14).

Hoc tempore M. Dux Stephanus ad Eppum Vilnensem litteras, in quibus "Articuli modum explicantes, quo M. Dux cum Dnis Spiritualibus in eadem

---

(10) "Et veramente il clero di Lituania non ha quasi altro protettore et defensore in quelle parti dal quale si possa sperar molto", MPV, VI, pars II, Nr.90, p. 172, ex litteris Bolognetti ad Card. Comensem, Cracoviae d.1 martii a.1583.

(11) Cfr. MPV, VI, pars II, Nr. 90, p. 171.

(12) Cfr. MPV, VI, pars II, Nr. 81, p. 153-154; MPV, VI, pars II, Nr. 90, p. 171.

(13) Cfr. MPV, VI, par II, Nr. 86, p. 166-167; In litteris M.D. Stephani ad Eppum Radvila, Cracoviae d.13 ian. a. 1583 ea de re ita scribitur "Optassemus autem, ut clerus Lithuaniae eundem iuris dicundi modum amplecteretur in causis suis, quem spirituales hic in Polonia sunt complexi atque in eodem conquiescunt", MPV, VI, pars II, p. 167, adn.3.

(14) Cfr. litteras Bolognetti ad Card. Comensem, Cracoviae, d.7 aprilis a. 1583, MPV, VI, pars II, Nr. 123, p.221.

iuris forma consentire volebat" continebantur, misit (15).

Ineunte anno 1584 in Conventu Vilnensi etiam quaestio de II Statuti emendatione agitata fuit (16).

In eo deputati laici, fere omnes haeretici (17), ut in Statutum articulus, iuxta quem, omnes etiam clerici, tam in contentiosis quam in criminalibus, secundum Statutum Lituaniae iudicandi essent, introduceretur, postulaverunt (18), adfirmantes in Polonia sine magna difficultate, praesentibus etiam Nuntiis Apostolicis, et absque beneplacito S.Pontificis, rem constitutam fuisse, inter ecclesisticos et saeculares concordia restituta (19). Episcopus Vilnensis, Georgius Radvila, Episcopus Samogitiensis, Melchior Giedraitis, et omnes clerici Conventui praesentes, consentire noluerunt, ideoque ut introduceretur in Statutum clausula: "Salvis iuribus ecclesiasticis" proposuerunt. Sed, orto tumultu, quies facta est tantum cum controversia ad alterum Conventum remissa fuit (20).

(15) Cfr. MPV, VI, Nr. 262, p. 461-463.

(16) Cfr. LAPPO, 1588 m. Liet. Statutas, I, pars I, p. 412-414; SRP, XV, p. 285-288.

(17) "Di venti quattro senatori secolari di questo Gran ducato tra i quali non ne sono più che quattro catholici...Similmente di cinquanta nuntii...quaranta nove sono heretici et un cattolico et questo poco fermo", MPV, VII, pars III, p.59, ex litteris Bolognetti ad Card. Comensem, Vilnae d. 9 februarii a. 1584; cfr. BRUCHNER Al., Tysiąc lat kultury polskiej, I, Paris 1955, p. 645.

(18) "Statuimus perpetuisque temporibus hoc duraturum sancimus, ut omnis indigena omnium ordinum ac statuum, divites aeque ac pauperes, senatores principes spirituales et saeculares, proceres, nobiles ad usque novissimos eodem hoc iure iudicentur in omnibus causis.... et non alio, sed hoc ipso, quod statuto hoc a nobis promulgato praescriptum est", MPV, VII, pars III, Nr. 43, p. 61.

(19) Cfr. MPV, VII, pars III, Appendix Nr. 3, p. 690.

(20) Cfr. MPV, VII, pars III, Nr. 43, p. 62.

Cardinalis Radvila ita Papae Gregorio XIII de rebus a se gestis in hoc Conventu scripsit: "In quo nos in primis ipsis denuntiavimus nos nihil unquam concessuros, quod vel minimum immineret iurisdictioni ecclesiae, quidquid etiam consulteretur, id totum, subiici debere Stis V.D.N. clementissimi arbitrio et censurae, quandoquidem non de talibus rebus iurisdictionem ecclesiasticam tangentibus statuendi facultatem nullam haberemus"(21).

Die sequenti Card. Radvila contra introductionem "Confoederationis Varsaviensis" in Statutum Lituaniae locutus est (22). Tamen, quod Confoederatio (a. 1573) iam ab M.Duce approbata esset, clerici saltem introducere in Statutum declarationem contra eam conati sunt (23); remissa coeterorum quaestionum tractatione ad Conventum Volkoviscensem eiusdem anni (24).

2. De statu rerum post Conventum Vilnense anni 1584.

I. Cardinalis Georgius Radvila, cum videret, difficile, immo fere impossibile, esse laicis resistere, litteras postulatorias ad Papam

(21) MPV, VII, pars III, Appendix Nr.3, p.690: "Già tutti consentevano allo statuto. Solo il signor cardinale Radzivil con animo intrepido s'oppose alla commun opinione del clero et all'espressa forza che quasi facevan gl'avversarii, dicendo, che più presto si lascierià tagliar a pezzi, che acconsentire mai all'un tal statuto se prima non glien'è data licenza dal Papa", SRP, XV, p. 286-287, ex litteris a. 1586 Horatii Spannocchij, olim secretarii Card. Bolognetti, ad Card. Rusticucci, secretarium Papae Sixti V-ti.

(22) "Et S.S. Illma il giorno seguente parlò sopra questo tanto giustificatamente et con tanta vehemenza che diede meravigliosa soddisfattione a gl'ecclesiastici, et gl'heretici anche non seppero rispondere alle ragioni addatte", MPV, VII, pars III, Nr. 43, p.62 ex litteris Bolognetti ad Card. Comensem, d. 9 febr. a. 1584.

(23) Cfr. MPV, VII, pars III, Nr. 43, p. 62.

(24) Cfr. LAPPO, 1588 m. Liet. Statutas, I, pars I, p. 413.

Gregorium XIII (Vilnae m. aprili a. 1584)(25) misit, in cuius prima parte, quando et quomodo controversiae inter Ecclesiam et Statum ortae essent explicabat et de rebus ecclesiasticis in Conventu Vilnensi a. 1584 actis, praecipue de Tribunali Lituaniae Compositi Iudicii instituendo, retulit scribens, quod nobiles "Velint...constitui tribunal, quod Vilnae semper maneret, in quo singulis annis, statutis temporibus, etiam causae ecclesiasticorum cognoscerentur in ultima instantia... quod quidem tribunal velint constare tribus vel quattuor hominibus ecclesiastici, qui commissarii etiam Stis V. appellarentur, et totidem adiunctis saecularibus ex eorum numero, qui ceteras omnes causas cognoscunt"(26).

Deinde, expositis rationibus, a nobilibus allatis de necessitate Tribunal Compositi Iudicii instituendi (27), Cardinalis addit suam sententiam:

---

(25) Cfr. MPV, VII, pars III, Appendix Nr. 3, p.690-694.

(26) MPV, VII, pars III, Appendix Nr. 3, p.690.

(27)"Rationes, quae allegant, illae praecipue sunt:

1. Ut par sit ratio ecclesiasticorum et saecularium in finiendis litibus in patria...
2. Quia superioribus temporibus ita factitatum est, ut in eiusmodi controversiis civilibus non solum aliae personae ecclesiae, sed etiam ipse eppus Vilnensis coram saeculari iudicio tam inferiori seu terrestri, ut vocant, quam regio citati fuerint, litem sint contestati lataque decreta susceperint, quod multis actis et decretis probant.
3. Quia Rex causas inter ecclesiasticos et saeculares de limitibus fundi et possessionum controversas solet iudicare, uti antiquis privilegiis ipsius fundationis et dotationis ecclesiasticae sibi eam facultatem reservavit...
4. Quia Rex, ut in hac Republica nostra communem firmaret inter omnes status concordiam, de suo iure decessit, iurisdictionem enim,quam ipse habuit in Polonia et in Lithuania, tribunali concessit, nos quoque illius exemplum secutos, debere aliquid Reipublicae et communi paci et concordiae condonare.
5. Quia universus clerus Poloniae, constans tot episcopis, abbatibus, praepositis aliisque praelatibus et opulentis, existente in Regno et in ipsis Warschawiensibus comitiis nuntio Ap.,tribunali consensit, et multo quidem gravioribus conditionibus, quia non ultima tantum instantia, sed prima est penes tribunal, ut quavis homo ecclesiasticus,etiam in episcopali dignitate constitutus,teneatur tribunali comparere",MPV, VII, pars III, Appendix Nr.3, p. 691.

"Dum autem cum saecularibus dissentimus allisque nihil concedimus de iure, multum de bonis amittimus, neque rationem tenemus illa recuperandi, quia iudicem non habemus, in quem illi nobiscum consentiant"(28).

Iuxta Radvila, M. Dux, de Tribunali Composito cum eo "gravissimis verbis est collocutus" ostendens se de concordia esse valde sollicitum (29). Nullum dubium extat "de summa catholicissimi principis pietate", sed M. Dux in Comitiis "non potest quantum vult, quinimo in aliorum sententiam invitus trahitur"(30). Episcopus Vilnensis obiicit civiles posse, clericis invitis, Statuti confirmationem obtinere, et sic tandem "licebit illis impune rapere bona ecclesiastica et contra clerum universum atque illius subditos saevire"(31).

Ex altera parte, prosequitur idem Card. Radvila, clerus Lituaniae, "hominum et proventuum paucitate satis infirmus, certe non poterit adversariorum potentiae resistere, iamque praevidet si iudiciorum ratio non constituatur, brevi se et sua pessum iri". Ideo clerus Lituaniae "suggerit Sti V., ut dignetur subiicere sibi ante oculos statum huius provinciae, ubi iam non iure, sed vi et potentia agitur, et perpendere, non tam quid deceat, quam quid hoc tempori expediat. Putant omnes, etsi per nostram in tribunal consentionem imminueretur aliqua ex parte iurisdictio ecclesiastica, illam etiam ex altera parte firmari. Etenim cum multa extant documenta, ex quibus apparet ecclesiasticos, etiam episcopos, in eiusmodi causis civilibus de fundo iudicio saeculari in prima instantia se submisise, ius nostrum satis labefactatum videtur"(32). Tribunal Comp.Iudicii

---

(28) MPV, VII, pars III, Appendix Nr. 3, p. 692.

(29) Cfr. MPV, VII, pars III, Appendix Nr. 3, p. 692.

(30) ibid.

(31) ibid., p. 693.

(32) ibid., p. 693.

in Lituania est tolerabilius, iuxta Eppum Vilnensem, quia "iam ratio et ordo canonicus in hoc Statu violatus est, non tantum in eo quod aliquae causae ecclesiasticae ad M. Ducis iudicium pertinent, sed in illo etiam, quod si appelationes ab eppo Vilnensi ad archiepiscopum Gnesnensem devolveretur, vel si ipse episcopus in causis propriis coram eodem archiepiscopo citaretur, primum mirum esset et quasi monstruosum, quod archiepiscopus praefatus, qui de sua iurisdictione decessit et ipse cum ceteris ecclesiasticis Regni Poloniae tribunali subiectus est, in nos tantum Lithuanos iurisdictionem suam intenderet deinde archiepiscopus sententia super causis nostris lata, qualisqumque esset sub censura tribunalis Poloniae cederent, secundum formam et rationem iudiciorum in illa patria institutam et ab universo clero receptam. Itaque tum tribunal Lithuaniae vitaremus, in tribunal Poloniae, quasi de Scilla in Charibdim, quod inconveniens et absurdum, si concordiae nobis a Dnis saecularibus propositae non consentiremus, nos ultro eligeremus" (33).

In fine suarum litterarum ad Gregorium XIII P.M.Card. Radvila quaestionem de Tribunali Comp. Iudicii Summi Pontificis iudicio, censurae et approbationi subiicit, rogans, ut hac in re quod Ipsi in Domino expedire videatur, statuat(34).

II. S. Sedis nomine, Cardinalis Comensis responsum ad epistolas postulatorias Card. Radvila (Romae, m. iulio a. 1584), de Tribunali Lituaniae Comp. Iudicii instituendo et de iurisdictione ecclesiastica dedit(35),

---

(33) Cfr. MPV, VII, pars III, Appendix Nr. 3, p. 694.

(34) "Ea tamen omnia sapientissimo Stis V. iudicio subiicimus, et illius iussa expectamus", MPV, VII, pars III, Appendix Nr.3, p. 694; cfr. MPV, VII, pars III, Nr. 141, p. 203, litteras Card. Comensis ad Bolognettum, /in villa Tusculana, d. 27 aprilis a. 1584/; MPV, VII, pars III, Nr. 145, p. 213, litteras Card. Bolognetti ad Card. Comensem, /Vilnae, d. 29 aprilis a. 1584/.

(35) Cfr. MPV, VII, pars III, Appendix Nr. 5, p. 697-698.

decem capitibus docens quae a clericis hac in causa servanda sint:

1. Si necesse sit consensum pro Tribunali Comp. Iudicio praebere, satius est tantum ad definitum tempus: quinque aut sex annos, non amplius quam ad decenium (36).

2. Iudices ecclesiastici, ex canonicis et praelatis totius Status, a laicis eligi possunt (37).

3. Iudices laici, ex omnibus civibus Lituaniae, a clericis eligendi sunt (38).

4. Si hoc autem impossibile sit, melius est pro Ecclesia, ut electio iudicum ex deputatis per sortes, non per liberam electionem, fiat (39).

5. Sicut in Statuto a potestate civili causae criminales contra clericos excipiuntur, una cum causis ad forum ecclesiasticum pertinentibus, ita a Tribunalis potestate et causae, quae duo milia nummorum, superant excludi possunt (40).

---

(36) "Non dargli consenso se non a cinque o sei anni et al più dieci", MPV, VII, pars III, Appendix Nr. 5, p. 697.

(37) "Si potria dare autorità a' laici che de canonici et prelati di tutto il Regno havessero essi a esser quelli che n'elegessero quattro che giudicassero...le dette terze instanze...", MPV, VII, pars III, Appendix Nr. 5, p. 689.

(38) "Quando vogliono pure che i laici vi siano aggiunti, si deve avvertire che l'elletione di questi aggiunti sia fatta dal clero....gli possa elegger et scegliere di tutti i laici della Lituania", MPV, VII, pars III, Appendix Nr. 5, p. 689.

(39) "Quando non si possa otenere che il clero faccia questa elletione... sarà forse manco male che di tutti i deputati a diffinire le terze instanze de' laici, se ne tirano quattro a sorte", MPV, VII, pars III, Appendix Nr. 5, p. 689.

(40) "Sicome in questo statuto vengono eccettuate le cause criminali contra chierici et quelle che appartengono al' foro ecclesiastico, si potria anco far eccettione di quelle cause che passano due milia ducati", MPV, VII, pars III, Appendix Nr. 5, p. 689.

6. Si sententia tertiae instantiae non erit duabus primis conformis - appellatio eius ad Papam aut ad Eppum Gnieznensem devolvenda erit (41).

7. Si impossibile sit appellare extra Lituaniam, Nuntius Ap. tertiam instantiam eppo viciniori, committere poterit, aut prelatum deputare ut Vilnae cognoscerentur (42).

8. Aptius erit, quod in Tribunali mixto clerici clericos iudicent, laici vero adsint et votum proferant et e converso (43).

9. Si autem clerici vi consentire debuerint, aut publice aut saltem secreto, pro posse, institutioni huiusmodi obsistant (44).

10. In casu, quod contingere poterit, paritatis suffragiorum, M. Dux iudicem deputet ad causam definiendam; hoc vero magni momenti putandum est (45).

---

(41) "L'appellatione che s'interponerà, si debbia devolgere al Papa o all'arcivescovo Gneznense", MPV, VII, pars III, Appendix Nr. 5, p. 698.

(42) "Si potrebbono commeter le terze instanze al vescovo più vicino, il quale in luogo dell'ordinario di Vilna o come delegato Ap. le conoscesse", MPV, VII, pars III, Appendix Nr. 5, p. 698.

(43) "Se quando si agitano cause civili d'appellationi contra chierici, si facesse che i laici assistessero, et con loro voto i chierici giudicassero et all'incontro", MPV, VII, pars III, Appendix Nr.5, p. 698.

(44) "Sarebbe bene che essi ecclesiastici facessero una protesta publica o secreta, come meglio potessero, a fine non pregiudicarsi cedendo a la forza", MPV, VII, pars III, Appendix Nr. 5, p. 698.

(45) "Si considera che con l'erettione del detto tribunale misto potrà spesso avvenire che i giudici non s'accordino; nel qual caso la cognitione si devolve al Re il quale ragionevolmente deputerà uno... è punto di grande importanza", MPV, VII, pars III, Appendix Nr. 5, p. 698; cfr. MPV, VII, pars III, Nr. 223, p. 337, litteras Card. Comensis ad Card. Bolognettum, /Romae d.7 julii a. 1584/; VII, pars III, Nr. 265, p. 395-396, litteras Bolognetti ad Card. Comensem, / Varsoviae d. 10 augusti a. 1584/.

III. Praeter supra citata documenta de erectione huius Tribunalis Compositi Iudicii in Lituania, aliud non minoris momenti prostat, ab ignoto iurisperito scriptum, (Romae, m. iunio a. 1584)(46). Huius iurisperiti sententia est causarum cognitionem, ad forum ecclesiasticum pertinentium, in Tribunali mixto perturbationem inducere posse in rectum ordinem iudicii ideoque curandum esse, tum cum M.Duce, tum etiam cum aliis, ad quos delatum est negotium,"ut permittant iuris ordinem servari, videlicet, si inter clericos vertitur controversia, coram ordinario, si laicus super quacumque revocet clericum, similiter cognoscat iudex ecclesiasticus, si clericus laicum, coram saeculari, prout per sacros canones disponitur"(47). De appellationibus,censet noster iuris peritus, illas ab Episcopo viciniori cognoscendas esse (48) ; et quamvis hoc Tribunali Comp. Iudicii nullo modo esset permittendum (49), tamen, necessitati cedendum est: "video Regem ita velle, clerum inclinare, Card. Vilnensem...id pluribus rationibus suadere.... ut difficile sit (Tribunal mixtum) evitari posse. Videtur tamen convenire magis, ut permittendo potius, quam per concordiam scriptam, vel legem aut pactum id fiat"(50). Denique, interpellationem quod attinet, haec a clero et Eppo Vilnensi, non autem a Nuntio Ap., facienda est (51).

3. De Conventu Volkoviscensi mensis decembris a. 1584 (52).

Die 12 augusti a. 1584 Card. Bolognettus epistolam ad Card. Radvila misit una cum responso Card. Comensis ad litteras postulatorias Card. Radvila

---

(46) Cfr. MPV, VII, pars III, Appendix Nr.4, p. 695-696.

(47) MPV, VII, pars III, Appendix Nr. 4, p. 695.

(48) Ibid.

(49) ibid.

(50) ibid., p. 696.

(51) ibid., p.696.

(52) Wolkowysk oppidum est ad orientem Bialystok, ubi conventus Lituanici celebrabantur.

de Tribunali Comp. Iudicii (53); Nuntius Ap. monebat Eppum Vilnensem, satius esse litteras Card. Comensis in Conventu non ostendere, ne putarent laici, in illis, licentiam S.Sedis contineri (54). Insuper clerum Lituaniae Nuntius hortatur ut iurium clericorum violationibus enixe obsistant (55). Cui epistolae Card. Radvila respondet se, prae oculis habendo S.Sedis instructiones, ita in Conventu Volkoviscensi, die 12 decembris indicto, acturum, ut sperare fas sit maiore cum victoria Ecclesiae, negotium absolutum iri (56).

At eventus spei non successit. In Conventu enim Volkoviscensi Card. Radvila invenit novos deputatos, seu legatos nobilium, haud bene Ecclesiae affectos, etiam in pluribus rebus, in quibus iam concordia obtenta fuerat; quare ex novo inchoatae sunt (57) tractationes, quae fuerunt valde difficiles, cum necesse esset conflictum cum iure civili et cum iuribus clericorum vitare (58). Cardinalis praevidens rem in peius mutatum iri, si negotiationes protraherentur, proprositos articulos III Statuti Lituaniae approbavit (59). Documentum Conventionis datum est die 24 decembris a. 1584,

---

(53) Cfr. MPV, VII, pars III, Nr.267, p. 398.

(54) "La qual però non bisogna mostrare d'haver havuta,perchè se ne cavarebbe forse argomento che S.Stà accontentasse in qualche modo, il che non è, anzi vuole che sopra il tutto ci guardiamo di far credere che sia vi o licenza o authorità della Sede Ap., o di suoi ministri", MPV, VII, pars III, Nr. 267, p. 398.

(55) ibid.

(56) Cfr. MPV, VII, pars III, Nr. 365, p. 545, litteras Card. Bolognetti ad Card. Comensem, Varsoviae d. 11 dec. a. 1584.

(57) Cfr. MPV, VII, pars III, Nr.383, p. 568.

(58) Cfr. LAPPO, 1588 m. Liet. Statutas, I, pars II, p.34.

(59) "Così vedendo io il pericolo nel quale eravamo d'andare di male in peggio, se più a lungo havessimo differito la conclusione del negotio, mi è bene parso conchiuderlo, intendendo che N.S. non era alieno,quando non si potesse fare altrimenti, come nel vero non s'è potuto", MPV, VII, pars III, Nr.383, p. 568, ex litteris Card. Radvila ad Card. Bolognettum, Grodnae d. 31 decembris a. 1584; cfr. MPV, VII, pars III, Nr.396, p.583, litteras Card. Bolognetti ad Card. Comensem, Varsoviae d. 18 ian. a. 1585.

eiusque titulus est: "Articula corrigenda ex Statuto M. D. Lituaniae correcto desumpti, in quibus Illustrissimi Domini Status Spiritualis et Illustrissimi Domini Status Civilis in Conventu Volkoviscensi die 24 decembris a. 1584 pacifice consentiebant sigilibusque ac subscriptionibus manuum suarum confirmarunt" (60).

Secundum caput huius Conventionis, i.e., III Statuti Lituaniae, Dist. III, Art. 32-dus, "De administracione iustitiae in criminibus saecularium cum statibus spiritualibus et idem spiritualium cum statibus saecularibus" (61), aequipollebat Tribunalis Supremi Compositi Iudicii M. D. Lituaniae approbationi. Ideo Tribunalis Compositi Iudicii erectio die 24 decembris anni 1584 ponenda est.

In eadem Conventione articuli erant: "De non vocandiscivilibus in iudicium spirituale in rebus saecularibus" (62); "De iure fundorum inter statum spiritualem et saecularem" (63); "De tutoribus aut exsecutoribus testa-

---

(60) "Артикулы правные с Статуту Великого Князьества Литовского новопоправленного вынятые на которые ихъ милость панове стану духовного съ ихъ милостями паны стану светского на зъезде головном Волковыйском, въ року тысяча пятьсоть осемдесять четвертом дня двадцать четвертого декабря сконченом зголдиве и въ спольной милости зезволилися, и оные печатьми и подписами рук своихъ утвердили", LAPPO, 1588 m. Liet. Statutas, I, pars I, p. 415; cfr. EHRENKREUTZ, St., Księga Pamiątkowa ku uczeniu czterechsetney Rocznicy wydania Pierwszego Statutu Litewskiego, Wilno 1935, p. 197-198; LAPPO, 1588 m. Liet. Statutas, I, pars II, p. 35-36.

(61) III Statutum, III, 32 : "О довоженье справедливости въ кривдахъ светъскихъ зъ станы духовными, такъ же духовънымъ [зъ] станы светскими".

(62) "О непозыванъе светских в духовное право о речи светские", LAPPO, 1588 m. Liet. Statutas, I, pars I, p. 415; cfr. III Statutum, III, 31.

(63) "О права земление межи станы духовными и светскими", LAPPO, o.c., I, pars I, p. 415; cfr. III Statutum, III, 33.

mentorum personarum spiritualium"(64); "De collegiatis" (65).

Documentum conventionis in libros Cancellariae Lituaniae introduxit ipse Eppus Vilnensis Card. Radvila, sed tantum mense martio a. 1586 (66).

Čard. Radvila, ut scribit Bolognettus, sibi ultimum remedium reservavit - interpellationem in futuris Conventibus et Comitiis (67); tamen ipsum negotium irrevocabiliter iam actum erat (68).

---

(64) "О позываню опекунов албо экъскуторовъ тестаменту духовныхъ особъ", LAPPO, o.c., I, pars I, p. 414; cfr. III Statutum, III, 34.

(65) "О колеиатах", LAPPO, o.c., I, pars I, p. 415; cfr. III Statutum, II, 9 parag. 1-4.

(66) In libro 65 "Litovskaja Metrika", f. f. 253-259, istud documentum habet hunc titulum: "Уведенье до метрыкъ отъ его милости князя кардынала артыкуловъ, зъ Статуту Великого Князьества Литовского нового поправленного вынятых, на которые станы духовные зъ станы светскими на з[ъ]езде Волковыйском згодили се". Cfr. LAPPO, 1588 m. Liet. Statutas, I, pars I, p. 415; cfr. LAPPO, Velikoe Kn. Litovskoe, I, p. 206-208.

(67) "Riservando quell'ultimo rimedio de la protesta la quale, se parerà a V. S. Illma, si farà in Varsavia, et non si ometterà ancora in Vilna", MPV, VII, pars III, Nr. 383, p. 568, ex litteris Card. Radvila ad Card. Bolognettum, Grodnae d. 31 dec. a. 1584.

(68) "Che non si mancherà di venire alla protesta, poichè questo solo resta per rimedio, essendo già conclusa la cosa irrevocabilmente", MPV, VII, pars III, Nr. 396, p. 583, ex litteris Bolognetti ad Card. Comensem, Varsoviae, d. 18 ian. a. 1585; cfr. MPV, VII, pars III, Nr. 421, p. 658-659, litteras Card. Bolognetti ad Card. Comensem, Varsoviae, d. 4 martii a. 1585.

A r t. III

De emendationibus seu reformationibus Tribunalis Comp. Iudicii.

1. Anno 1586 Tribunal Comp. Iudicii nondum munere iustitiam administrandi fungebatur, utpote quia in epistola a. 1586 Horatii Spannocchij, olim secretarii Card. Bolognetti, ad Card. Rusticucci, Papae Sixti V secretarium scribere potuit: "hoc tempore" (i.e., a. 1586) non esse adhuc nova iudicia, ideoque clericos in miseria vivere, cum desit qui eis iustitiam contra multa damna et incursiones tribuat (69). Ab a. 1586 usque ad annum 1588 Tribunal Comp. Iudicii ius dicere non potuit interregni causa, cum "a morte regis ad coronationem", iustitia administraretur tantum in iudiciis "Ad interim" ("Koptūro", "Kopturowy"), quae in singulis municipiis creabantur (70). Ideo haud facile est celebrationi primae sessionis Tribunalis Comp. Iudicii tempus bene definitum assignare. Scimus tantum, a. 1591, Vilnae causam incendii in ecclesia protestantium Vilnensium actam fuisse, sed, ut videtur, a Tribunali Civili (71). At quidquid est de tempore quo Tribunal Comp. Iudicii iustitiam administrare coeperit, quae

---

(69) "Onde mentre in Lituania non si trova nuova forma de giudicii, gli afflitti ecclesiastici se ne vivano in continue miserie et angustie, senza havere chi esseguisca loro la giustitia contro tanti danni et incursioni", SRP, XV, p. 262.

(70) Cfr. AVIŽONIS, Bajorai, p. 112, 122, 253; AVAK, XI, p. IV-V.

(71) Cfr. Monumenta Reform., p. 63-91; Ideo fallit WOLFF, J., in libro "Senatorowie i dygnitarze Wielkiego Księstwa Litewskiego /1386-1795/", Kraków 1885, p. 166, quod prima sessio Tribunalis Civilis celebrabatur a. 1592: "Jednak z powodu wojen z Moskwą, śmierci króla Stefana, elekcyi Zygmunta III itd., pierwszy trybunał zebrał się dopiero w 1592 r. pod laską Jana Naruszewicza, lowczego lit."
Idem modo fallit et NIESIECKI, S., Herbarz Polski, I, Lipsk 1839, p. 383.

quaestio est minoris momenti, certum est conamina emendationis huius Tribunalis cito habita esse.

2. Et re quidem vera, primo saeculi XVII decennio - die 11 novembris 1609,- Vilnae coetus quidam, cuius membrum erat Episcopus illius urbis, munere fungebatur corrigendi "ius et Tribunal M. D. Lituaniae" (72).

Maioris momenti innovationes in Tribunali Comp. Iudicii factae sunt in Comitiis a. a. 1609 (73), 1635 (74), 1641 (75),1670 (76), 1726 (77), 1748 (78), 1764 (79), 1775 (80), 1784 (81), 1792 (82), 1793 (83). Quae postrema emendatio, quamvis ad praxim reducta non fuerit, tamen magni momenti censenda est, utpote, quia breviter exponit praecipuas huius Tribunalis leges (84).

---

(72) "Prawa y Trybunał W.X.L. przeyrzeć y skorygować maią, przychylaiąc się iako nayblizey do prędszey y łatwieyszey sprawiedliwości", Vol. legum, II, p. 473, Const. a. 1609.

(73) Cfr. Vol. legum, II, p. 465, 469, 473.

(74) Cfr. Vol. legum, III, p. 406-407.

(75) Cfr. Vol. legum, IV, p. 11.

(76) Cfr. Vol. legum, V, p. 51.

(77) Cfr. Vol. legum, p. 238, 240, 242, 244, 246-249.

(78) Cfr. Diaria Comitiorum, I, p. 373, 376-378.

(79) Cfr. Vol. legum, VII, p. 88, 172, 176-177, 180, 237.

(80) Cfr. Vol. legum, VIII, p. 390.

(81) Cfr. Vol. legum, IX, p. 22, art. XXXVIII.

(82) Cfr. Vol. legum, IX, p. 387-388, 390-393.

(83) Cfr. Vol. legum, X, p. 285-286.

(84) "Tribunal Duchowny W. Ks. Lit. na sprawy swego rodzaju stosownie do dawnych praw mieć chcemy", Vol. legum, X, p.285, Const a. 1793; cfr. JANULAITIS, Tribunolas, p. 46.

C A P U T   S E C U N D U M

DE CONSTITUTIONE TRIBUNALIS COMPOSITI IUDICII

Quaestio de prima Tribunalis Compositi Iudicii origine, deque posterioribus emendationibus suum prae se fert momentum, sed ut nudum documentum historicum temporis acti.

Maioris momenti mihi videtur de ipsa intrinseca huius Tribunalis constitutione investigatio, quae temporum adiunctorumque praeteritorum spiritum, nobis modernis, patefacit. Ad hanc intrinsecam Tribunalis Compositi Iudicii constitutionem poenitius cognoscendam praesertim de membris deque singulorum muneribus tractare necesse est.

Quare in praesenti capite separatim de iudicum, tam laicalium quam ecclesiasticorum numero, de coeteris officialibus, qui erant Marsalcus, Notarius, Regentes, Defensores, Instigator, Censor, Pecuniae Custos, Praeco, Tribunalis Custodes, et de muneribus uniuscuiusque propriis sermo erit.

Ita patefiet intrinseca constitutio miri huius Instituti iuridici, quod difficilibus temporibus munere administrandae iustitiae, quoad fieri potuerit, perfunctum est.

A r t . I.

De iudicibus Tribunalis Compositi Iudicii.

1. De iudicum numero.

Iam ipsum nomen "Tribunal Compositi Iudicii" ostendit illud fuisse collegiale et ex iudicibus laicis et ecclesiasticis compositum: tribunal "mixtum" seu diversi ordinis iudicibus constitutum.

Juxta Statutum a. 1581, Tribunal componi debet ex sex iudicibus

civilibus et quattuor"iudicibus spiritualibus" (1). Videtur tamen in Conventu Volkoviscensi a. 1584 clericos postulasse, ut numerus iudicum ex utraque parte aequaretur. Ideo in Conventione et in III Lituaniae Statuto iam edicitur Tribunal Comp. Iudicii eodem iudicum numero, seu tribus clericis et tribus laicis, constare debere (2).

Numerus autem Constitutione a. 1641 auctus est: quattuor clerici et quattuor laici "ut paritas deputatorum saecularium cum spiritualibus esset"(3).

Ita permansit per 180 annos, i.e., usque a. 1764 cum numerus iudicum rursus maior factus est: sex laici et sex clerici (4). Sicut testatur Constitutio Comitii, Tribunal Comp. Iudicii per viginti annos nempe usque ad

---

(1)" Маютъ панове духовные чотырохъ духовныхъ особ с посродку себе обравши,... А панове судьи высажоные обравши межи собою шесть особ до тых духовных присадиты", Statutum Tribunalis, JANULAITIS, Tribunolas, p. 117.

(2) "На которые Суды Трибунальские для таковых справъ мают быти высажоны з стороны духовное три особы а з стороны становъ светских также три особы", III Statutum, III, 32; cfr. SDG, pars II, p. 56.

(3) "A żeby paritas Deputatów świeckich z duchownymi była: tedy też Deputata czwartego swieckiego do sądow Compositi iudicij, kolo świeckie ma wysadzac", Vol. legum, IV, p. 11-12, Const. a. 1641; cfr. JANULAITIS, Tribunolas, p. 85; MEYSZTOWICZ, Dobra Kośc., p. 102.

(4) "Więc gdy powiększona onych teraz iest liczba", Vol. legum, VII, p. 172, Const. a. 1764; cfr. AVAK, XI, p. IV; LENGNICH, B., Prawo pospolite Królestwa Polskiego , wyd. nowe, Kraków 1836, p. 522, parg. 13. Auctores, praecipue recentiores, qui scribunt de Tribunali Comp. Iudicii, fere semper loquuntur tantum de sex iudicibus clericis et sex laicis, e. gr., CHODYNSKI, S., "Sądownictwo Kościelne w Polsce, "Encyklopedja Kościelna", XXIV, p. 470; ROGALSKI, L., Polskie sądy, "Encyklopedja Powszechna", XXI, p. 255, etc. Alii vero loquuntur de sex iudicibus clericis et quattuor iudicibus laicis, e. gr., ŠAPOKA, Liet. Ist., p. 293; JANULAITIS, Istorija, p. 181, etc.

annum 1784 idem mansit (5); etiam Const. a. 1792 loquitur de sex deputatis ex utroque parte (6); Constitutione vero a. 1793 ad pristinum numerum quattuor iudicum ex utraque parte reditum est (7).

2. De iudicibus laicis.

A. Deputati ad Supremum Tribunal Civile M.D. Lituaniae eligebantur in Conventibus municipalibus, quae in festo Purificationis B. Mariae Virginis, die secunda februarii, /vulgo: "Grabnyčių seimeliai"/(8) quotannis celebrabantur. Ab anno 1685 electio fiebat feria secunda immediate post festum Purificationis, aut sequenti feria II, si festum feria secunda occurrebat (9). In unoquoque Conventu ab omnibus nobilibus municipii eligendi erant duo, - ex Samogitia autem tota tres (10)- deputati, viri digni, fideles, periti iuris et consuetudinum M.D. Lituaniae et Tribunalis, etc. (11). Nobilis, tamen qui et ipse causam in Tribunali habebat eligi nequibat; pariterque excludebantur deputati in Comitiis, aut advocati (12).

Hi ad quamquumque religionem pertinere poterant; tantum a. 1717 Comitium prohibuit, ne quis deputaretur ex dissidentibus (13).

---

(5) Cfr. OSTROWSKI, Prawo cyw., II, p. 177.

(6) Cfr. Vol. legum, IX, p. 388-389, art. II, Const. a. 1792.

(7) Cfr. Vol. legum, X, p. 285, Const. a. 1793.

(8) Cfr. JANULAITIS, Tribunolas, p. 44; Statutum Tribunalis, JANULAITIS, Tribunolas, p. 112; AVIŽONIS, Bajorai, p. 112.

(9) Cfr. Vol. legum, V, p. 366-367, Const. a. 1685.

(10) Cfr. JANULAITIS, Tribunolas, p. 45.

(11) Cfr. Statutum Tribunalis, JANULAITIS, Tribunolas, p. 113.

(12) Cfr. Vol. legum, III, p.23, Const. a. 1611; JANULAITIS, Tribunolas, p.48.

(13) Cfr. JANULAITIS, Tribunolas, p. 51. Notum est, quod a. 1609 omnes iudices civiles Tribunalis Comp. Iudicii non catholici erant:" А иж панове колеговe наши светские будучи разное рели", cfr. SDG, pars II, p.55.

B. Electis 45 deputatis ad Tribunal Civile(14), Marsalco, seu Praesidi huius Tribunalis, in fine sessionis Vilnensis nominandi erant tres, quattuor, aut sex iudices ad Tribunal Compositi Iudicii (15).

Denique Constitutionibus annorum 1792 et 1793 statutum est ut omnes iudices Tribunalis Civilis in plenaria concione e suo coetu eligerent sex iudices, /a. 1793 - quattuor/, ad Iudicium Compositum (16). In his Constitutionibus statuebatur quoque modus quo iudices in Tribunali Comp. Iudicii eligerentur (17). Quoad tempus autem, - iudices saeculares, iuxta Statutum Tribunalis, eligi poterant tantum ad annum (18). Idem iudex rursus eligi poterat unice post biennium; ex Const. a. 1611, modo post quadriennium(19).

3. De iudicibus ecclesiasticis.

Iudices ecclesiastici pro Tribunali Comp. Iudicii eligendi erant in

---

(14) Cfr. JANULAITIS, Tribunolas, p. 72; ŠAPOKA autem dicit quod erant 49 deputati, cfr. ŠAPOKA, Liet. Ist., p. 263.

(15) "Trybunal Duchowny, albo Judicium mixtum compositum, składa się z sześciu Deputatów od Marszałka Swieckiego Trybunalu nominowanych", OSTROWSKI, Prawo cyw., II, p. 177; cfr. Vol. legum, VII, p. 172, Const. a. 1764; AVAK, XI, p. IV; In Statuto Tribunalis a. 1581 autem dicitur, quod iudices Comp. Iudicii debent esse electi ab ipsis deputatis Tribunalis Civilis, cfr. Statutum Tribunalis, JANULAITIS, Tribunolas, p. 117.

(16) "Plenum tegoż trybunału na się szczególnie zbierze, aby z losu sześciu deputatów wybranych zostało, którzy koło trybunału duchownego compositi iudicii składać maią", Vol. legum, IX, p. 388, art. II, Const. a. 1792; cfr. Vol. legum, X, p. 285, Const. a. 1793.

(17) Cfr. Vol. legum, IX, p. 388, art. II, Const. a. 1792.

(18) Cfr. Statutum Tribunalis, JANULAITIS, Tribunolas, p. 113.

(19) Cfr. AVIŽONIS, Bajorai, p. 249.

Capitulis cathedralibus et ab ordinario loci approbandi (20).

Primis annis a Tribunalis Comp. Iudicii institutione, Capitulum Vilnense duos iudices eligebat, Capitulum autem Samogitiense unum (21). Ab anno 1641 unum membrum Capitulum Smolenscense (22) nominabat eique locus erat in aula Tribunalis, post iudicem Samogitiae (23). Iuxta Const. a. 1764 Collegium canonicorum Vilnense tres, Samogitiense duos, Smolenscense unum iudicem nominabat (24).

---

(20) "Do których y z Dyecezyi Smoleńskiej duchownego Deputata obieraċ", Vol. legum, IV, p.11, Const. a.1641; "A 4-rech deputatów duchownych obierą kapituly", Vol. legum, X, p. 285, Const. a. 1793; cfr. Vol. legum, V, p.51, Const. a. 1670; IX, p. 389, Const. a. 1792; Statutum Trib.,JANULAITIS, Tribunolas, p. 117; KUTRZEBA, S., Historya ustroju Polski w zarysie, II, Litwa, Lwów 1914, p. 217.

(21) Cfr. III Statutum, III, 32; Die 23 iulii a.1609 decretum Tribunalis Comp. Iudicii causae inter sac. Lvov et Tupeka, subscripserunt: Drulianski, Canonikus Vilnensis, Martinus Zagiel, Canonicus Vilnensis, et deputatus cleri Samogitiensis Matheus Kobylinski, cfr. SDG, pars II, p. 57.

(22) In secunda parte saec. XVI in Lituania etnografice sumpta erant duae dioeceses, vid., Vilnensis et Samogitiensis, cfr. LAPPO; Velikoe Kniažestvo Litoskoe, S.Peterburg 1901, p. 565; initio autem saec. XVII, erecta erat dioecesis Smolenscensis. Oppidum tamen Smolensk ab a. 1676 cecidit sub dominium Rusiae et ab hoc tempore Eppi Smolenscenses et Capitulum sedem habuerum Vilnae usque ad finem saec. XVIII, cfr. BULINSKI, M., Historya Kościoła Polskiego, III, Epoka Królów obieralnych, w Krakowie 1874, p. 285; TOLSTOY, Le Cath. Romain, I, p. 300-301; Hierarchia Catholica, IV, p. 350; MPV, VII, pars III, p. 695; ALEKNA, A., Katalikų Bažnyčia Lietuvoje, redagavo J. Stakauskas, Kaunas 1936, p. 52; KURCZEWSKI, Biskupstwo Wil., I, p.23; Relacye, II, p.239.

(23) "Do których y z Dyecezyi Smoleńskiej duchownego Deputata obieraċ, y mieysce Deputatowi duchownemu Smoleńskiemu, po deputacie Dyecezyi Źmudskiey naznaczamy", Vol. legum, IV, p. 11-12 Const. a. 1641.

(24) Cfr. Vol. legum, VII, p. 172, Const. a. 1764.

Ab anno 1775 ipse Eppus Vilnensis iudicem ex clero dioecesis Vilnensis pro Smolenscensi eligebat (25); ab anno 1784 Capitulum Vilnense quattuor, Samogitiense autem duos iudices nominabant (26).

In Constitutionibus annorum 1792 et 1793 sermo est de iudicibus ecclesiasticis ex dioecesibus: Vilnensi, Samogitiensi, Smolenscensi et Inflantscensi (27), de qua postrema, iudicem designabat Eppus Vilnensis (28), quia dioecesis Vilnensis, in Comitio Varsaviensi /1788-1792/, anno 1790, divisa fuit in dioeceses Vilnensem et Inflantscensem (29).

Iudices ecclesiastici a Capitulis, et usque ad a. 1670, ad annum tantum, eligebantur (30).

Sed in Const. a. 1770 edictum est: "Lege praesenti decernimus, ut deputati Status spiritualis non quotannis eligantur in Tribunali Comp. Iudicii, sed ad biennium" (31).

---

(25) "A poniważ Smoleńska Dyecezya iest zabrana, przeto ex clero Dyecezyi Wileńskiey, Biskup Wileński Deputata duchownego ma wyznaczyć, na mieysce ob Biskupa Smoleńskiego dawniey naznaczonego", Vol. legum, VIII, p.390, Const. a. 1775.

(26) "A Kapituły Wileńska czterech, Żmudzka dwóch wyznacza", OSTROWSKI, Prawo cyw., II, p. 177.

(27) "A 4-rech deputatów duchownych obierą kapituły, to jest: Wileńska jednego, żmudzka jednego , a za smoleńska i inflantską po jednemu biskup wileński wyznaczać będzie", Vol. legum, X, p.285, Const. a. 1793; cfr. Vol. legum, IX, p. 389, Const. a. 1792.

(28) Cfr. Vol. legum, X, p. 285, Const. a. 1793.

(29) Cfr. Vol. legum, IX, p. 175, Const. a. 1790; ŠCERBICKIJ autem loquit de iudice ex Capituli Slonimscensi: "Суды духовные избираемы из членов капитул виленского, жмудского и слонимского", ŠCERBICKIJ, O.V., Sudi v bivšem Velikom Kniažestve Litovskom, Vilna 1912, p. XXI.

(30) Cfr. Vol. legum, IX, p. 389, Const. a. 1792.

(31) "Deputaci stanu duchownego żeby co rok nie byli obierani, ale aż we dwie lecie, na Trybunal compositi judicij, lege praesenti waruiemy", Vol. legum, V, p. 51, Const. a. 1670; cfr. KUTRZEBA, Hist. ustroju Polski, II, p. 217.

Excludebantur a munere iudicum in Tribunali Comp. Iudicii, qui in eo habuerint propriam causam; quod si eligeretur, causa, ipso facto non iudicata, transmittenda in proximam sessionem erat, nisi adversarius libere consentiret, in causa cognoscenda (32).

Denique, notandum est, magni momenti fuisse privilegium M.Ducis Ladislai IV diei 11 octobris 1641, qua in Universitate Vilnensi cathedra iuris civilis et canonici instituta est, in qua scientiam iuridicam multi iudices civiles, et ecclesiastici Tribunalis Compositi Iudicii hauserunt(33).

A r t. II.

De officialibus Tribunalis Compositi Iudicii.

In Tribunali Compositi Iudicii praeter iudices seu deputatos,ex quibus unus erat Marsalcus, i.e., Praeses, alter Censor et tertius Pecuniae Custos, erant etiam officiales minores cum proprio munere; nempe, Notarius, Regentes, Advocati, Praecones, Milites Custodes. Omnes hi officiales, excluso Marsalco, una erant Tribunali Comp. Iudicii et Tribunali Civili.

1. De Marsalco.

Omnes iudices laici et ecclesiastici, initio sessionis Tribunalis Comp. Iudicii, collegialiter Praesidem Tribunalis, seu Marsalcum, qui poterat esse tantum laicus, eligebant (34).

---

(32) Cfr. Vol. legum, III, p. 22-23, Const. a. 1611.

(33) Cfr. BALIŃSKI, M., Dawna Akademia Wileńska. Próba jej historyi od założenia w roku 1579 do ostatecznego jej przekształcenia w roku 1803, Peterburg 1862, p. 145;ŠAPOKA, Liet. Ist., p. 291.

(34) "Obrawszy z pomiędzy siebie Marszałka, Deputata Swieckiego", OSTROWSKI, Prawo cyw., II, p. 177.
"Marsałka świeckiego obrawszy e medio sui", Vol. legum, VII, p. 172, Const. a. 1764. "Marszałka, Deputata Swieckiego", OSTROWSKI, Prawo cyw.,II, p. 177, a. 1784; "Spiritualis non audeat locum Marsalci occupare". Diaria Comitiorum, I, p. 373, 377; cfr. Vol. legum, VI, p. 240, Const. a. 1726.

Constitutione a. 1792 statuebatur, quod pro Marsalco in posterum Tribunali Comp. Iudicii esse debet "Praesens", singulis, ex ordine, hebdomadibus renovandus, sive laicus sive ecclesiasticus (35); sed Constituione a. 1793 edicitur iudicem ecclesiasticum Vilnensem praesse debere, eique locum in aula, ad dexteram Marsalci, reservandum esse (36).

Marsalci absentis munere fungebatur iudex substitutus (37). Sine Marsalco, aut eius substituto, Tribunal sententiam proferre non poterat (38). Si autem statuto tempore Marsalcus non adesset, tum primo ex ordine iudici processum initiandi facultas dabatur (39).

Marsalci erat: ipsum processum ducere, distribuere, et censere, simul cum censore, vota, annuntiare unanimitatem, pluralitatem aut paritatem suffragiorum; inscribere decisiones in suis tabulis, subsignare omnia acta et sententias Tribunalis, etc. (40).

2. De Notario et Regentibus.

A. Tribunal Comp. Iudicii diu caruit proprio notario, eiusque munus in Tribunali exercebat notarius municipii Vilnensis (41). Sed Comitium

---

(35) "W komplecie koła duchownego, prezydencya, gdy co tydzień odmieniać się ma, ta bądź na duchownego, bądź na świeckiego, iak z losu wypadnie, z mocy prawa ninieyszego przypadać może", Vol. legum, IX, p. 389, Const. a. 1792.

(36) "Prezydent z kapituły wileńskiej mieć będzie miejsce po prawej ręce marszałka", Vol. legum, X, p. 285, Const. a. 1793.

(37) Cfr. Diaria Comitiorum, I, p. 373, Const. a. 1748.

(38) Cfr. Diaria Comitiorum, I, p. 373, Const. a. 1748; Vol. legum, V., p. 51, Const. a. 1670.

(39) Cfr. Diaria Comitiorum, I, p. 373, Const. a. 1748.

(40) Cfr. Vol. legum, IX, p. 389-390, Const. a. 1792.

(41) Cfr. JANULAITIS, Tribunolas, p.57; Iudicium Compositum "przy pisarzu ziemskim wileńskim sądził", Diaria Comitiorum, I, p. 377; cfr. Statutum Tribunalis, JANULAITIS, Tribunolas, p. 143, SDG, pars II, p.55.

a. 1764 vetuit hanc praxim et decrevit notarios statui per turnum ex districtibus et municipiis, semel in anno et in omni sessione Tribunalis (42). In Tribunali Comp. Iudicii munere notarii fungebatur idem notarius ac in Tribunalis Civilis sessione Vilnensi (43).

Iuxta Constitutionem anni 1792 notarius Tribunalis Compositi Iudicii sorte eligendus erat inter notarios Tribunalis Civilis (44). Si autem iudiciorum tempore ob mortem, notarii officium vacabat, unus ex ipsis Tribunalis Comp. Iudicii deputatis, a cuncto coetu, ad officium notarii gerendum eligebatur (45).

Notarii erat: omnia acta Tribunalis conscribere eaque subsignare; varia decreta redigere, sigillum Tribunalis custodire, in tabulis decisiones Tribunalis transcribere, cancellariam et regentes vigilare, etc. (46). Ab anno 1635 etiam munus Censoris, iam abrogatum, explicare coepit (47); et ab a. 1792 de rebus fiscalibus ei agendum fuit (48).

Notarius, generatim, iure decidendi, carebat (49), in actis Comitii

---

(42) Cfr. Vol. legum, VII, p. 172, Const. a. 1764; VII, p. 237.

(43) "Ktury w Trybunale Wileńskim Ziemskim immediate skończonym Pisarską funkcyą odbywal", Vol. legum, VII, p. 172, Const. a. 1764. Libro edito a. 1748 Ostrowski tamen dicit, calamum notarii Tribunalis Comp. Iudicii a notario Russiae teneri, cfr. OSTROWSKI, Prawo cyw., II, p. 178.

(44) Cfr. Vol. legum, IX, p. 391, Const. a. 1792.

(45) Cfr. Vol. legum, III, p. 149, Const. a. 1616; X, p. 281, Const. a. 1793.

(46) Cfr. Vol. legum, IX, p. 391, Const. a. 1792; X, p. 281, Const. a.1793.

(47) Cfr. Vol. legum, III, p. 416, Const. a. 1635.

(48) Cfr. Vol. legum, IX, p. 391, Const. a. 1792.

(49) Cfr. Vol. legum, IX, p. 391, Const. a. 1792; "Pisarz, trzyma także Pióro Trybunału Duchownego, ale tam tylko cum voto consultivo zasiada", OSTROWSKI, Prawo cyw., II, p. 178.

a. 1748 tamen invenimus, iudicibus civilibus absentibus aut in casu paritatis suffragiorum, notario Tribunalis fas fuisse suffragium ferre (50).

In Comitio a. 1641 invenitur, notarios eorumque subditos non recte salarium, pro expensis iudicii, accipere; contra hos Comitium mille aureorum polonicorum mulctam statuit (51,52).

B. Notario Tribunalis ius erat ex nobilibus "bene possessionatis et iuratis, ad istum officium idoneos, legum gnaros", non amplius quam tres, sibi adiutores, seu regentes, seligendi (53).

Coadiutorum notarii seu regentium erat: notarium in omnibus eius mansionibus adiuvare, et saepius sententiam Tribunalis, valde prolixam, parare (54).

Constitutiones annorum 1792 et 1793 statuunt hos regentes eligendos esse ex candidatis, scrutinio secreto, in ipso Tribunali (55), et tantum ad annum, cum iure ut rursus, sequenti anno, eligantur (56). Si in Tribunali Civili duo notarii cum propriis regentibus munus exercebant ad Tribu-

---

(50) "A in casum absentiae deputata świeckiego, albo też gdyby paritas votorum zachodziła, in casibus urodzonemu pisarzowi trybunalskiemu decyzyą dawać pozwalamy", Diaria Comitiorum, I, p. 377.

(51) Cfr. Vol. legum, IV, p.12, Const. a. 1641.

(52) Post unionem Lublinensem pecunia Lituaniae vigebant etiam in Polonia et pecunia Poloniae in Lituania. Tamen pecunia Lituaniae erant 1,25 magis ponderosi quam Poloniae. In Const. et in decisionibus Tribunalium poena statuitur tam pecuniis Lituaniae, tam Poloniae, cfr. AVIŽONIS, Bajorai, p. 478; BALINSKI, M., Historya miasta Wilna, II, Wilno 1837, p. 289-290; Vol. legum, II, p. 259-260; Lit. Metrika, I, p.586.

(53) Cfr. Vol. legum, V, p. 418, Const. a. 1696; VI, p. 241, Const. a.1726; VII, p. 279, Const. a. 1764.

(54) Cfr. JANULAITIS, Tribunolas, p. 59.

(55) Cfr. Vol. legum, IX, p. 391, art. VI, Const. a. 1792; X, p. 280-281, Const. a. 1793.

(56) Cfr. Vol. legum, IX, p. 391, Const. a. 1792.

nal Compositi Iudicii illi regentes pertinebant, et sub potestate erant eius, qui munus notarii in Tribunali Comp. Iudicii explebat (57).

Constitutione a. 1793 unus ex regentibus creatus fuit "Regens decretorum", cum officio nempe simili notarii officio (58). Regens decretorum Tribunalis Civilis etiam in Tribunali Comp. Iudicii debebat tenere calamum (59). Eadem Constitutio loquitur etiam de officio "Regentis archivarii", de quo postea sermo erit (60).

Regentes erant uni officiales Tribunalis Comp. Iudicii in quibus leges scientiam iuridicam requirebant (61).

3. De Advocatis.

Iam in primo Statuto Lituaniae sermo est de officio advocati (62). Secundum Statutum clare edicit: "Qui ipso in ius vocati comparere ob aliquod impedimentum non possunt, procuratorem vel defensorem causae suae aut mandatarium habere in illo iudicio, ad quod vocati sunt, poterunt"(63). Idem affirmatur in III Statuto (64).

---

(57) "A do koła duchownego ci tylko należyć będą regenci, którzy pod starzeństwem maiącego mieć pióro w Trybunale duchownym przez ciąg trynunału glównego byli", Vol. legum, IX, p. 391, art. VI, Const. a. 1792; X, p. 285.

(58) "Regenta dekretowego...przysięga, powinność i kondycje do pisarstwa takie, jak o pisarzu wyrażono", Vol. legum, X, p. 280, Const. a.1793.

(59) "Regent trybunalski dekretowy w Trybunale duchownym będzie trzymał pióro", Vol. legum, X, p. 285, Const. a. 1793.

(60) Cfr. Vol. legum, X, p. 281, Const. a. 1793.

(61) Cfr. JANULAITIS, Tribunolas, p. 60.

(62) Cfr. I Statutum, VI, 13.

(63) II Statutum, IV, 32.

(64) Cfr. III Statutum, IV, 56.

In òmnibus M.D. Lituaniae iudiciis et Tribunalibus defensores aderant, qui simul cum deputatibus eligebantur et quorum erat non tantum partem defendere, sed saepius, vel fere semper, procuratorum munera gerere. In actibus ideo Tribunalium advocati appellabantur: plenipotentes, patroni, procuratores, mandatarii, etc. (65).

Unusquodque Tribunal certum numerum advocatorum habebat, cui permanenter adscripti erant (66). Advocati Tribunalium Supremorum praevalebant supra coeteros, quare maiorem numerum custodum habebant (67); insuper ut essent nobiles et iurati exigebatur (68).

Iuxta III Statutum pars defensorem constituere non aliter poterat: "quam coram alicuius magistratus, Cancellariae M. D. Lituaniae, aut magistratus Castrensis vel Communalis publico officio, apud acta, quorum rescripto se ad causam alicuius absentis procurandam constitutum doceat"(69). Principes tamen viri, puta, senatores, proceres, officiales et nobiles, quorum sigilla erant insignia ac nota omnibus, poterant per epistolas non obsignatas, sigillo suo signatas et manu sua subscriptas, procuratores constituere et mandata procuratoria in suis causis ad iudicia omnia dare. Tribunal defensores, qui ita constituebantur, pro legitimis causarum actoribus recognoscere tenebatur (70). In III Statuto animadvertitur, quod: "Si

---

(65) "A na elekcyi Deputackiey Prokuratorowie do sądów głównych obierani bydź maią", Vol. legum, II, p. 401-402, Const. a. 1601; cfr. JANULAITIS, Tribunolas, p. 66; AVAK, p. 193,266, 347 et ss. SDG, pars II, p.51.

(66) Cfr. JANULAITIS, Tribunolas, p. 66.

(67) Cfr. JANULAITIS, Tribunolas, p. 67.

(68) "Iz Urodzoni Patronowie w Trybunale nobiles et iurati bydz maią",Vol. legum, VI, p. 246, Const. a. 1726.

(69) III Statutum, IV, 56.

(70) Ibid.

quis in iudicio comparens ipse causam suam agere nequeat, aliqui iurisperito coram agendum mandet, quod mandatum, quamvis litteris non sit expressum, valebit" (71).

Iudex insuper, notarius et qui dumtaxat bona ecclesiastica possidebant, advocati in re aliena esse non poterant, sed tantum in re propria (72).

Pars, processu perdurante, mandatum procuratorium revocare, et, aut ipsa per se in iudicio stare et agere, aut alium procuratorem constituere, poterat (73).

Defensori, auctoritate mandati, absente principali, nullas novas obligationes, principalis nomine, nullas recognitiones ponere, fas erat(74).

Iuxta Constitutionem anni 1601 defensores eligi nequibant ad munus iudicis Tribunalis explicandum (75); neque iuxta Constitutionem anni 1726, officiales Tribunalis Communalis et Castrensis ad idem officium creari poterant (76). In Const. a. 1726 praeterea statutum est, defensorem eligi posse in officium iudicis Tribunalis tantum post duos annos a cessatione muneris defensoris (77).

Per se patet, defensores debere esse fideles et iustos; quam ob rem III Statutum decrevit: "Procuratores, qui causa alicuius suscepta, cognita et perpensa, causam produnt et adversariam partem adiuvant, adversae

(71) Cfr. III Statutum, IV, 57.

(72) Cfr. III Statutum, IV, 58.

(73) Cfr. III Statutum, IV, 59.

(74) Cfr. III Statutum, IV, 60-61.

(75) Cfr. Vol. legum, II, p. 401-402. Const. a. 1601.

(76) Cfr. Vol. legum, VI, p. 246, Const. a. 1726.

(77) "A Deputatem na Trybunał inaczey obierany bydź, y obrany mieysca zasiadać nie powinien będzie, az chyba w lat dwie tę zaniechawszy professyą", Vol. legum, VI, p. 246, Const. a. 1726.

patrocinantur partis convictae manifestis documentis, si nobiles sint, infamiae poena, si ignobiles - capite puniuntur" (78).

Anno 1638 approbata est lex, qua statuebatur defensorem seu procuratorem reum fraude contra suum principalem, capite damnandum esse et causam in integrum restituendam (79).

Iuxta Constitutiones annorum 1764 et 1769 parti non sinebantur plus quam duo defensores: ut caverentur casus, in quibus una pars pro se vellet omnes defensores Tribunalis, nullo defensore alteri parti relicto (80).

Synodus Vilnensis a. 1669 instituit "Patronum generalem omnium causarum et litium forensium dioecesis...in iudiciis tribunalitiis, assessorialibus, relationum S.R.M., comitialibus, comissionum militarium", et statuit ei mercedem, quam simul episcopus, Capitulum et omnis clerus percipere debebant (81). Synodus autem Samogitiensis anni 1752, ex indulto Gregorii XIII "Et Nostra Ecclesiarum" /diei 8 aprilis a. 1583/, concessit omnibus clericis facultatem "ut per Procuratores suos contra quoscumque latrones, homicidas, fures, injuriatores, tam civiliter quam criminaliter et mixtim, agere et experiri usque ad poenam sanguinis et sententiae executionem, petere possit citra censuram aut irregularitatis metum"(82).

In actibus Tribunalis Comp. Iudicii in plurimis causis secundae partis saeculi XVII saepe Joannem Rimvydas, advocatum, invenimus (83).

---

(78) Cfr. III Statutum, IV, 59.

(79) Cfr. Vol. legum, III, p. 444, Const. a. 1638.

(80) Cfr. Vol. legum, VI, p. 18; JANULAITIS, Tribunolas, p. 70.

(81) Cfr. CHODYNSKI, Z., Deputaci duchowni na Trybunal w Polsce, "Encyklopedja Kościelna", IV, p. 165.

(82) Synodus Mednicensis, Sessio III, Caput VII, p. 118.

(83) Cfr. AVAK, XV, p. 193, 266, 347, 365, etc.

4. De Instigatore.

Iuxta leges M. D. Lituaniae nemo iudicari poterat sine accusatore, qui in causis privatis ipse actor debebat esse (64); in causis vero M. Ducis aut Status seu boni publici, e. gr., laesae maestatis, bonorum M. Ducis, in causis contra militiae transfugas aut desertores, etc., sic dictus: "Regiae Maestatis Magni Ducatus Instigator", ut iustitiae promotor accusabat (85).

Nec in Statuto Tribunalis, nec in Constitutionibus Comitiorum ante a. 1670, sermo est in Tribunali de officio certo - seu stabili, instigatoris (86). In actis tamen Tribunalis invenimus lites, in quibus, de facto, accusant instigatores, e.gr., anni 1664 in causa de offensione, in Tribunali est accusator (87). Anno 1670 legimus prima vice haec explicita verba: "Instigator Tribunalis". Nam in Const. huius anni invenimus Tribunal, ad instantiam instigatoris Tribunalis, poenam bannitionis petiisse contra Iustinianum Sičiuta (88). Anno 1718 vero sermo iam est de vices instigatoris Tribunalis faciente (89). Iuxta Constitutionem anni 1762 Tribunal "ex nunc, termino tacto, ad instantiam Instigatoris", iudicare de actoribus tumultuum,

---

(84) Cfr. JANULAITIS, Tribunolas, p. 63.

(85) Cfr. III Statutum, I, 8; LAPPO, Velikoe Kniažestvo Litovskoe, p. 394-398.

(86) Cfr. JANULAITIS, Tribunolas, p. 64.

(87) Cfr. AVAK, XV, p. 83.

(88) Cfr. Vol. legum, V, p. 54, Const. a. 1670; V, p. 86, Const. a. 1673.

(89) Anno 1718 Tribunal Civile in urbe Minsk cognovit causam, ubi Michael Sapiega, Notarius Lituaniae, âcusabatur occidisse vice-instigatorem Tribunalis et duos milites ex custodibus Tribunalis, cfr. BARTOSZEWICZ, J., Pamiętniki Krzystofa Zawiszy, Warszawa 1862, p. 348.

necnon "fortem executionem in personas tales decernere et injungere" debet (90).

Tantum Constitutiones annorum 1792 et 1793 clare referunt, quod Tribunal Civile duos instigatores, ex nobilibus in Tribunali, unanimiter aut pluribus votis, ad vitam, electos, habere debet (91).

Utrique instigatori, ex ordine, in Tribunali Compositi Iudicii assistendum erat (92).

Instigatoris erat: ius tueri atque ordinem in Tribunalis aula servare, etiam officiales Tribunalis punire si processus explicatione tumultum excitarent (93); cavere ut carcer et turris haberent debitos custodes; detinere eos, qui Tribunalis securitatem turbarent, et personas post decisionem Tribunalis, etc.(94).

Sed, instigatores non semper vigiles custodes iustitiae erant; e.gr., anno 1738 Magistratus Vilnensis in Comitio Varsaviensi Instigatorem Tribunalis militamque Tribunalis custodem accusavit, quia quotannis, vi, ex iudaeis texturam mensae Tribunalis emebant et post sessionem illam non Magistratui custodiendam tradebant, sed omnia inter se dividebant (95).

---

(90) Cfr. Vol. legum, VI, p. 246, Const. a. 1726.

(91) Cfr. Vol. legum, IX, p. 391, art. V, Const. a. 1792; X, p. 283, Const. a. 1793.

(92) "Z których na przemiany koleyno ieden assystować będzie trybunalowi duchownemu", Vol. legum, IX, p. 391-392, art. V, Const. a. 1792.

(93) Cfr. Vol. legum, VI, p. 244, Const. a. 1726.

(94) Cfr. JANULAITIS, Tribunolas, p. 65; Vol. legum IX, p. 391, Const. a. 1792; X, p. 283, Const. a. 1793.

(95) Cfr. Lietuvos TSR Istorijos šaltiniai, I, Feodalinis laikotarpis, Redakcinė kolegija Prof. K. Jablonskis, J. Jurginis, J. Žiugžda, Vilnius 1955, p. 298.

5. De Censore.

De officio Censoris in Tribunali mentio fit tantum in Constitutionibus annorum 1792 et 1793 (96), cum legimus, quod "Unus ex deputatis iuxta antiquam consuetudinem erit censor" (97). Ideo apparet hoc officium in Tribunalibus etiam ante annum 1790 extitisse.

In Constitutione anni 1792 dicitur in Tribunali Comp. Iudicii censor, si praesidens sit laicus, debere esse clericum et e converso (98). Ideo, statim post electionem praesidis, clerici aut laici censorem ad septem dies eligere debebant (99); eiusque absentis vices gerere debebat iudex primus ex ordine municipii (100).

Censoris erat: vigilare, ut iudices recte suffragia vel sententias darent; una cum praeside suffragia numerare, vigilare, ut notarius bene suum munus adimpleret(101);in Tabulis Tribunalis officiales absentes adnotare et post hebdomadam subscribere (102).

6. De Pecuniae Custode.

Iam primis annis a Tribunali condito iudices Comp. Iudicii ex se ipsis pecuniae custodem eligebant (103).

---

(96) Cfr. Vol. legum, IX, p. 390; X, p. 282-283.

(97) Cfr. Vol. legum, IX, p. 390, art. IV, Const. a. 1792.

(98) Cfr. Vol. legum, IX, p. 390, art. IV, Const. a. 1792; X, p. 285, Const. a. 1793.

(99) Cfr. Vol. legum, IX, p. 390, art. IV, Const. a. 1792.

(100) Cfr. Vol. legum, X, p. 285; Const. a. 1793.

(101) Cfr. Vol. legum, IX, p. 390; X, p. 282-283..

(102) Cfr. Vol. legum, IX, p. 390, art. IV, Const. a. 1792.

(103) Cfr. JANULAITIS, Tribunolas, p. 55.

Custodis pecuniae erat: curare et vigilare fiscum Tribunalis, accipere sumptus et solvere salarium officialibus (104).

Ab anno 1764 unaquaeque sessio Tribunalis proprium pecuniae custodem habuit (105). Munus pecuniae custodis, abolitum anno 1792 (106), rursus instauratum est Const. a. 1793 quae statuit Tribunal Comp. Iudicii proprium pecuniae custodem, ab omnibus deputatis laicis electum, habere debere(107).

7. De Praecone.

Apud omnia Tribunalia municipii erant aliqui officiales, quibus ampla iura et obligationes tribuebantur, /vulgo appellati: "ministeriales", praecones, "tekūnas", "wozny", "generolas" (108). Praecones municipii Vilnensis hoc munus etiam in Tribunali Comp. Iudicii adimplebant (109). Praecones ex nobilibus eligebantur (110), eorumque unus "Superior Generalis" vocabatur (111).

Ad normas Constitutionum annorum 1792 et 1793, Tribunal Comp. Iudicii duo proprii praecones ab ipso Tribunali electi, addicti esse debebant(112).

---

(104) Ibid.

(105) Cfr. Vol. legum, VII, p. 172, Const. a. 1764.

(106) Cfr. Vol. legum, IX, p. 391, Const. a. 1792.

(107) "Tak uformowany Trybunał duchowny, pod prezydencją deputata duchownego wileńskiego lub ex ordine duchownych przezydować mającego; obierze marszałka i podskarbiego z deputatów świeckich", Vol. legum, X, p.285, Const. a. 1793.

(108) Cf. JANULAITIS, Tribunolas, p. 61.

(109) ibid.

(110) Cfr. III Statutum, IV, 8-11.

(111) Cfr. JANULAITIS, Tribunolas, p. 61.

(112) Cfr. Vol. legum, IX, p. 392, art. V, Const. a. 1792; Vol. legum, X, p. 283, Const. a. 1793.

Munus praeconis erat: citationes deferre et partes in ius vocare, diemque citatis, seu terminum dicere aut assignare, testibus secundum decreti sententiam, iurisiurandi formam edere, de violentia, grassationibus, caedibus, vulneribusque indagare et Tribunali Comp. Iudicii referre, aulam Tribunalis observare, horas ad iudicia incipienda et concludenda designare, etc. (113).

Usque ad annum 1601 praeconi committebatur insuper munus sententiam Tribunalis exequendi (114).

Iidem praecones qui in Tribunali Civili hoc munus gerebant illud etiam in Tribunali Comp. Iudicii explebant (115).

Si aliquis praeco suo officio fidelis non esset, i.e., male ferret citationes, non produceret investigationes, descriptiones fundorum, intromissiones, aut aliud ad munus pertinens omitteret, iudicandus erat eiusque actus, una cum decretis Tribunalis, irriti erant (116).

8. De Custodibus Tribunalis.

Quamvis, in Constitutione Tribunalis nihil de militibus - Custodibus Tribunalis inveniatur, videtur tamen non multo post Tribunalis institutionem "pro assistentia Tribunalis" creatos fuisse custodes (117), pedestres

---

(113) Anno 1609 in causa inter sac. Alexandrum Lvov et Joannem Tupeka, apud Tribunal Comp. Iudicii, partes citatae "per praeconem" /"через возного"/ erant, cfr. SDG, pars II, p. 50; cfr. II Statutum, IV, 5; III Statutum, IV, 8; Vol. legum, X, p. 283, Const. a. 1793.

(114) Cfr. JANULAITIS, Tribunolas, p. 61.

(115) "Woźni ciż sami Trybunałowi duchownemu asystować mają, którzy Trybunałowi ziemskiemu", Vol. legum, X, p. 285, Const. a. 1793.

(116) Cfr. Vol. legum, VII, p. 180, Const. a. 1764.

(117) Cfr. JANULAITIS, Tribunolas, p. 62.

Hungariae appellatos, quorum numerus erat circiter centum (118). Anno 1790 Tribunal habebat LXIV milites custodes (119). In Constitutione anni 1748 statutum est, cum numerus militum, qui in Tribunalibus (i.e., Civili, Comp. Iudicii, et Fisci), insufficiens esset, Campiductorem M.D. Lituaniae singulis his Tribunalibus LX milites ex suis legionibus dare obligare (120). Anno 1793 custodes in Tribunali Comp. Iudicii iidem esse debebant ac in Tribunali Civili (121), et sub potestate Marsalci manebant (122).

Munus custodum Tribunalis erat: ordinem processu perdurante servare, iudices et officiales defendere, etc. (123). Constitutio anni 1792 imperat ut Tribunal Comp. Iudicii quotannis tres relationes pro Custodia conficiat seu:

a) de membris huius Tribunalis cunctantibus;

b) de causis iam expletis et iudicatis.

---

(118) Cfr. JANULAITIS, Tribunolas, p. 63.

(119) Cfr. Vol. legum, VI, p. 40, Const. a. 1699; VI, p. 151, Const. a. 1717; VII, p. 238-239, Const. a. 1766; IX, p. 21, Const. a. 1790.

(120) "Dysponowana dotąd na to od Rzplitej chorągiew trybunalska wszystkim tym Trybunałom asystować nie wystarczy, zaczem ażeby wielm. hetmani W. Ks. Lit. nie tylko tę chorągiew, ale też regimentów ad assistentiam trybunałom: ziemskiemu, duchownemu i skarbowemu po sześćdziesięciu ludzi, dokąd których pro arbitrio suo ordynować zechcą, dodawali, chcemy, Diaria Comitiorum, I, p. 378, Const. a. 1748.

(121) "Asystencja wojskowa... ciż sami Trybunałowi duchownemu asystować mają, którzy Trybunałowi ziemskiemu", Vol. legum, X, p. 285, Const. a. 1793.

(122) Cfr. JANULAITIS, Tribunolas, p. 62.

(123) Cfr. Vol. legum, VI, p. 244, Const. a. 1726; BARTOSZEWICZ, J., Pamiętniki Krzystofa Zawiszy, Warszawa 1862, p. 210.

c) de causis adhuc explendis et iudicandis (124).

In relatione anni 1750 singularis invenitur accusatio contra Officiales Tribunalis, utpote qui iusserant custodes apud urbicanos habitare, cum antea, iuxta Constitutionem anni 1717, unice apud iudaeos habitaverint (125).

---

(124) "Sąd trybunałski, tak główny ziemski, iako też duchowny, obowiązani będą dawać rapporta do straży, co kwartal: 1. Którzy deputaci w przyiściu na sessye spózniali się; 2. Wiele spraw iest odsądzonych; 3. Wiele ieszcze do rozsądzenia pozostaie", Vol. legum, IX, p. 393, art. VIII, Const. a. 1792.

(125) Cfr. Liet. TSR Istorijos šaltiniai, I, p. 289.

CAPUT TERTIUM

DE COMPETENTIA TRIBUNALIS COMPOSITI IUDICII.

Competentiae nomine ambitus iurisdictionis seu potestatis quae ad Tribunal circa causas sibi propositas, omnibus circumstantiis loci, rei, materiae, personae perpensis, spectat, intelligitur.

Cum autem ambitus, temporis decursu, mutaverit opportuna facienda est distinctio inter diversa tempora. Nam alia fuit competentia Tribunalis Comp. Iudicii erectionis temporibus, alia saeculis immediate sequentibus, praesertim saeculis XVII et XVIII. Immo semper fuerunt causae a iurisdictione et competentia huius Tribunalis exemptae.

Quare operae pretium erit de his singillatim agere, materiam huius Capitis distribuendo in tres articulos, in quorum primo de competentia originis Tribunalis Compositi Iudicii sermo erit, in secundo de eiusdem Tribunalis competentia saeculis XVII et XVIII et in tertio de causis ab hac competentia exemptis.

His breviter praemissis ad rei tractationem deveniamus.

Art. I.

De Tribunalis Comp. Iudicii competentia in primordiis.

Tribunal Comp.Iud. de causis tantum in quibus ex una vel utraque parte clerici erant, iudicabat potestate praeditum supra omnes clericos tam catholicos quam ad alias confessiones pertinentes(1).

---

(1) "Вси справы свои которые бы ся только межи духовными особами светскими станы точили," Statutum Tribunalis, JANULAITIS, Tribunolas, p.117; cfr. MPV, VII, pars III, Appendix Nr. 3, p. 690; III Statutum, III, 32.

Competentia huic Tribunali, erectionis tempore concessa, deduci vel evinci potest: ex Statuto Tribunalis, ex litteris Card. Radvila ad Gregorium XIII, et ex III-io Statuto M.D. Lituaniae.

1. Statutum Tribunalis clare causas ad Tribunal Comp. Iudicii pertinentes non determinat, sed tantum dicit omnes causas, inter clericos et laicos ortas, prius cognitas in Tribunalibus Communalibus, Castrensibus et Succamerariis, ad Tribunal Compositi Iudicii in posterum reservari in sede appellationis (2); et omnes causas non expletas, aut iudicatas non secundum ius et Statutum in Tribunalibus Communalibus et Castrensibus (3).

Tribunal, iuxta proprium Statutum, competens non erat in causis Iudicio M. Ducis adnexis, i.e., in causis criminalibus vitae aut bonae famae; item in litibus mensam, fiscum et bona M. Ducis respicientibus (4).

2. Hanc competentiam Tribunalis Comp. Iudicii clare definitam invenimus Littera Card. Radvila ad Gregorium XIII / Vilnae, m. aprilis 1584/, in qua scribitur, nobiles huic Tribunali tantum eas causas subiicere velle: "in quibus de fundo agatur, seu de civilibus iniuriis inter utrumque statum et inter subditos suos ac nostros. Ceteras causas in suo statu antiquo

---

(2) "А иж панове духовные передъ судом земским и кгродъским и подъкоморскимъ справы свои меваютъ,... з ними вси справы свои которые бы ся только межи духовными особами светскими станы точили, судити мают водлугъ права и статуту Великово Княжества Литовского",
Statutum Tribunalis, JANULAITIS, Tribunolas, p. 117.

(3) "Так же отъ врядниковъ земскихъ и къгородскихъ которы бы судови своему отправы и конца не вручили, альбо не водле права и статуту кого будуть осудили",
Statutum Tribunalis, JANULAITIS, Tribunolas, p. 119.

(4) "Окромъ вынемъши только артыкулы маестатови и зверхности нашое Господарское належачые тое есть в речахъ таковыхъ кривавыхъ кому бы шло за разом о горло о почтивости, о то судъ нигде индей только до насъ Господара отослати маеть. А к тому выймуемъ справы столу и скарбу нашому Господарскому належачие и добръ нашихъ",
Statutum Tribunalis, JANULAITIS, Tribunolas, p.121.

relinquunt, puta, illas omnes et cuiuscunque generis, quae inter duos clericos versantur, omnes ecclesiastici fori, omnes criminales, in quibus etiam saeculares adversus clericum agunt. In iis autem civilibus inter saecularem et clericum, seu clerici subditos vertentibus eum servari ordinem volunt, ut prima et secunda instantia penes dominos et superiores ecclesiasticos sit, ultima appellatio ad tribunal devolvatur, et in casu discordiae ad Regem... De episcopis permittunt, si de controversiis huiusmodi de fundo citandi erunt ab aliquo saeculari, ut coram Rege, si tribunal refugiunt, citari possint, sicuti alii senatores et in dignitatibus constituti citari solent" (5).

3. In III Statuto Lituaniae, (Dist. III, art. 32), edicitur, privilegio fori clericos gaudere tantum in causis bonorum stricte ecclesiasticorum. In his controversiis si quis laicus in ius clericum vocet etiam de rebus civilibus, competens est Tribunal Ecclesiasticum. Hoc privilegio fori gaudent etiam qui sub potestate clericorum sunt vel agunt, dummodo Tribunal Ecclesiasticum causam iuxta Lituaniae Statutum cognoscat. Appellatio ad Tribunal Comp. Iudicii vel ad M. Ducem ponenda est (6).

In casu criminis, tam ab episcopo, quam ab eius subitis patrati, reum iudicare debet Tribunal M. Ducis, quod causam cognoscit iuxta III Statutum Lituaniae (7). Si, e contra, laicus laeserit iura clericorum causa diiudicanda est in Tribunali Communali aut Castrensi, modo ordinario, iuxta articulos III Statuti, servato iure utrique parti libere appellandi ad Tribunal Comp. Iudicii (8).

---

(5) MPV, VII, pars III, Appendix Nr. 3, p. 690-691.

(6) Cfr. III Statutum, III, 32.

(7) ibid.

(8) ibid.

In omnibus aliis casibus, quando lites clericorum tangunt bona, quae iuri civili et obligationi militari subiecta sunt, i.e. bona ex haereditatibus, vel empta, donata aut quocumque alio modo acquisita, si clericus aut eius subditus crimen faciant, sicut laicus, vocari ad Tribunal Communale, Castrense aut Succamerario, possunt secundum naturam causae, cum iure appellandi ad Tribunal Supremum Civile (9).

In quaestionibus inter clericum et laicum de limitibus fundi in bonis Ecclesiae donatis ab ipso M.Duce, cum hae possessiones a potestate Tribunalis Communalis excipiantur, eas ipse M.Dux, vel Comissarii a M.Duce designati, cognoscere debet (10).

Iuxta III Statutum, causae de quibus appellari poterat aut a Tribunali Ecclesiastico aut a Tribunalibus civilibus ad Tribunal Comp. Iudicii, hae erant: de iniuriis, incursionibus, rapinis, homicidiis, stupris virginum et sponsorum, de pugnis, vulnerationibus, de hominibus aut bestiis fugitivis aliaeque similes (11).

A r t . II.

De competentia Tribunalis Comp. Iudicii saec. XVII et XVIII.

I. Uti iam supra diximus, competentia Tribunalis Comp. Iudicii nec in Statuto Tribunalis nec in III Statuto Lituaniae stricte definita fuit, ideoque iam primis vitae annis Tribunalis Supremi Civilis (12) et Comp.

---

(9) Cfr. Statutum, III, 32.

(10) Cfr. III Statutum, III, 33, par.3; IV, 83; GERLACH, p. 313.

(11) "О кгвалты, наезды, розбои, забой, раны, грабежы, о люди и челяд збеглую и о иные," III Statutum, III,32.

(12) De Tribunali Civili M.D. Lituaniae cfr. JANULAITIS, A., Vyriausias Lietuvos Tribunolas XVI-XVIII amž. Jo atsiradimas, veikimas ir reikšmė Lietuvos gyvenime, Kaunas 1927; ŠAPOKA, Liet. Ist., p.293; JANULAITIS, Istorija, p. 181; AVIŽONIS, Bajorai, p. 249-251; III Statutum, I, 4, 14-15, etc.

Iudicii controversiae circa competentiam Tribunalium ad causas cognoscendas ortae sunt.

Ita, anno 1591 in causa protestantium Vilnensium contra Patres e Societate Jesu de incendio ecclesiae protestantium, Tribunal Civile Administratorem Dioecesis Vilnensis Voina ad omnes expensas incendii solvendas damnavit (13).

Die 20 iulii 1605 Tribunal Civile de causa confraternitatis schismaticorum orientalium, ritus graeci, cum diacono huius confraternitatis Antonio Gregovič iudicium tulit. Confraternitas diaconum de illicitis relationibus cum moniali Ekaterina Ličianka accusabat. Diaconus ab ipso Metropolita catholico Exc.mo Potij, competentiam negante Tribunalis Civilis in hac causa, defensus est. Tribunal tamen Antonium Gregovič poena capitis damanavit aut perpetua "bannitione". Metropolita autem Potij appellavit ad M. Ducem, qui die 23 iulii 1605 abrogavit sententiam Tribunalis, ob incompetentiam, eodemque decreto imperavit omnibus Tribunalibus, ut in causis ad Tribunal Ecclesiasticum pertinentibus se non immiscerent (14).

Anno 1609 in Comitio Varsaviensi denuo approbata sunt in Constitutione a. 1607 quaedam adiuncta, in quibus edicitur, ut omnes clerici, ad Ecclesiam Catholicam conversi, pacifice cum schismaticis cohabitarent. Si autem aliqua pars vi, aut quoqumque alio modo, in posterum iniuriam fecerit, id cognoscat Tribunal Comp. Iudicii (15). Dissidentes interpellaverunt asserentes verba: "Tribunal Compositi Iudicii" post Comitium adiuncta fuisse

---

(13) Cfr. Monumenta Reform., p. 63-92.

(14) Cfr. ŽUKOVIČ,P., Seimovaja borba provoslavnovo zapadnoruskovo dvorianstva s cerkovnoi unijei /do 1609 g./, S.Peterburg 1901, p.462-465.

(15) "Tego dokladając, iż ieśliby co która strona gwałtem, abo iakimkolwiek sposobem, od Seymu przyszlego, drugiey stronie działa: tedy o to wolne prawem czynienie, przed Trybunałem, compositi iudicii zastawuiemy", Vol. legum, II, p.465, Const. a. 1609.

ideoque competens in his causis esse Tribunal Civile (16), et apud Tribunal Civile causam instituerunt contra Metropolitam ruthenum catholicum et Eppum Vilnensem. Tribunal Civile statuit, Metropolitam et Episcopum expellendos esse; quae Tribunalis sententia, cum data esset in foro incompetenti, a M. Duce irrita facta est (17).

Hoc tempore inveniuntur casus, in quibus unam eamdemque causam simul uterque Tribunal, Civile nempe et Compositi Iudicii, iudicabant. Ita accidit in causa de restitutione catholicis ecclesiae Kelmensis. Hanc cognovit anno 1606 Tribunal Communale, annis 1607-1609 Tribunal Comp. Iudicii et Tribunal Supremum Civile. Ultima sententia a Tribunali Comp. Iudicii emissa est die 17 iulii 1609. Executioni tradita sententia, ecclesia Kelmensis tandem restituta est catholicis. De hac sententia voluimus explicite mentionem facere quia est magni momenti et ut exemplar pro aliis sententiis haberi potest (18).

Fere similis causae Kelmensi fuit illa ecclesiae Kedainensis, in qua tamen actor sac. Kubilinskis, expulsus parochus ecclesiae Kedainensis, non episcopi nomine sed ipse personaliter agebat. Causa valde prolixa fuit, nempe viginti septem annos/a d.3 maii a.1600 usque ad d. 30 augusti a. 1627/ duravit, et est maximi momenti non tantum ad cognoscendam competentiam Tribunalis Comp. Iudicii sed etiam ad cognitionem omnis iurisprudentiae M. D. Lituaniae (19).

---

(16) Cfr. LIKOWSKI, E., Unia Brzeska /1596/, Warszawa 1907[2], p.182; STARSZEWSKI, E., Możnowładztwo Polskie na tle dziejów, I, do konca XVII w.,Warszawa 1914, p. 285.

(17) Cfr. LIKOWSKI, o.c., p. 180-182; STARSZEWSKI, o.c., p.285.

(18) Cfr. GRUŻEWSKI, B., Kościół Ewangelicko - Reformowany w Kielmach, Warszawa 1912, p. 21-78.

(19) Cfr. AVAK, VIII, p. 182-238; cfr. etiam causam inter sac. Alexandrum Lvov et Joannem Tupeka a. 1609, SDG, pars II, p. 50-56.

II. Saec. XVII Trib. Comp. Iudicii iam non stricte habebatur ut instantia appellationis, utpote quia ei subiciebantur omnes causae inter laicos et clericos ante et post appellationem ab Tribunalibus Communalibus (20), Castrensibus (21) etSuccamerariis (22) aut ab aliis minoris momenti Tribunalibus, etiam lite pendente apud Tribunal Civile (23).

Causae hoc tempore ad Tribunal Comp. Iudicii pertinentes erant: de decimis (24), de foenore, de testamentis, de donationibus a laicis clericis

---

(20) Cfr. decretum Tribunalis Comp. Iudicii a. 1667 in causa inter Metropolitam Kioviensem Kolenda et nobilem Radvila, ubi dicitur, quod haec causa in prima instantia cognita erat apud Tribunal Communale Gardinense, AVAK, XVI, p. 189-193; cfr. AVAK, XVI, p.413-415.

(21) Anno 1587 in Tribunali Castrensi Upitensi iudicata erat causa in qua reus erat Archidiaconus Samogitiensis, Parochus Ramigalensis Matheus Klodinski, qui, simul cum fratre et subditis suis, irruptionem fecit /"наяхавшы моцно кгвалтомъ"/ in possessionem Ramigalensem, Panevėžensem et Krekenavensem, et expulsit eorum possessores, cfr. Opis dokumentov, VII, Nr.15190, doc. 1531; a. 1609 in Tribunali Castrensi Vilnensi cognoscebatur causa inter sac. Lvov et Tupeka, cfr; SDG, pars II, p.55; a.1611 Tribunal Castrense Ukmergense condemnavit Parochum Anikštensem Gregorium Lavinski poena carceris et poena pecuniaria, quia irruptionem fecit in possessionem Iurgiškiai, cfr. Opis dokumentov, IX, Nr.13889, doc. 83; cfr. AVAK, XII, p. 207-208.

(22) A. 1592 in Tribunali Succamerarii Brestensi, succamerarius Nicolaus Pac iudicabat in causa Archimandriti Brestensis Joannis Gogol, noti defensoris Uniae inter Ecclesiam Catholicam et Ortodoxam, cfr.LAPPO, Podkomorskij sud, "Žurnal Min. Nar. Provs." VIII (1899),p. 360; Eppus Melchior Giedraitis in Tribunali Succamerarii Upitensi accusabat calvinos anexisse ecclesiam Linkuvensem. Iudicium die 5 maii a.1606 imperavit restituere ecclesiam et eius bona, cfr. WOLONCZEWSKIS, Žem. Vysk.,II, p.119-120; cfr. III Statutum, III, 33; MEYSZTOWICZ, Dobra Kośc., p.122.

(23) "Ante et post appellationem od Urzędow Ziemskich, Grodzkich i innych minoris subsellij Sądow, non obstante etiam litispendentia, w Kole swieckim, sądzić się maią", Vol. legum, VI, p.247, Const. a. 1726.

(24) In Synodo Vilnensi Eppus Abraham Voina permisit sacerdotibus instituere processum de tributis et decimis sine praevia licentia ordinarii, cfr. CHODYNSKI, Z., Deputaci duchowni na Trybunał w Polsce, " "Encykl. Kościelna", IV, p.165.

factis et e converso; item causae in quibus partes libere hoc forum eligere poterant; insuper causae de rebus inter laicum et clericum, causae criminales, de arianismo et apostasia, denique de laesa securitate in bonis aut personis iudicum, et de laesa immunitate ecclesiastica (25).

Competentia huius Tribunalis extendebatur ad causas de fundis, de iuribus et privilegiis clericorum, immo etiam ad causas ex remisso ab Tribunali Ecclesiastico (26).

Speciali modo Tribunali Comp. Iudicii reservabantur, Constitutione a. 1609, Sigismundi III, causae inter Orientales Catholicos et schismati-

---

(25) "O legacye nie zapłacone, o dziesięciny zatrzymane, o annuaty y prowizye od summ legitime na dobrach leżących, o niewyplacenie testamentow sprawiedliwych, item za obligami y zapisami od świeckich, et e contra, danemi...y niemniey takowe sprawy, w których strony libere forum in Composito Iudicio przyiąc zechcą; similiter causae facti między świeckiemi a duchownemi agituiące się, sprawy także kriminalne, Arianizmi y apostasiae; item laesae securitatis w dobrach y osobach samych Sędziów, et laesae immunitatis ecclesiasticae", Vol. legum, VI, p. 247, Const. a. 1726; cfr. Vol. legum, III, p. 406-407, Const. a. 1635; OSTROWSKI, Prawo cyw., II, p. 177-178; ROGALSKI, L., Polskie sądy, "Encyklopedja Powszechna", XXI, p. 255; CHODYNSKI, Z., Deputaci duchowni na Tribunał w Polsce, "Encykl. Kościelna", IV, p. 153; AVIŽONIS, Bajorai, p.459; BANDTKIE, J., Hystorya Prawa Polskiego, Warszawa 1850, p.685; KUTŠEBA, S., Očerki istorii obsčestveno - gosudarstvenovo stroja Polši. Perevod s polskovo N.V. Jastrebova, Peterburg 1907, p. 170.

(26) "Item causae facti ex fundo podchodzące, et causae juris bez świeckich osob, pure między zakonnemy, albo duchownemi osobami znayduiący się, vel ex remissione ab Officio Consistoriali przypadaiące", Vol. legum, VI, p. 247, Const. a. 1726;

Synodus Samogitiensis a. 1647: "In ijs autem causis, ad instantiam saecularium coram iudicio Ecclesiastico motis, in quibus a sententia fori Ecclesiastici, appellatio ad iudicium tribunalitium M.D. Lituaniae interponi solet, litigantes processum iuxta exigentiam iuris Parij, et Statutorum M.D. Lithuaniae facient, et defensionibus in eodem iure permissis utantur", Coll. Const., p. 135; cfr. CHODYNSKI, Deputaci duchowni na Trybunał w Polsce, "Encykl. Kościelna", IV, p. 153; ROGALSKI, Polskie sądy, "Encykl. Powszechna", XXI, p. 255; OSTROWSKI, Prawo cyw., II, p. 177.

cos (27). Die 26 iunii a. 1609 Tribunal Comp. Iudicii iudicare coepit de his causis, sed iudices laici non aderant (28).

Usque ad a. 1678 competentiae Tribunalis Comp. Iudicii reservabantur causae de iniuriis e contractu reemptionali seu "wyderkaff" polonice dicto (29).

Denique Const. a. 1792 huic Tribunali concessit potestatem cognoscendi causas iuris patronatus, definitionis fori, etc.(30).

Competentia tamen Tribunalis, exeunte saeculo XVII et ineunte XVIII, iam erat stricte definita, adeo ut sententia, iuxta Constitutiones, in causa ad forum Tribunalis non pertinente, ipso facto esset nulla (31), qui autem ausus esset causam ad hoc forum non pertinentem introducere, mulctabatur ducentis sexagis grossis lituanicis, et defensores seu procuratores decem et quattuor diebus carceris turris damnabantur (32).

---

(27) "Odjął mu /trybunolu litewskiemu/ Zigmunt III Kompetencyę wyrokowania w sprawach między Unitami a dyzunitami i oddał te sprawy tak zwanemu sądowi mieszanemu /judicium compositum/", LIKOWSKI, Unia Brzeska /1596/ p.225; cfr. Vol. legum, II, p. 465, Const. a. 1607.

(28) Cfr. AVAK, VIII, Nr. 41; XV, Nr. 250; SDG, pars II, p. 50-56; Opis dokumentov, IX, p. V-X.

(29) Cfr. Vol. legum, V, p.91, Const. a. 1673; V, p.312, Const. a. 1678; VI, p. 247, Const. a. 1726; Synodus Samogitiensis a. 1647, Coll. Const., p. 135-136; OSTROWSKI, Prawo cyw., II, p. 177-178.

(30) "Trybunał koła duchownego nie tylko sprawy o fundusze, dziesięciny i ad ius patronatus stosuiące się, a tak z sądów ziemianskich per appellationem wywołane, iako i sprawy determinationis fori w tychże gatunkach, i o apostazyą", Vol. legum, IX, p. 393, art. VII, Const. a.1792.

(31) "Ażeby Trybunał duchowny abhinc żadnych spraw ad suum forum nienależących, sub nullitate decretorum, nie przyimowal, waruiemy", Vol. legum, VII, p. 172, Const. a. 1764; cfr. Vol. legum, VI, p. 247, Const. a. 1726; IX, p. 22, Const. a. 1784.

(32) Cfr. CHODYNSKI, Sądownictwo Kościelne w Polsce, "Encyklopedja Kościelna", XXIV, p. 470.

Videtur tamen Tribunal non semper stricte hos limites suae competentiae servavisse; ita Constitutione a. 1784 actor punitur quadraginta et duobus diebus carceris turris et duobus milibus sexagenis grossis lituanicis, et officiales Tribunalis qui causam in qua Tribunal Comp. Iudicii non erat competens introduxerant, decem et quattuor diebus carceris turris condemnati sunt (33).

A r t . III.

De causis exemptis a competentia Tribunalis Comp. Iudicii.

Nonnulae Constitutiones, ut bene definiti et certi sint limites competentiae Tribunalis Comp. Iudicii, post enumerationem causarum ad forum Tribunalis Mixti pertinentium, addunt exempla causarum, explicite exemptarum a competentia huius Tribunalis. Hae causae respiciebant: haereditates, (i. e., divisiones aut alienationes bonorum immobilium ad viros nobiles pertinentium haereditate); controversias de limitibus horum fundorum; de servis fugitivis (34). Hae causae, etiamsi inchoatae in Tribunali Comp. Iudicii, remitti debebant ad Tribunal Communale aut Castrense, aut ad aliud minoris momenti, et in Tribunali Supremo Civili definitive concludi tenebantur (35).

Exemptae erant a competentia Tribunalis Compositi etiam controversiae

---

(33) Cfr. Vol. legum, IX, p. 22, Const. a. 1784

(34) "Excepto iednak spraw tych, które haereditatem dobr ziemskich, id est, alienationem onych od stanu rycerskiego, concernunt, to iest, gdy będzie chodziło o rozsądek dziedzictwa dobr ziemskich szlacheckich, o granicę z niemi... similiter o zbieglych wieczystych poddanych", Vol. legum, VI, p. 247, Const. a. 1726; cfr. ROGALSKI, Polskie sądy, "Encyklopedja Powszechna", XXI, p. 255.

(35) Cfr. Vol. legum, VI, p. 247, Const. a. 1726; Vol. legum, V, p. 311, Const. a. 1678.

ipsius M. Ducis cum clericis de limitibus villarum. Hae causae cognosci debebant in Tribunali Commissariorum, aut M. Ducis (36). Etiam causae de legationibus, quae valore dimidiam partem bonorum immobilium excederent (37). In Const. a. 1784 eximuntur a competentia Tribunalis Comp. Iudicii causae tributa respicientes et causae secum trahentes divisionem bonorum; aut "ex inscripto foro" provenientes;de obligationibus inter personas saeculares (38). Exceptae erant etiam causae ipsa natura ad Tribunal M. Ducis pertinentes e. gr., causae de personis quae subiciebantur iuri germanico (39).

Iudici potestas non erat procedendi in causa pro se instituta, aut uxorem suam, vel etiam ipsius filios respiciente, Hoc in casu non solum sententia nulla erat sed nova sessione eiusdem Tribunalis decernebatur causam iam irrevocabiliter amissam esse (40).

Nullus sive actor, sive reus, actionem proponere poterat contra iudices clericos, perdurante processu in causa Capituli Vilnensis, Samogitiensis aut Smolenscensis. Propterea omnes iudices poterant ferre sententiam, praeter quam in causa, in qua iudex clericus erat pars,et causa ante eius electionem et muneris exercitium incepta (41).

---

(36) Cfr. MEYSZTOWICZ, Dobra Kośc., p. 102, Vol. legum, VI, p. 247, Const. a. 1726; OSTROWSKI, Prawo cyw., II, p. 177-178.

(37) Cfr. Vol. legum, VI, p. 247, Const. a. 1726.

(38) Cfr. Vol. legum, IX, p. 22, Const. a. 1784.

(39) Cfr. CHODYNSKI, Z., Deputaci duchowni na Trybunal w Polsce, "Encykl. Kośc.", IV, p. 152.

(40) Cfr. Vol. legum, VI, p. 244, Const. a. 1726.

(41) "W sprawach zaś Kapituly Wileńskiey, Żmudzkiey, y Smoleńskiey coram eodem judicio composito przypadaiących, obiekcya żadna ex quo Judex, dla zasiadaiących tam Xięży Deputatów z pomienionych Kapitul delegowanych, currere nie będzie mogła...wyiąwszy tylko takową, sprawę,któraby do osoby aktu zasiadaiącego Xiędza Deputata na Trybunał directe ściągała się, y ante electionem et functionem onego urosła", Vol. legum, VI, p. 247, Const. a.1726; cfr. CHODYNSKI, Sądownictwo Kościelne w Polsce,"Encyklopedja Kościelna", XXI, p. 470.

Item in Tribunali Compositi Iudicii cognosci nequibant causae minoris momenti, quae ex merito suo valorem quinque centum aureorum non excedebant (42).

---

(42) Cfr. Vol. legum, VII, p. 177, Const. a. 1764; Anno 1670 Tribunal Comp. Iudicii causam criminalem inter sac. Teodorum Šamovski et Filonum Sen Šamowski, sicut foro Tribunalis Comp. Iudicii non pertinentem remissit ad Tribunal Civile, cfr. AVAK, XV, p. 266-267.

C A P U T   Q U A R T U M

DE MODO PROCEDENDI IN TRIBUNALI COMPOSITI IUDICII

Processus in genere est ordinata series actuum quibus tribunalia iustitiam administrant in concreto.

De Tribunali Comp. Iudicii agentes non sufficit questiones mere processuales exponere, sed, ut integra procedendi ratio intelligatur, iuvat illam paenitius cognoscere, cum adiunctis loci, temporis, expensarum, idiomatis in actis exarandis. Quare ut ordine procedamus hanc tractationem in quattuor articulos dividemus. In primo sermo erit de loco et tempore; in secundo exponetur disciplina servata in hoc Tribunali temporis acti: nempe, ordo cognitionum, personae quae admitti poterant ad disceptationem iudicialem, iuramentum ab officialibus praestitum, leges quibus Tribunal in administranda iustitia regebatur, poenae quibus rei damnabantur, expensae iudiciales inter quas erat remuneratio iudicibus et officialibus, tum laicis tum ecclesiasticis danda.

Maioris momenti erit tertium articulum in quo strictius de ipso processu tractabitur, cum nonnullis singillatim quaestionibus de libello, de citatione, de litis contestatione, de probationibus, de sententia. Quartum articulum de iuris remediis contra sententias Tribunalis Comp. Iudicii praesens Caput concludet.

Art. I

De iudicii loco et tempore

1. De iudicii loco.

Tribunal Comp. Iudicii iustitiam administrabat tantum in urbe Vilnio, quod erat caput M. D. Lituaniae, non autem (sicut Tribunal Supremum Civile), nec Minsk nec Naugardukas, nec alio in loco (1). Hoc confirmant Constitutiones, e. gr., illa anni 1792: "In eodem loco in urbe Vilnio, post conclusionem Tribunalis Supremi Terrestris, iudicabit Tribunal Spirituale aut iudicium ultimae instantiae Compositi Iudicii"(2).

Domus et aula Tribunalis Comp. Iudicii erant eadem ac Tribunalis Civilis (3), i.e., Castrum Vilnense, ad cuius restaurationem, ut sessiones Tribunalis haberi possent, Comitium a. 1676 concessit necessariam pecuniam(4).

---

(1)"Zaś duchowny Trybunał przedtym w Mińsku, ani w Nowogródku nie był sądzony; przeto per expressum dokładamy, iż sprawy między świeckiemi a duchownemi...w Nowogródku y w Mińsku bydź nie maią, ale solito more ze wszystkich Woiewódstw y Powiatów w Wilnie odprawowane będą", Vol. legum, VI, p. 247, Const. a. 1726; cfr. LENGNICH, B., Prawo Pospolite Królestwa Polskiego, wyd. nowe, Kraków 1836, p. 522, par. 13.

(2) "W tym samym mieście Wilnie, po konkluzyi trybunału głównego ziemskiego, sądzic się będzie udzielnie trybunał duchowny, albo sąd ultymarny compositi iudicii", Vol. legum, IX, p. 387, art. I, Const. a. 1792; cfr. Diaria Comitiorum, I, p. 377; Vol. legum VII, p. 172, Const. a. 1764; VIII, p. 390, Const. a. 1775; OSTROWSKI, Prawo cyw., II, p. 177.

(3) "Miejsce jego w Wilnie i w tymże domu, gdzie Trybunał ziemski", Vol. legum, X, p. 285, Const. a. 1793.

(4) Cfr. Vol. legum, V, p. 212, Const. a. 1676.

2. De iudicii tempore.

A. Primis post erectionem annis, Tribunal Comp. Iudicii sedebat tantum a die 15 octobris, per senas hebdomadas, quod tempus sufficere nequibat ad omnes causas cognoscendas, quare multae ex eis definitae non sunt (5).

Ideo Const. anni 1641 statuitur, quod Tribunal Comp. Iudicii "semper per totam feriam tertiam, singulis hebdomadis, iudicia sua sine ullo impedimento cum pari praerogativa et securitate habebit"(6). Tamen, sicut deduci potest ex Const. a. 1726, quae refert hanc legem, non per totum annum, feria tertia, sed tantum tempore sessionis Tribunalis Civilis, i.e., per viginti hebdomadas, Tribunal Comp. Iudicii munere suo fungebatur (7).

Hoc tempus, quo Tribunal Comp. Iudicii adiri regulariter poterat, et ab eo iustitiae administratio exigi, immutatum mansit plus quam per centum annos, usque ad annum 1748, cum illud brevius reddidit Comitium a. 1748, quia, sicut legimus in eius Constitutione: "Tribunal Comp. Iudicii Tribunali Turni Magni abstulit panem" cognoscendo causas singulis feriis tertiis per integrum tempum sessionis Tribunalis Civilis. Ideo statutum erat ut deinceps Tribunal Compositum iustitiam administraret a prima die post conclusionem sessionis Tribunalis Civilis per sex sequentes hebdomadas (8).

Nobiles Lituaniae in Conventu praecomitiali Vilnensi, a. 1764, decreverunt, ut eorum legati in Comitio generali quaererent, inter coetera, utrum Tribunal Comp. Iudicii iudicare possit omni tempore, quo Tribunal

---

(5) "Urzędował w Wilnie od 15 Paź. przez sześć tygodni", CHODYNSKI, Deputaci duchowni na Trybunał w Polsce, "Encykl. Kościelna", IV, p. 152.

(6) "Postanawiamy, aby /deputaci composito iudicio/ na potym zawsze cały dzień Wtórkowy, w kazdy tydzień, dla sądów swych, sine ullo impedimento mieli, cum pari praerogativa, et securitate", Vol. legum, IV, p. 11, Const. a. 1641.

(7) Cfr. Vol. legum, VI, p. 249, Const. a. 1726.

(8) Cfr. Diaria Comitiorum, I, p. 377, Const. a. 1748.

Civile munus exercebat (9). Cui interrogationi idem Comitium a. 1764, respondit, iuxta superiorem Constitutionem anni 1748; i.e., Tribunali Comp. Iudicii iustitia administranda erat post finem sessionis Tribunalis Civilis per sex hebdomadas "sine interruptione" (10).

Sed Const. a. 1775 rursus mutat tempus iudicandi et statuit Tribunalis Comp. Iudicii tempus esse a die decima quinta mensis octobris, etiam si esset dies festus, per sex hebdomadas sequentes; et (prima vice in omni tempore quo exstitit Tribunal Comp. Iudicii), <u>ante</u> sessionem Tribunalis Civilis (11).

Denique, Constitutione a. 1792, tempus statuitur sessionibus Tribunalis Comp. Iudicii, quo Tribunal Civile vacat per septem hebdomadas (12).

Constitutio autem anni 1793 decrevit Tribunali Comp. Iudicii administrandam esse iustitiam perdurante vacatione Tribunalis Civilis (13).

B. Iuxta Const. a. 1669 (quam confirmat Const. a. 1726), iudicibus causae cognoscendae erant mane ab hora octava usque ad undecimam, et post

---

(9) Cfr. AVAK, XIII, p. VI-VII.

(10) "Trybunal duchowny...po skończonym Trybunale Ziemskim w Wilnie... przez niedziel sześć nieprzerwanie sądzić będą", Vol. legum, VII, p.172, Const. a. 1764.

(11) "Trybunal Compositi Judicii....w mieście Wilnie a die decimaquinta mensis Octobris,/tekoż non obstante w zaczęciu Sądów die festo/przez zupełne sześć tygodni administrować sprawiedliwość są obligowani.... Quo peracto Judicio wraz kadencya Wileńska Trybunału Głównego rozpocznie się", Vol. legum, VIII, p. 390, Const. a. 1775; cfr. OSTROWSKI, Prawo cyw., II, p. 177.

(12) "Przez miesiące wakacyine trybunału głównego ziemskiego nie przerwanie sądzeniem spraw sobie prszywłaszczonych, przez niedziel siedm zatrudnil się", Vol. legum, IX, p. 389, art. II, Const. a. 1792.

(13) Cfr. Vol. legum, X, p. 286, Const. a. 1793.

meridiem ab hora quarta usque ad horam sextam (14). Constitutione a. 1748 tempus iustitiam administrandi statuitur: ab hora undecima usque ad duodevigesimam, et, si Marsalcus permiserit, usque ad vigesimam, sed non amplius (15).

Const. a. 1784 "ut iustitia melius administraretur", omnibus iudiciis M.D. Lituaniae tam inferioribus, quam superioribus, excluso Tribunali Succamerario, sinit unam tantum sessionem quotidie, ab hora octava usque ad decimam tertiam (16). Idem habetur in Constitutione anni 1793 (17).

Officialibus Tribunalis strictissime observanda erat praecepta de die et hora iudicii. Sicut iam vidimus, absentia aut cunctatio, tam iudicis quam aliorum officialium, mulctabatur detractione pecuniae de salario.

A r t. II

De disciplina in Tribunali Compositi Iudicii servanda.

1. De cognitionum ordine.

In Tribunali Comp. Iudicii statutus erat ordo quidam in causis cognoscendis et definiendis, i.e., habebantur sic dicta "Registra" seu "tabulae" secundum genus causarum (18). Causa in uno ex registris signari debebat, iuxta ordinem introductionis (19). Partibus postulantibus tradebatur scheda

---

(14) Cfr. Vol. legum, VI, p. 244, Const. a. 1726.

(15) Cfr. Diaria Comitiorum, I, p. 372-373.

(16) Cfr. Vol. legum, IX, p. 21, Const. a. 1784.

(17) Cfr. Vol. legum, X, p. 285, Const. a. 1793.

(18) Cfr. Vol. legum, VII, p. 12, Const. a. 1764.

(19) Cfr. Vol. legum III, p. 158, Const. a. 1618; III Statutum, IV, 16; JANULAITIS, Tribunolas, p.75-77.

cum numero inscriptionis in registro "absque ullo salario, sub poena in Statuto expressa" (20). In Constitutione a. 1609 edicitur, notarium Tribunalis Communalis adnotare debere in registro causas, et eo ordine cognosci debere, quo in registris proponebantur (21).

Non cognoscimus clare quae tabulae saec. XVII essent in Tribunali Comp. Iudicii. Videntur fuisse eaedem ac in Tribunali Civili; i.e., registrum "Appellationum", "Officii", "Obligationum", "Casualis", "Criminum recentium", "Remissionum", "Incarceratorum", et "Fisci" (22).

Const. a. 1726 loquitur de uno tantum registro Tribunalis Comp. Iudicii, nempe de sic dicto "Registro Spiritualium" (23).

In Constitutionibus annorum 1748 et 1764 denuo sermo est, sed de plurimis registris Tribunalis Comp. Iudicii: "In Tribunali similiter spiritua- li usque adhuc adhibita registra relinquimus. Inscriptio causarum et citatio fieri debet ex methodo adhibito in registris Tribunalis Supremi M.D. Lituaniae Terrestri, ut praescriptum est" (24). Iuxta Const. a. 1748 haec erant registra Tribunalis Civilis:

a. "Paritatum et officii", in quo inscribebantur causae ex paritate

---

(20) Cfr. Vol. legum, III, p. 158, Const. a. 1618.

(21) "Postanawiamy, aby Urząd Ziemski, który powinien bydz continue na Trybunale, regestr miał w mocy y porządnie sprawy wpisował; a według sposobu spraw po sobie idących, przed sąd Trybunalny przywoływać kazał", Vol. legum, II, p. 469, Const. a. 1609.

(22) Cfr. JANULAITIS, Tribunolas, p. 76.

(23) "Na Wtórek duchowieństwa, a na kadencyach Mińskiey y Nowogródskiey, gdzie compositum Judicium nie sądzi się, regestr item remissyiny", Vol. legum, VI, p. 238, Const. a. 1726.

(24) "W Trybunale similiter duchownym, praktikowane dotąd regestra utrzymując, wpisywanie do nich spraw, y wołanie, methodo o regestrach Trybunału Głownego W. X. L. Ziemskiego ad praesens circumscripta postanawiamy", Vol. legum, VII, p. 176-177, Const. a. 1764; cfr. Diaria Comitiorum, I, p. 376, Const. a. 1748.

votorum remissae et causae quae officiales negligentes respiciebant.

b. "Contraventionum", in quo inscribebantur causae post restitutionem in integrum.

c. "Appellationum", pro causis appellatis e Tribunalibus Communalibus, Castrensibus et Succamerariis.

d. "Municipiorum" , pro causis magistratus municipii.

e. "Incarceratorum", pro causis de personis quae in vinculis detinebantur; et pro causis de laesa securitate et auctoritate iudiciorum (25).

Praesumi potest etiam Tribunal Comp. Iudicii eadem registra habuisse, si quidem ut Const. a. 1764 ait: "inscriptio causarum et citatio iuxta methodum registrorum Tribunalis Supremi M.D. Lituaniae Terrestris" in Tribunali Composito debebat esse(26). Methodus autem Const. a. 1748 haec erat: prima causa cognoscitur ex registro "Paritatum et officii", altera - ex registro "Incarceratorum", postea ex registro "Contraventionum", et denuo ex registro "Incarceratorum", etc.(27). Ideo, sub poena nullitatis processus, statutum erat, causam inscribendam esse in proprio registro. Errata transcriptione ex uno registro in aliud, iuxta Const. a. 1748, pars culpabilis puniebatur octingenta sexagenis grossis, cuius mulctae dimidia pars vincenti, dimidia iudicio solvenda erat (28).

Const. anni 1793 loquitur tantum de duobus registris Tribunalis Comp. Iudicii, i.e., de registro "Communi", in quo adnotabantur causae inter clericos et laicos et e converso, vel etiam inter clericos, in temporalibus; et de registro, quod appellabatur "Taktowy", pro causis de laesione et saecuritate, et pro causis contra plenipotentes et praecones. Ex primo registro

(25) Cfr. Diaria Comitiorum, I, p. 374-375, Const. a. 1748.

(26) Cfr. Vol. legum, VII, p. 175-177, Const. a. 1764.

(27) Cfr. Diaria Comitiorum, I, p. 375, Const. a. 1748.

(28) ibid.

(29) Cfr. Vol. legum, X, p. 285, Const. a. 1793.

causae cognoscebantur secundum ordinem; ex altero autem "secundum methodum Tribunali Civili praescriptum" (29).

Synodus Vilnensis a. 1744 "iustis parochorum desideriis et petitis" satisfaciens, statuit, ut quilibet Cancellarius Curiae Vilnenis, sex mensibus non interruptis, necessario Vilnio, sub poena sequestrationis dimidiae fructuum partis, resideat et "Causas ecclesiarum parochialium, praesertim circa inscriptionem earum in Tribunali M.D.L., diligenti studio promoveat, ne parochi ecclesias deserere et a cura animarum diu se absentare cogantur"(30).

2. De personis ad disceptationem iudicialem admittendis

Tertium Statutum prohibuit nobiles iudiciis adesse magno cum numero servorum, militum, concomitantium, amicorum, etc., ne rixae et tumultus orirentur (31). Senatoribus vero concedebatur in iudicio numerus servorum prout dignitas postulabat (32).

In ipsam aulam Tribunalis partes ducere poterant unum advocatum et sex testes (33). In loco, in quo iudicabat Tribunal nemo poterat secum habere plus quam quinquaginta homines (34).

Tertium Statutum praeterea praecepit, ut ad iudicium adiretur sine armis: "Si quis nobilium in iudicio extra causae dictionem in aliquem verbis iniuriosis invectus fuerit, ex decreto iudicii sex hebdomadis carcere in

---

(29) Cfr. Vol. legum, X, p. 285, Const. a. 1793.

(30) DSP, II, p. 68-69.

(31) "Абы на роки земские... нихто... з великими непотребными почты слуг и приятель своихъ... не приежджалъ" III Statutum, IV, 52.

(32) Cfr. AVIŽONIS, Bajorai, p. 296.

(33) Cfr. III Statutum, IV, 52.

(34) Cfr. AVIŽONIS, Bajorai, p. 297.

arce proxima coercebitur. Qui gladium, cultrum, frameam sine excusabili causa e vagina eduxerit vel aliud quodvis telum strinxerit, licet neminem vulneraverit, manuum abscisione punietur, si autem vulneraverit, capitis poenam luet" (35).

Item severe prohibebantur personae, sive ad causam pertinenti sive non, cuiuscumque coetus aut conditionis, ingredi aulam Tribunalis scrutinii tempore ante sententiae promulgationem (36).

3. <u>De iudicum et officialium Tribunalis iuramento.</u>

a. Omnes, qui per se potestatem iudiciariam exercerent, vel qui Tribunal constituerent aut eidem operam darent, ante susceptionem muneris iuramentum praestare adigebantur de officio rite et fideliter implendo, et ab anno 1674, etiam de secreto servando, secundum modum et formulas eis praescriptas(37). Haec obligatio ad omnes iudices Tribunalis Comp. Iudicii, tam clericos quam laicos, ante susceptionem muneris sese extendebat (38).

Iuramentum eliciendum erat coram iudicibus castrensibus et Communalibus urbis Vilni, et coram nobilibus, qui tunc temporis in urbe adessent (39). Clericis autem, coram iudice laico causas agentibus, Synodus Medni-

---

(35) III Statutum, IV, 62; cfr. III Statutum, XI, 22.

(36) Cfr. Diaria Comitiorum, I, p. 373, Const. a. 1784; Vol. legum, X, p.273, Const. a. 1793.

(37) Cfr. S.W.X. Lit., Appendix, p.4.

(38) "Панове духовные чотырохъ духовныхъ особъ с посродку себе обравши, которые такъ же при томъ суде и тоюжъ порою верху мененою на Евангелю присегу учинити маютъ", Statutum Tribunalis, JANULAITIS, Tribunolas, p. 117; cfr. Vol. legum, IX, p. 389, Const. a. 1792; X, p. 285, Const. a. 1793.

(39) Cfr. Statutum Tribunalis, JANULAITIS, Tribunolas, p. 115.

censis a. 1752, prohibuit iuramentum praestare coram iudice laico, sed illud coram suo Praelato vel episcopo, aut coram alterutrius delegato dare tenebantur (40).

Formula iuramenti iudicis, seu deputati Tribunalis, variis temporibus mutata est, e. gr., diverse est in Constitutionibus annorum 1601 (41), 1726 (42), et 1792 (43).

---

(40) Cfr. Synodus Mednicensis, p. 118, sessio III, caput 7; DSP, II, p.73.

(41) Formula iuramenti deputatis a. 1601: "Ia N. przysięgam P. Bogu Wszechmogącemu w Troycy Iedynemu, iż na tych Sądach Trybunalskich, wedle Boga, sprawiedliwie, wedle prawa statutu W. X. Litewskiego, konstytucyi Trybunalskich, według żałoby y odporu stron, nic nieprzykładaiąc, ani uymuiąc, będę, sądzil; zeznania y zapisy przymować będę, zasiadać na tych Sądach, z boiaznią Bożą; nie folguiąc wysokim y podlym Stanom, na dostoynościach y urzędziech siedzącym; na bogatego, ani ubogiego, na przyaciela, krewnego, zachowałego, na kolegę swego, ani na dobrodzieystwo żadney osoby, na nieprzyiaciela, na tutecznego, ani na gościa nie patrząc, nie z przyiazni, nie z waśni, nie z boiaźni, ani za possuly y dary, sam przez się, ani przez żadną osobę ich nie biorąc, ani spodziewaiąc się napotym darow y nagrody y podarkow żadnych; ani miasto pamiętnego, przesądu, a zgoła namniey nad konstytucyą brać nie mam, y kollegom swym tego nie pomagać: nie radziłem też nikomu w sprawach na te sądy po obraniu moim na nię, y, radzić nie będę, pokim iest Sędzią, nie boiąc się kaźni, pomsty, y pogrożek: ale samego Boga, iego sprawiedliwość, y prawo pospolite, y sumnienie swe przed oczyma maiąc: praktyk żadnych z nikim w tych, sądziech czynic nie mam, rady, ani przestrogi dawać nie będę; a tych sądow wszelakiemi zabawami swemi nie omięszkiwać, krom wielkiey, prawdziwey, obłożney choroby mey, abo własney gwałtowney potrzeby: a iżem o to obieranie siebie, sam, ani przez kogo innego się nie starał, y za żadną praktyką gwoli komu, abo swey sprawie na te sądy nie wstąpił, iako to sprawiedliwie przysięgam, tak mi Panie Boże depomoż...", Vol. legum, II, p. 401.

(42) Cfr. Vol. legum, VI, p. 240-241, Const. a. 1726.

(43) Cfr. Vol. legum, IX, art. IX, p. 393, Const. a. 1792.

b. Iuramentum <u>Marsalci</u> publice coram partibus et iudicibus eliciebatur. In casu infirmitatis aut absentiae Marsalci, is, qui vices eius gerebat, eadem formula iuramentum praestare debebat (44).

c. Item <u>notarii</u> et <u>regentes</u>, statim post electionem Marsalci, iuramentum praestabant; eorumque iurisiurandi formula identica erat (45).

Pro uno <u>regente "Archivario"</u> sua propria formula iuramenti erat (46).

---

(44) Cfr. Vol. legum, V, p.51, Const. a. 1607;
<u>Formula iuramenti Marsalci</u>: "Ja N N. przysięgam Panu Bogu Wszechmogącemu w Trójcy Ś. jedynemu, jako będąc przy lasce trybunalskiej, wszystko co do obowiązku mego należy, dopełnie, porządku izby dopilnuję, propozycji i sentencji nie ogłoszę i nie podpiszę, którąby jednomyślnoscią lub większością zdań utrzymana nie była i we wszystkim wedle Boga, sprawiedliwości i prawa na tym urzędzie zachowam się. Tak mi Panie Boże dopomóż, etc.", Vol. Legum, X, p. 284, Const. a. 1793.

(45) Cfr. Vol. legum, IV, p. 468, Const. a. 1667; VI, p. 241, Const. a.1726.
<u>Formula iuramenti notarii</u>: "Ia N. przysięgam Panu Bogu Wszechmogącemu w Tróycy ś. Iedynemu na to, iż wybrany od obywatelów na pisarza trybunalskiego wedle Boga i prawa W.X.Litt: służącego i wedle mówienia, oraz sporow stron nic nie przykladaiąc ani uymuiąc, edukta wszystkich spraw zapisywać i według sentencyi bądź ex unanimitate, bądź ex pluralitate wypadłey, wyroki sądowe bez przydania niczego i oboiętnych wyrazów umieszczania do protokołu wpisywać i z tegoż wiernie, co do słowa głosić będę, w zapisywaniu wpisów do regestrów podchlebiąć nikomu nie będę, a w przyimowaniu wszelkich aktów do ksiąg, i w wydawaniu z tychże wydymusów, extraktów, bądź excerptów wiernie i bez żadney zdrady dopełniać obowiązek móy z prawa mam i powinien będę, w tłumaczeniu,gdy od sądu rekwirowanym będę, bez względu na bogatego bądź ubogiego, na krewnego, przyiaciela, bądź nieprzyiaciela, bez boiaźni zemsty lub nadziei nagrody wiernie wystawiać treści spraw będę, skrzynkę trybunalską strzedz, przychody do niey i wszelkie z teyże wydatki zapisywać, a nie inaczey deputatom pensye oplacać, iak w myśli prawa mam i powinien będę, a iako...zostało, ściśle dopełnie, tak mi Panie Boże dopomóż i niewinna Syna Iego męka", Vol. legum, IX, p.393-394, art. IX, Const. a. 1792.

(46) <u>Formula iuramenti regentis archivarii</u>: "Ja N. przysięgam Panu Bogu, etc. jako archiwum trybunalskiego wiernie pilnować, onego od wszelkiego przypadku i szkody strzedz, ekstrakty wydawać wiernie, należności skarbowej pilnować, bez depaktacji stron będę i wszystkie obowiązki archiwisty prawem przepisane wedle Boga, sprawiedliwości i prawa dopelnię. Tak, etc., Vol. legum X, p. 284, Const. a. 1793.

d. Pariter advocati, sicut praecipit Const. a. 1726, iurare adigebantur, "ut eis maior fides praestaretur". Ex actis videtur iuramentum advocati tantum hoc Comitio introductum fuisse (47).

e. Denique Instigator Tribunalis (48) et praecones iurare tenebantur(49).

---

(47) Cfr. Vol. legum, VI, p. 246, Const. a. 1726.
Formula iuramenti advocati: "Ia N. przysięgam Panu Bogu Wszechmogącemu w Tróycy Ś. Iedynemu na tym, że w tych Sądach Trybunalskich, poruczone sobie negotia pryncypałow swoich wiernie promowować będę, iedney stronie podiąwszy się et in consilium wszedszy, y dokumenta przeyzawszy, na drugą nie udam się partyą, także oney favere nie będę, prawa, statuta, y konstytucye, iak w sobie brzmią, allegować, et similiter documenta czytać będę, na czym iako sprawiedliwie przysięgam, tak mnie Panie Boże, etc.", Vol. legum, VI, p. 246, Const. a. 1726.

(48) Formula iuramenti Instigatoris: "Ia N. przysięgam P.Bogu Wszechmogącemu w Tróycy ś. Iedynemu na to: iako sądowi we wszystkich nakazach do mnie ściągaiących posłuszny będę, też nakazy i rezolucye sądowe dopelnię i uskutecznię, oraz wszelkie obowiązki dla instigatorów sądu przepisane wykonywać iak nayściśley będę, tak mi Panie Boże dopomóż i niewinna Syna Iego męnka", Vol. legum, IX, p. 394, art. IX, Const. a. 1792.

(49) Formula iuramenti Praeconis: "Ia N. przysięgam Panu Bogu Wszechmogącemu y Tróycy ś. Iedynemu na to, iako woźny wiernie i cnotliwie na tey posłudze sądowey zachować się, pozwy i wszelakie listy urzędowe sprawiedliwie i pilnie odnosić i oddawać; kladąc one na dobrach albo oczewiście do ręk oddaiąć, nadto od obywatelów użyty, co sprawiedliwie widzieć i slyszeć będę... i wszystko, co do urzędu mego prawem iest nakazanym; bez wymagania opłat i bez żadney prywaty...woli tylko prawa uskuteczniać będę, tak mi Panie Boże dopomóz i niewinna Syna Iego męka", Vol. legum, IX, p. 394, art. IX, Const. a. 1792.

4. De lingua in actis exarandis adhibita.

Iuxta Tertium Statutum omnia acta exaranda erant lingua, quae vigebat tunc temporis in Europa Orientali, i.e., vetero slavica litteris glagolicis scripta (50).

Statutum excipit tantum clericos, qui ad iudicium citari debebant schedibus citatoriis conscriptis lingua polonica (51).

Lege a. 1696, quae dicta est "Coaequationis iurium", in iudiciis Lituaniae officialiter introducta est lingua polonica (52), quamvis etiam ineunte saeculo XVII iam inveniuntur acta iudicialia lingua polonica exarata (53).

Janulaitis autem asserit inveniri pauca acta iudiciorum lingua lituana conscripta (54).

Si rem restringimus ad Tribunal Compositi Iudicii, difficile apparet quaestio de lingua adhibita in actis. Decursu temporis magis magisque in Tribunali introducta sunt nonnulla verba iuridica latina, aut in linguam vetero slavicam versae expressiones latinae, quarum sensus non semper est clarus; sunt etiam termini latini litteris glagolicis scripti, e.gr., прахис юрисъ (praxis iuris); персоналитер (personaliter); локум станди (locum standi); экстра форум (extra forum); ин суспенсо (in suspenso); опресус ест (opressus est), etc. (55). Ideo fiebat ut neque a

---

(50) Cfr. III Statutum, IV, 1; SDG, pars II, p.50-56.

(51) Cfr. III Statutum, III, 32.

(52) Cfr. LAPPO, I., Lietuva ir Lenkija po 1569 metų Liublino Unijos, Kaunas 1932, p. 154-162; AVIŽONIS, Bajorai, p. 485; Vol. legum, V, p. 418.

(53) Cfr. AVAK, IX, p. IV-V.

(54) Cfr. JANULAITIS, Tribunolas, p. 73.

(55) Cfr. AVAK, XV, p. XXXIII.

rudibus, neque a doctis lingua intelligeretur; terminorum obscuritas occasionem praebebat saepe advocatis et iudicibus processum gerendi, unicuique pro se (56).

5. De legibus quibus Tribunal in iustitia administranda regebatur.

A. In Tribunali Composito, causae cognoscendae erant tantum iuxta III Statutum M.D. Lituaniae, Constitutiones Comitiorum, emendationesque additas Statuto (57); secundum acta et probationes tempore ipsius processus acquisitas, "prae oculis habendo Deum et eius sanctam iustitiam" (58). Idem docet et III Statutum Lituaniae: "Nos, Dominus, etiam Iudicium Supremum.... iudicare debemus tantum iuxta istum Statutum et articula in eo descripta"(59). Etiam cives iure Magdeburgensi fruentes, iniuria a quovis ex senatoribus et nobilibus affecti "si ipsi iniuriam passi, de se suisve ius proprium vindicare noluerint, apud iudices communales secundum Statutum III M.D. Lituaniae, et processum ordinarium" ius suum prosequi debebant (60).

---

(56) ibid.

(57) "Вси справы свои, которые бы са только межи духовным особами светскими станы точили, судити мают водлугъ права и статуту Великого Князства Литовского", Statutum Tribunalis, JANULAITIS, Tribunolas, p. 117.

(58) "Также уфалъ соймовыхъ и поправы статутовое, Бога и его святую справедливостъ перед очами маючи", Statutum Tribunalis, JANULAITIS, Tribunolas, p. 116.

(59) "А мы, господарь так же Суд Головной... судити и сказывати [мают] только водлугъ сего Статуту и артыкулов в нему описаных", III Statutum, IV, 54; cfr. III Statutum, I, 1.

(60) Cfr. III Statutum, IV, 69.

B. In casibus in quibus deerat explicitum et formale legis praescriptum, iuxta III Statutum, norma sumenda erat ex legibus latis pro re simili, et iustitia administranda secundum conscientiam et exempla aliarum legum christianarum (61). Difficile est nunc statuere si hic comprehendantur leges aliorum Statutorum aut normae in Lituania vigentes in aliis iuribus; prae oculis tamen habendum est, quod nomine iuris christiani idem Statutum /Dist. V, art. 22/ ius canonicum intelligit (62).

Ex usu videtur, in casu defectus legis, norma sumi debuisse ex constitutionibus Poloniae, quia hae erant in iisdem colectionibus; sed nec in III Statuto, nec in ulla Constitutione, nec in sic dicta "Coaequatione iurium" quidem, aut qualibet alia lege, praescribebatur, vel commendabatur ius Poloniae sicut ius subsidiarium (63). De hac quaestione hucusque disputant iuristae.

6. De poenis in Tribunali adhibitis.

Tribunal Comp. Iudicii, prouti ex eius actis deduci potest, iure victis

---

(61) "А где бы чого в тоя Статуте не доставало, тогды суд прихиляючися до ближшое справедливости, водле сумення своего и прикладом иншых прав хрестиянских то отправовати и судити мает", III Statutum, IV, 54; cfr. BANDTKIE, J., De Studio Iuris Polonici, Vratislaviae 1806, p. 32.

(62) Cfr. ŠAPOKA, A., Lietuva ir Lenkija po 1569 metų Lublino Unijos, jų valstybinių santykių bruožai, Kaunas 1938, p. 123-127.

(63) Cfr. ŠAPOKA, Lietuva ir Lenkija po 1569 m. Liublino Unijos, p. 123-126; AVAK, VII, p. 168-169; ŽUKOVIČ, P., Seimovaja borba provoslanovo zapodnoruskovo dvorianstva s cerkovnoi unijei /do 1609 g./, S. Peterburg 1901, p. 40; PIEKARSKI, Fr., Zbiór praw Polskich i W. X. Litewskiego, Kraków 1813, p. 6; BERSADSKIJ, S.A., Litovskij Statut i Polskija Konstitucii, S. Peterburg 1893, p. 19-30.

omnes poenas, in III Statuto Lituaniae definitas, applicabat (64). Tamen clericis M.D. Lituaniae, in secunda parte saec. XVIII, pro poena turris solvenda erat duplex poena pecuniaria (65).

Sententia Tribunalis saepe ferebat sic dictam "condemnationem"/"kondemnata"/, qua reus privabat omni capacitate iuridica. Non poterat applicari condemnatio fruentibus sic dicto "salvo conducto" /vulgo: "Gleity"/, quod erat documentum immunitatis personalis (66), non contra decretum,sed tantum pro iure agendo acquisitum (67). Condemnatio in causis de expulsionibus, violentiis, de servis fugitivis, etc. secum ferebat nobilibus poenam "bannitionis", i.e., expulsionis; subditis vero captivitatem (68). Bannitio adhibebatur praecipue in casibus, in quibus reus Tribunalis sententiae parere recusaret. Bannitio erat ad tempus vel perpetua (69). Hac poena mulctatus, expellendus erat e Statu aut ex aliqua eius parte, acta autem eius carebant capacitate iuridica (70).

---

(64) Cfr. DEMČENKO, G., V., Nakazanie po Litovskomu Statutu v ego trech red. /1529, 1566, i 1588 g.g./;I,Kiev 1894; MALINOVSKIJ, Učenie o prestuplenii po Litovskomu Statutu, Kiev 1894; MIKALAUSKAS, A., Das Strafrecht der drei Litauischen Statute von 1529 - 1566 - 1588, Kaunas 1937.

(65) Cfr. Vol. legum, X, p. 324, Const. a. 1793.

(66) Cfr. OSTROWSKI, Prawo cyw., II, p.205; Słownik Języka Polskiego, II, Warszawa 1960, p. 1138; Vol. legum, VII, p.180, Const. a. 1764; III Statutum, IV, 31.

(67) Cfr. OSTROWSKI, Prawo cyw., II, p. 206.

(68) Cfr. OSTROWSKI, Prawo cyw., II, p. 206-207.

(69) Cfr. AVIŽONIS, Bajorai, p. 276.

(70) Cfr. AVIŽINIS,Bajorai, p.268; e.gr.,d.28 iulii a.1676 ipse Metropolita Kioviensis Cyprianus Žukovski decreto Tribunalis Comp. Iudicii erat punitus poena bannitionis pro raptu ex ducis Sapguška negotiatoris, iudaei, Berka Abramovič, duci pertinentis salis, vini,ferri,et aliorum rerum, AVAK, XV, p.346-350. Die 17 iulii 1685 decreto Tribunalis Comp. Iudicii poena bannitionis punitus erat Stanislaus Gerčik, pro vulneratione servorum Metropoliti Kioviensis Ziekowski et raptu variarum rerum AVAK,XV,p.465-470;Cfr. Słownik Języka Polskiego,I,Warszawa 1958,p.335.

Condemnatio auferri poterat per "salvum conductum", vel per absolutionem aut restitutionem in integrum (71).

M. Duci facultas erat revocandi bannitionem, qui actus "restitutio honoris" appellabatur (72).

Una ex gravissimis poenis, saepius cum illa mortis coniuncta, erat poena infamiae(73).

Sed ex actis Tribunalis Comp. Iudicii eruimus frequentiores fuisse poenas pecuniarias (74).

Praecipue in nonnullis causis de bonis ecclesiasticis, cum utraque pars persuasionem haberet se ius in rem possidere poena capitis applicabatur, sed tamquam ratio coercitiva, ideoque poena executione carebat (75).

7. De expensis iudicialibus

a. De sumptibus causarum.

Tribunalibus M.D. Lituaniae sumptus non suppeditabat aerarium publicum seu fiscus Status, sed ab ipsis litigantibus hi sumptus hauriebantur,

---

(71) "Kondemnaty znoszą się Gleytami, solucyą, albo nullitate", OSTROWSKI, Prawo cyw., II, p.205.

(72) Cfr. III Statutum, IV, 95; AVIŽONIS, Bajorai, p. 275.

(73) Cfr. OSTROWSKI, Prawo cyw., II, p. 206.

(74) E.gr. die 11 iulii a. 1591 in causa inter protestantes et Patres Societatis Jesu Vilnenses de incendio in ecclesia protestantium, cfr. Monumenta Reform., p. 91; die 17 aprilis a. 1663, in causa inter Conventum Zirovickensem et Annam Rychovskaja, cfr. AVAK, XV, p. 80-82; die 27 iulii a.1667 in causa inter notum nobilem Boguslaum Radvila et Orientales catholicos. Radvila debebat solvere 8805 sexagenas aureorum polonicarum, cfr. AVAK, XV, p. 189-193, etc.

(75) Cfr. JANULAITIS, Tribunolas, p. 99.

utpote quia Tribunal adeuntes pecuniam solvere debebant pro omni actu iudicii (76).

Ideo plures leges habentur, quae definiunt taxas solvendas pro variis actibus iudicialibus; e. gr., Const. a. 1726 pro inscriptione causae praescribit tres nummos aureos, pro citatione una sexagena grossorum lituanicorum, etc. (77).

In tabella adnexa III Statuto (editione anni 1747), praescribuntur : pro citatione - sex grossi, pro inscriptione in registris - unus nummus aureus; pro signo - unus nummus aureus, etc. (78).

Pro variis decretis in eadem tabella hi sumptus praescribuntur: ob decreta invasionis, dilationis, infirmitatis, suspensionis, etc. sex nummi aurei; ob decreta executionis per omnes instantias approbati - octo aurei, etc. (79).

Tamen expensae iudiciales excedere nequibant quadraginta sexagenas grossorum lituanicorum (80).

Si quid ex sumptibus post solutionem expensarum cancellariae, i.e., chartae, candellis, texturae, sellae, etc., et post solutionem remunerationis officialibus, superesset nosocomiis aut pauperibus distribuenda erat (81).

b. De iudicum laicorum et officialium Tribunalis Comp. Iudicii remuneratione.

Usque ad annum 1776 iudicibus laicis aliisque officialibus Tribunalis Comp. Iudicii certa remuneratio lege statuta non erat, sed retributio ex

(76) Cfr. JANULAITIS, Tribunolas, p.55.
(77) Cfr. Vol. legum, VI, p. 242-243, Const. a. 1726.
(78) Cfr. S.W.X. Lit., Appendix, p. 44.
(79) Cfr. S.W.X. Lit., Appendix, p. 42.
(80) Cfr. Vol. legum, VI, p. 243, Const. a. 1726.
(81) Cfr. Vol. legum, X , p. 260, Const. a. 1793.

Tribunalis sumptibus sumebatur, ut constat variis Constitutionibus hoc definientibus quoad iudices, officiales reliquosque homines Tribunali Comp. Iudicii addictos (82).

Comitium a. 1609 praescribit inferius salarium iudicibus cum antea danda esset 1/30 pars solvendae pecuniae (83).

Anno 1647 sublata est poena occasione restitutionis causae in integrum iudicibus solvenda (84). Comitium a. 1717 etiam statuit certam mercedem iudicibus et officialibus laicis pro rata parte, ex sumptibus Tribunalis: e. gr., pro inscriptione - tres aurei; pro citatione una sexagena grossorum lit.; pro dilatione causae - una sexagena grossorum lit., etc. (85). Rursus Const. a. 1726 clare statuit partem sumptuum tradendam cuique ex ministris curiae Tribunalis (86). Const. a. 1764 confirmat pro iudicibus idem remunerationem ac Constitutio anni 1726 (87).

Tantum a. 1768 iudicibus laicis et Marsalco assignatur merces certa ex fisco Status Lituaniae: iudicibus sex vel octo milia aureorum polonicorum; Marsalco viginti milia aureorum polonicorum quotannis (88).

Const. a. 1792 decernit omnes iudices laicos, non autem ecclesiasticos, accipere debere mercedem pro rata parte suae adsistentiae, nempe sin-

---

(82) Cfr. Vol. legum, II, p. 472-473, Const. a. 1609; JANULAITIS, Tribunolas, p. 55-57.

(83)Cfr. JANULAITIS, Tribunolas, p. 56.

(84) Cfr. Vol. legum, IV, p. 54, Const. a. 1647.

(85) Cfr. JANULAITIS, Tribunolas, p. 57.

(86) Cfr. Vol. legum, VI, p. 242-243, Const. a. 1726.

(87) Cfr. Vol. legum, VII, p. 177, Const. a. 1764.

(88) Cfr. Vol. legum, VII, p. 383, Const. a. 1768. Tamen OSTROWSKI, in libro edito a. 1784 describit quantum iudex civilis debet accipere, e. gr., pro inscriptione causae, pro copia citationis, etc., cfr.OSTROWSKI, Prawo cyw., II, p. 218-221.

gulis annis decem milia aureorum (89). Const. a. 1792 statuit hanc annuam remunerationem: Marsalco, iudicibus et notario - decem milia aureorum(90); regentibus quattuor milia aureorum (91); instigatori mille nummi aurei(92); censori conceditur salarium simile ac iudicibus (93); praeconi assignantur sescenti nummi aurei (94).

Rem mutavit Const. a. 1793 distinguens varia officia: iudicibus statuta sunt septem milia et quingenta aurea, Marsalco vero duplex summa; notario octo milia aur.; regenti decretorum quinque milia aur., sed tantum ex aerario Tribunalis Comp. Iudicii (95).

Milites - custodes Tribunalis "pro solutione et provisione" accipiebant ex iudaeis urbis Vilnii viginti quinque milia aureorum (96).

Ut omnes bene suo munere fungerentur variae transgressoribus applicabantur poenae pecuniariae, maiores aut minores, ex salario detrahendae praesertim in casu absentiae vel cunctationis (97).

---

(89) "Deputaci wszyszy, oprócz duchownych, płatnemi być maią...rachuiąc na rok ieden po złotych dziesięć tysięcy", Vol. legum, IX, p. 389, art. II, Const. a. 1792.

(90) Cfr. Vol. legum, IX, p. 389, art.III; IX, p.391, art.V.

(91) Cfr. Vol. legum, IX, p. 391, art. VI.

(92) Cfr. Vol. legum, IX, p. 391, art. V.

(93) Cfr. Vol. legum, IX, p. 390, art. IV.

(94) Cfr. Vol. legum, IX, p. 392, art. V.

(95) "Pensja deputatów Trybunału duchownego, jako jedynie z skrzynki ich będzie opatrywana", Vol. legum, X, p. 286, Const. a. 1793; cfr. Vol. legum, X, p. 282, Const. a. 1793.

(96) "/Militibus/ pro solutione et provisione z pogłownego żydowskiego dwadzieścia pięć tysięcy zapłata bydź powinna", Vol. legum, VI, p. 40, Const. a. 1699.

(97) Cfr. Vol. legum, IX, p. 391; X, p. 285.

c. De iudicum ecclesiasticorum remuneratione.

Merces iudicibus clericis in Tribunali Comp. Iudicii ab ipso clero solvenda erat. In Synodo Samogitiensi anni 1639, communi consensu, statutum fuit, ut stipendium pro deputato Tribunalitio augeretur, "ex singulis nimirum mansis possessionatis viginti grossos polonicales" (98).

In Synodo Samogitiensi a. 1647 statutum est, ut, elapsa Constitutione superiorum Comitiorum, mulctae seu poenae, occasione restitutionis causae in integrum pro iudicibus solvi solitae, auferrentur; ideo, dicitur in Synodo: "Consulendo honestae sustentationi deputatorum dioecesis nostrae salarium ipsis debitum de consensu totius cleri augemus ita , ut ex mansis possessionatis juxta noviter confecta inventaria non autem juxta antiquas contributionum quietationes, per unum florenum polonicalem extradere teneantur, ad quam contributionem omnes sacerdotes, qui bona fixa possiderint, obligari volumus"(99).

Const. a. 1792 et 1793 explicite vetant iudices ecclesiasticos ullam remunerationem a Statu aut ab ipso Tribunali accipere (100).

---

(98) "De provisione Iudicis, ad Tribunal M. Ducat. Lith. deputati, Caput XIX: quandoquidem unanimi consensu in Synodo praesenti, Clerus auctionem pensionis, pro Deputato Tribunalitio libere consenssit, et voluit ex singulis nimirum mansis possessionatis, viginti grossos Polonicales contribui, Nos quoq., eiusdem consensum, uti rationabilem et aequitati conformem admittimus, et quamprimum huiusmodi pecuniam, a quolibet beneficiato extradi volumus", Syn. Samogitiensis a. 1639, Coll. Const., p. 104; cfr. DSP, II, p.352.

(99) Cfr. DSP, II, p. 352; Coll. Const., p. 132.

(100)"Deputaci wszyscy, oprócz duchownych, płatnemi być maią", Vol. legum, IX, p.389, art. II, Const. a. 1792; "Duchowni chwalebnie zrzekają się nagrody, za co im wdzięszność Rzplta oświadcza", Vol. legum, X, p. 285, Const. a. 1793; cfr. JANULAITIS, Tribunolas, p.84.

8. De modo acta componendi atque servandi

A. Acta et decreta iudiciorum ut fuerunt magni momenti litigantibus, sic nobis hodie maxime prosunt; pariter libri iudiciorum in quibus adnotabantur documenta contractuum et privilegiorum M. Ducis. Nonnullae Constitutiones agunt de modo conficiendi et servandi acta;e.gr., Const. a.1726 dicit, ut omnia acta Tribunalium M. D. Lituaniae et iudiciorum custodiantur et adnotentur in libris. Hoc erat munus notarii communalis et castrensis, sub poena privationis officii (101). Ideo etiam acta Tribunalis Comp. Iudicii a Marsalco, a notario, a regente subscripta, in tabulis transcribebantur et notae de eis fiebant in libris Tribunalis Communalis et Castrensis loci actoris et rei (102).

Const.a. 1764 imperat notario tribunalitio, ut omnia acta Tribunalis post sessionem ad notarium communalem Vilnensem transmittantur (103).

Tribunal Comp. Iudicii diu caruit suis libris; tantum anno 1776 invenimus libros decretorum huius Tribunalis (104); antea omnia documenta Tribunalis in libris Tribunalis Civilis adnotabantur (105).

B. Ultimum Comitium M. Ducatus Lituaniae et Poloniae anni 1793 officium instituit tabularii Tribunalis, quod appellabantur: "Officium regentis

---

(101) "Akta zapisow dekretow, manifestow, tak w Trybunalach W.X. Lit., wszystkich kadencyi...aby w swym konserwowane porządku byly, ustanawiamy...co wszystko wypełnić Pisarze Ziemscy y Grodzcy, sub privatione Officij", Vol. legum, VI, p. 246, Const. a. 1726.

(102) Cfr. Vol. legum, VI, p. 241-242, Const. a. 1726.

(103) Cfr. Vol. legum, VII, p. 237, Const. a. 1764.

(104) Cfr. AVAK, XII, p. 349.

(105) Ex decreto Tribunalis Comp. Iudicii a. 1609 in causa inter sac. Lvov et Tupeka notum est, quod Joannes Kolenda, notarius communalis Vilensis, recusavit hunc decretum adnotare in librosTribunalis, ideo iudices ecclesiastici imperaverunt decretum adnotare in libros Tribunalis Castrensis Vilnensis, cfr. SDG, pars II, p. 55.

archivarii", Regentem archivarium creabat ad vitam M. Dux ex nobilibus Lituaniae. Hi ab omnibus magno in honore habebantur (106).

Regentis archivarii erat: curare cancellariam et acta, alios officiales cancellariae regere, sed praecipue integros servare libros Tribunalis, decreta, libella, acta et totum tabularium (107).

Magnus Dux anno 1793 ad hoc officium elegit Andreum Malczewski, qui tamen, propter rerum politicarum subversionem, suo officio fungi non potuit (108).

Illis temporibus tabularium Tribunalis in pessima rerum conditione versabatur; nonnulli libri carebant primis et ultimis foliis, sed dirupti, non ligati, iacebant (109). Tabularium Tribunalis autem non separatum sed in communi cum tabulario Tribunalis Communalis Vilnensis erat (110). Tantum anno 1795 separata tabularia instituta sunt: pro Tribunali Civili et pro illo Compositi Iudicii, tamen multi libri in tabulario Tribunalis Communalis Vilnensis manserunt (111).

Anno 1818 tabularium Tribunalium regebat peculiare "Institutum, II, Iudicii Supremi" Rusiae (112). In eo, saec. XIX, operam dederunt noti

---

(106) Cfr. Vol. legum, X, p. 281, Const. a. 1793.

(107) Cfr. Vol. legum, X, p. 281.

(108) Cfr. MIENICKI, R., Archiwum akt dawnych w Wilnie w okresie od 1795 do 1922 roku, rys historyczny, Wilnie 1923, p. 1.

(109) Cfr. MIENICKI, o.c., p.2.

(110) Cfr. KUTRZEBA, S., Historya Źródel dawnego prawa Polskiego, II, Lwów Warszawa - Kraków 1926, p. 417.

(111) Ibid.

(112) Cfr. KUTRZEBA, Historya Źródel, II, p. 418.

tabularii praefecti, qui maiori cum ordine digesta omnia acta huius tabularii omnesque libros in elenchis redegerunt: magni momenti habendus est Joannes Zienkowicz, tabularii praefectus a. 1818-1822, ex cuius opera scimus a. 1823 in tabulario Tribunalis fuisse decem et octo libros actorum Tribunalis Comp. Iudicii et CLXXVII libros tabularum seu registrorum Tribunalis Comp. Iudicii, Tribunalis ad Interim, et Tribunalis Civilis (113).

Anno 1880-1888 specialis coetus, cui nomen fuit: "Commissio Archeographiae", typis edidit nonnulla acta Tribunalis Supremi Civilis et Tribunalis Comp. Iudicii (114).

Hoc tabularium Tribunalis, de quo hucusque sermo fuit, translatum est in Sarmatiam, primae totius orbis conflagrationis temporibus (115).

Art. III
De processus in Tribunali Compositi Iudicii

Difficile est pristinam et antiquam formam Processus in Tribunali Comp. Iudicii integre describere, quia nulla peculiaris Constitutio, vel Statuta Lituaniae id exponunt in extenso. Coeterum, modus procedendi alius aliis temporibus fuit. Nobis adiumento est haec nota: processus in Tribunali Comp. Iudicii idem erat ac in Tribunalibus Communali, Castrensi et in Tribunali

---

(113) MIENICKI, o.c., p. 11.

(114) Cfr. Akti izdavajamyje Vilenskoju Archeografičeskoju Komissieju, XI-XII, Akti Glavnovo Litovskovo Tribunala, Vilna 1883; XIII, Akti Glavnovo Litovskovo Tribunala, Vilna 1886; XV, Dekreti Glavnovo Litovskovo Tribunala, Vilna 1888; In nostris abbreviationibus - AVAK.

(115) Cfr. EHRENKREUTZ, St., Księga Pamiątkowa ku uczczeniu czterechsetney Rocznicy wydania Pierwszego Statutu Litewskiego, Wilno 1935, p. 205.

Civili M.D. Lituaniae (116).

Hic, prout ambitus nostrae theseos sinit, de processu in Tribunali Comp. Iudicii breviter sermo esse debet, ad processus partes, quae in iure M.D. Lituaniae maioris momenti erant, attendentes. Iam diximus quod, ante cognitionem primae causae, iudices eligere debebant Marsalcum et reliquos officiales, a quibus de munere fideliter implendo et de secreto servando iuramentum praestandum erat. Initium processus, stricte, heberi potest libelli praesentatio.

1. De libello litis introductorio.

Causae contentiosae in Tribunali introducendae erant per formalem actoris petitionem, seu per libellum, scripto porrigendum et in quo facta, quibus petitio fundabatur, cum aliis formalitatibus, distincte describebantur (117).

In causa autem criminali, ipse actor tenebatur quam primum, in locum delicti, praeconem cum nobilibus ducere. Praeconis erat signa delicti explorare, testes oculares interrogare et decretum conficere (118). Si agebatur de homicidio aut vulneratione, in ipsa cancellaria Tribunalis conficiebatur relatio de gravitate rerum, et post hanc actor cancellariae libellum in quo describebantur omnes iniuriae sibi factae, porrigebat (119).

---

(116) Cfr. OSTROWSKI, Prawo cyw., II, p. 178: "Co się tycze Processu w tych Sądach /Comp. Iudicii/ używanego, tym że on co i w Swieckim Trybunale porządkiem czyni się"; ibid. p. 182: "Co się Processu Trybunalskiego litewskiego tycze, ponieważ ten na praktyce w Sądach primae Instantiae wziętey gruntuie się"; "Prawa o ustępie, wprowadzeniu spraw, regularności godzin i wszystkie inne Trybunałowi ziemskiemu przepisane, mają służyć podobnież i Trybunałowi duchownemu", Vol. legum, X, p. 286, Const. a. 1793.

(117) Cfr. OSTROWSKI, Prawo cyw., II, p. 192.

(118) ibid.

(119) ibid.

Clericus, si de laesione bonorum suorum alicui litem intentare voluerat, praeviam licentiam a suo Ordinario impetrare debebat (120); qua impetrata, notarius causam inscribebat in conveniente registro seu tabella, et locus dabatur ad vocandam in ius alteram partem, nisi reus iam detentus fuisset.

2. De citatione.

Citatio, seu legitima in ius vocatio, in iure saec. XVI-XVII M.D. Lituaniae fuit magni momenti (121), ut apparet ex multis articulis Dist. IV, Tertii Statuti Lituaniae, in quibus ex professo est mentio de iudiciis et de nonnullis partibus processus M.D. Lituaniae (122).

Generatim citationem duplici exemplari scribebat notarius Tribunalis nomine; si agebatur de delicto, a persona non nobili patrato, scribebantur duae citationes - altera ad delinquentem capiendum, altera ordinaria (123). Qui ad diversa iudicia eodem tempore vocabantur, in eo foro comparere tenebantur, apud quod, pro re maioris momenti, vocati fuerunt (124). "Nemo, edicit III Statutum, extra forum in ius vocetur"(125).

---

(120) Syn. Samogitiensis a. 1636: "Volumus et ordinamus, ut nullus clericorum nostrorum occasione suorum beneficiorum, cuiusvis litem intentare insciis et inconsultis nobis praesumat, sed nos super causarum probationibus prius dighoscamus et perpendamus quam finem causa sortitura sit: fraequenter enim fit, quod litigantes huiusmodi fine non obtento desistere cogantur et Ecclesiae Dei non minimam facessant molestiam", DSP, II, p.5.

(121) Cfr. OSTROWSKI, Prawo cyw., II, p. 193-194.

(122) Cfr. III Statutum, IV, 17-19, 23, 26-27, 44, etc.

(123) Cfr. OSTROWSKI, Prawo cyw., II, p. 193; III Statutum, IV, 17.

(124) Cfr. III Statutum, IV, 27.

(125) III Statutum, IV, 44.

Complices in omnibus causis separata citatione ad iudicium vocandi erant (126).

a. De forma schedae citatoriae.

Secundum leges M. D. Lituaniae scheda citatoria continere debebat: nonem, cognomen et titulum honorificum rei, eadem ratione expressum, qua ipse reus utebatur; locum diem et horam delicti; quaerellam et actionem propter quam reus in iudicium vocandus erat, plene, nominatim ac explicite descriptam; indicationem perspicuam loci, seu sedis Tribunalis, temporis (scil., annum, mensem, diem et horam ad comparendum), praefixi. Si quid in citatione defuerit citatus respondere non cogebatur (127).

Si autem tempore processus novae oriebantur quaestiones, aut nova facta, alia conficienda erat inscriptio in tabella, aliaque scribenda citatio, coniuncta tamen cum prima citatione et inscriptione (128).

Scheda citatoria munienda erat sigillo municipii illius loci, in quo reus domicilium haberet, aut sigillo Tribunalis, et subscripta esse debebat a notario.

Citationis verba debebant esse honesta non contumeliosa; in causis tamen criminalibus, unusquisque in citatione rem,uti acciderat,describere poterat (129).

b. De nullitate citationis.

Citatio erat nulla, ideoque citatus comparere non tenebatur:

1°. si scheda citatoria non iuxta praescriptam formam confecta et non

---

(126) Cfr. OSTROWSKI, Prawo cyw., II, p. 195.

(127) Cfr. OSTROWSKI, Prawo cyw., II, p. 193; III Statutum, IV, 18.

(128) Cfr. OSTROWSKI, Prawo cyw., II, p. 193-194.

(129) Cfr. Statutum Tribunalis, JANULAITIS, Tribunolas, p. 114; OSTROWSKI, Prawo cyw., II, p. 194; III Statutum, IV, 18-19, 26.

secundum ius traderetur;

2°. si nomen et cognomen vel tituli nobilitatis rei conventi, diversimode ac ipse reus utebatur, scripta erant;

3°. si locus, annus, mensis aut dies patrati delicti non indicabantur (130).

c. De legitimis impedimentis non comparendi in iudicium.

Non habebatur ut contumax, nec contumaciae poena aut litis damno puniebatur, qui, in termino iudiciali, impeditus aegritudine, vel servitute et negotiis Reipublicae vel M.Ducis, vel pestilentiae lue, ad iudicium non comparebat in aliquo, vel in omnibus illis terminis. Aegritudine tamen excusatus, ad proxima iudicia citatus, iurare adigebatur se vere aegrotavisse; quod si iurare noluisset, causae amplius non dabatur locus (131).

d. De notificatione citationis.

Litterae citatoriae adversario tradendae erant per praecones, qui has litteras, parti in ius vocatae, quovis loco: in templo, in iudicio, vel ubi deprehendi poterat, relinquebat. Si autem personam in iudicium citatam non inveniebat, scheda citatoria ad ianuam domicilii habitualis infigenda erat (132). Ex Const. a. 1726 scimus, quandoque praecones, inscia parte, illius nomine subsignasse schedam, diem adnotando, quo citatio reo tradita erat. Ideo notariis communalibus aut castrensibus municipii, in quo reus conventus domicilium habebat, advigilandum sedulo erat, ut iuste, secundum

---

(130) Cfr. III Statutum, IV, 19; OSTROWSKI, Prawo cyw., II, p. 193.

(131) Cfr. III Statutum, IV, 19.

(132) Cfr. III Statutum, III, 32; IV, 17; AVIŽONIS, Bajorai, p. 248; OSTROWSKI, Prawo cyw., II, p. 194.

leges, citationes enuntiarentur, addita poena praeconi infideli, qui vitiaverat citationem (133).

e. De terminis citationis.

Litterae citatoriae tradendae erant viginti octo diebus ante initium iudicii; si autem litterae adfixae ad fores fuerant - quadraginta duobus diebus ante processus initium. Tempus supputabatur a die et hora, qua citatio parti tradita aut ad fores domus illius affixa fuerat (134).

Praeco de citationibus traditis certiorem facere Tribunal et suum municipium tenebatur duabus hebdomadibus ante terminum causae, sub poena nullitatis citationis (135).

Prima citatio, si citatus non comparuisset, peremptoria erat; quare causa adversario adiudicabatur. In casu legitimorum impedimentorum, citatio ter iterari poterat. Quod si nec secundis nec tertiis terminis citatus comparere potuerat, in his postremis terminis Tribunal praeconem et duos nobiles ad aegrotum mittebat, coram quibus infirmus iurare debebat se per tres illos terminos continuos laboravisse. Reo, post praedictos terminos morbo adhuc laboranti, excusatio amplius non sinebatur, sed, ad quartum iudicium vel se conferre, vel procuratorem mittere ut adversarii citationi responderet, tenebatur; secus causa adversario adiudicabatur (136).

---

(133) Cfr. Vol. legum, VI, p. 244, Const. a. 1726.

(134) Cfr. III Statutum, III, 32; IV, 18; AVIŽONIS, Bajorai, p. 278.

(135) Cfr. Vol. legum, IV, p. 54, Const. a. 1647.

(136) Cfr. III Statutum, IV, 19, 22.

3. De contestatione litis.

Generatim Marsalcus, deputatis, officialibus, partibus, advocatis, testibusque iam praesentibus, inchoabat processum. In casu absentiae Marsalci, primus ex ordine iudex, laicus, eius vices gerebat (137).

Peractis omnibus formalitatibus, i.e., de fori competentia, de registro, de recusatione iudicum aut Tribunalis ministrorum, etc. (138), incipiebat litis contestatio seu formalis petitio actoris et formalis contradictio rei coram Tribunali, animo litigandi facta (139). Actori et reo, in iudicio, ordine, cuique sua propositio, responsio aliaeque iuridicae exceptiones honeste, sine iurgiis et ambagibus proponendae erant. Actor tamen, loco propositionis, citationem ut publice legeretur, tradebat (140).

Per litis contestationem partes poterant proponere varias dilationes, e.gr.:

a. "Scrutinium", ut vocabatur accessus iudicialis, seu rei, loci inspectio directa, facta a iudicibus, qui extra sedem Tribunalis se ad locum controversiae conferebant (141). Scrutinium faciendum erat in omnibus causis coniunctis cum poena mortis aut poena infamiae, aut homicidii (142).

Variae erant species scrutinii, nempe, "Inquisitio", "Calculatio", "Verificatio", etc. (143). Ex Constitutione anni 1726 evincitur inquisitionem et calculationem usque ad illud tempus peractas fuisse ab ipsis iudici-

---

(137) Cfr. Diaria Comitiorum, I, p. 373.

(138) Cfr. Vol. legum, VI, p. 240, Const. a. 1726.

(139) Cfr. OSTROWSKI, Prawo cyw., II, p. 195.

(140) Cfr. III Statutum, IV, 54; AVIŽONIS, Bajorai, p.279.

(141) Cfr. III Statutum, XI, 61; AVIŽONIS, Bajorai, p. 276.

(142) Cfr. III Statutum, XI, 21, 30, 31, 42, 61, etc.

(143) Cfr. JANULAITIS, Tribunolas, p. 73; OSTROWSKI, Prawo cyw., II, p. 195-196.

bus, a Tribunali delegatis, ex tunc vero: "Consensu omnium ordinum accedente ", hoc committebatur officialibus communalibus et castrensibus non plus quam duobus ex utraque parte, simul cum notariis communalibus et castrensibus (144). Officiales inspiciebant loca aut res, interrogabant testes et conscribebant decretum, quod sigillis bene munitum, cancellariae Tribunalis tradere tenebantur. Cancellariae Tribunalis, inquisitionibus lectis, sub sigillo Marsalci Tribunalis et notarii usque ad finem processus decretum conservandum erat (145).

b. "<u>Ignobilitas</u>": - nobilis, in ius vocatus, poterat cadaver afficere ignobilitate, i.e., declarare, mortuum non fuisse nobilem; actori aut actoribus incumbebat onus demonstrandi victimam fuisse nobilem, quod tamen erat difficile(146).

Constitutio anni 1726 vetuit in causis "quo celerior cursus iustitiae sanctae procederet", permitti plus quam tres dilationes (147).

Praeter has dilationes erant etiam sic dicta "<u>Beneficia iuris</u>", partibus concedentia facultatem non assistendi iudicio. Hoc beneficio iuris gaudebant senatores, nuntii, deputati et Marsalcus, munere perdurante(148). Beneficio iuris gaudebat etiam vere infirmus, praevio iuramento in sequenti sessione (149).

---

(144) Cfr. Vol. legum, VI, p. 236, Const. a. 1726.

(145) Cfr. Vol. legum, VI, p. 236, Const. a. 1726; OSTROWSKI, Prawo cyw., II, p. 196.

(146) Cfr. III Statutum, III, 23; AVIŽONIS, Bajorai, p. 280.

(147) Cfr. Vol. legum, VI, p. 238, Const. a. 1726.

(148) Cfr. OSTROWSKI, Prawo cyw., II, p. 196.

(149) ibid.

4. De probationibus.

"Iudex, enuntiat III Statutum, post causae conflictionem, auditis amborum litigantium exceptionibus, decernat alterutri partium probationem vel purgationem, ac ille, cui id decretum fuerit et probatione succubuerit, causam perdet" (150). Probationes autem poterant esse per instrumenta et testes, quod erat certissimum probandi genus; iis deficientibus, per iuramenta et per praesumptiones ac indicia et signa (151).

a. De testibus.

Pars in causa ad probandum id, quod asserebat, secundum leges M.D. Lituaniae, tres testes, fide dignos, non suspectos, afferre pro se, tenebatur; si tres testes habere non posset, pro tertio iurare debebat, et ita causam obtinebat (152).

Ad testificandum acceptari nequibant: damnati in aliquo iudicio, servi in servitute nati, famuli (nec contra dominos suos, nec pro dominis suis), mente capti, complices eiusdemque criminis accusati (153).

Religio testium in omni actione et iudicio debebat esse fides Christiana; iudici, ante depositionem, testis admonendus erat, ut memor Dei iustitiae et honoris sui esset (154).

In rebus cruentibus, gravioris momenti, in quibus de capite agebatur, testes interrogandi erant praesentibus partibus (155).

---

(150) III Statutum, IV, 77.

(151) ibid.

(152) Cfr. III Statutum, IV, 81.

(153) Cfr. III Statutum, IV, 78.

(154) Cfr. III Statutum, IV, 76.

(155) ibid.

In casu testis falsum dicentis, hic eadem poena, qua, suo falso testimonio, alium affici voluisset, puniendus erat (156).

Si autem quis, statuta die, testes habere nequiret, testimonium procrastinari non amplius quam in diem poterat; quod si adhuc testimonio careret litem perdebat (157).

b. De instrumentorum fide.

1. Probationes afferri poterant per instrumenta, i.e., per contractus scriptos vel redactos, per acta, per attestationes seu denuntiationes, per confessiones apud Tribunalia Communalia et Castrensia, ac per chirographa, sigillis obsignata et manu cuiusque subscripta (158).

In casu quo actor, iam contestate lite, indigeret monumentis et probationibus, ad causam suam pertinentibus, quibus se non indigere, ante institutam actionem, existimaret, et ad ea producenda dilationem petierit, iudices differre ad immediate posteriora iudicia eam causam tenebantur, ne probationum inopia actor premeretur (159).

In causis de successionibus, de simplicibus iniuriis, aut ubi de iure in aliquod ageretur, dilatio ad monumenta exibenda, in iudicio specificata, usque ad quattuor habdomadas, sicut beneficium iuris, actori vel citato concedenda erat (160).

Si autem compertum fuerit ulterutrum litigantium, frustrationis causa non autem necessitatis, dilationem impetravisse et ea monumenta ac probationes inter terminum, ad quem distulit, habere potuisse, expensae et damna,

---

(156) ibid.

(157) Cfr. III Statutum, IV, 77; OSTROWSKI, Prawo cyw., II, p. 198.

(158) Cfr. III Statutum, IV, 82.

(159) Cfr. III Statutum, IV, 24.

(160) Cfr. Vol. legum, VI, p. 238, Const. a. 1726.

quae adversarius iuraverit se passum esse propter dilationes termini illius, ab altera parte reparanda erant (161).

2. Post actoris propositionem parti conventae traditam et iustis probationibus declaratam, reus respondere de obiectis in citatione, et sese purgare de probationibus tenebatur. In qua responsione partis conventae, si actor quid audierat, cui ex tempore replicare non posset, licentia illi a iudicibus dabatur cum amicis secedendi ac deliberandi, semel, et, si opus esset, iterum; eandem potestatem secedendi et deliberandi iudices reo convento concedebant; neutri tamen partium amplius quam bis (162).

3. Postrema phasis periodi probatoriae seu introductoriae, in qua partes ex probationibus in actis, proprias congerebant scripto defensiones, Tribunali exhibendas ad obtinendam sententiam, constituebatur causae discusione (163).

c. De iuramento uti probationis medio.

Iuxta III Statutum in Tribunalibus tamquam probatio adduci poterat etiam iuramentum suppletorium ab actore testibusque praestandum, secundum consuetudines propriae religionis (164).

Ad hoc iuramentum, in causis simplicibus, pro veritate sufficiebant tres nobiles; si autem pars duos tantum testes probationis adduceret, permittebatur ipsi actori pro tertio teste iuramentum dare (165).

---

(161) Cfr. III Statutum, IV, 24.

(162) Cfr. III Statutum, IV, 54. Nihil autem invenimus in III-tio Statuto, nec apud auctores, de interrogationibus in iudicio faciendis, nec de attentatis lite pendente, nec de publicatione processus.

(163) Cfr. OSTROWSKI, Prawo cyw., II, p. 198-199.

(164) Cfr. III Statutum, IV, 49, 51, 53; praesertim IV, 72; XI, 58.

(165) Cfr. III Statutum, IV, 81.

In causis gravioribus, e. gr., homicidii, vulnerationis, usurpationis et similibus, delictis quae lex capite puniebat, Tertium Statutum ad veritatem probandam requirebat iusiurandum actoris et septem testium (166).

Parti damnum passae eliciendum erat iuramentum aestimatorium: in cuius defectu, pars conventa absolvebatur (167).

Saepe, a numero eorum qui iurabant pro veritate, ipsa poena dependebat (168); ideoque pars conventa iusiurandum ad suam innocentiam probandam praestare tenebatur simul cum uno vel pluribus testibus (usque ad septem), et, hac probatione data, absolvenda erat (169).

Contra iuramentum probatio non admittebatur (170).

Conclusa causa ex parte actoris et rei, peroratio iudicibus fiebat ut de ea decernerent; Iudices vero litigantes monebant, ut omnia monumenta ad causam pertinentia profferent; quo expleto, notarius totam causam informabat, et annotabat (171). Parti rem non approbanti, facultas erat motiva scripto declarandi, intra tres dies (172).

5. De sententia.

a. De procedendi modo ad ferendam sententiam.

Peracta causae discusione iudices ad ferendam sententiam procedebant. Partes, advocati, aliique extranei relinquere iubebantur aulam Tribunalis.

---

(166) Cfr. III Statutum, IV, 92.

(167) Cfr. III Statutum, XI, 58-59.

(168) Cfr. AVIŽONIS, Bajorai, p. 285.

(169) Cfr. III Statutum, IV, 49, 72, 81; IX, 1-2, 6, 19, 21, 25, 30, etc. AVIŽONIS, Bajorai, p.286.

(170) Cfr. III Statutum, IV, 75, 81.

(171) Cfr. OSTROWSKI, Prawo cyw., II, p. 198-199; III Statutum, IV, 54.

(172) Cfr. OSTROWSKI, Prawo cyw., II, p. 199.

Cancellaria schema sententiae, quod praeparabat notarius aut regens, proponebat. Marsalcus, aut ipse legebat propositionem, aut imperabat ut notarius eam legeret. Si schema sententiae alicui ex iudicibus non placebat, ipse poterat proponere exceptionem, quae cognoscebatur immediate sicut causa incidens. Post hoc amplius non admittebantur exceptiones et scrutinium inchoabatur (173).

Tribunal Comp. Iudicii, ut iudicium collegiale, debebat collegialiter procedere et ad maioritatem suffragiorum sententias ferre (174). In casu paritatis suffragiorum in prima suffragatione, procedendum erat ad novam votationem. Paritate denuo obtenta, ad tertiam votationem procedendum erat (175). Secundum Const. a. 1792, in casu paritatis suffragiorum, iudices tenebantur suffragium ferre bis publice et postea, tertia vice, in scrutinio secreto (176). In causa cognita sine Marsalco, vel sine vices eius gerente, decisio proclamari non poterat (177).

In casu paritatis suffragiorum, aut deputato civili absente, Constitutio anni 1748 sinebat ut etiam notarius Tribunalis in scrutinio sententiae suffragium ferret (178).

Ex Constitutione anni 1764 scimus iudicibus laicis Tribunalis Comp.

---

(173) Cfr. Vol. legum, X, p. 274, Const. a. 1793.

(174) Cfr. Statutum Tribunalis, JANULAITIS, Tribunolas, p. 116.

(175) "А где ся трофило которую колвекъ справу разбираючи розности вотованья... маютъ зновy разъ два и три вотами своими обийтися", Statutum Tribunalis, JANULAITIS, Tribunolas, p. 116.

(176) Cfr. Vol. legum, IX, p. 389, art. III, Const. a. 1792.

(177) Cfr. Diaria Comitiorum, I, p. 373, Const., a. 1748.

(178) "A in casum absentiae deputata świeckiego, albo też gdyby paritas votorum zachodziła in his casibus urodzonemu pisarżowi trybunalskiemu decyzyą dawać pozwalamy", Diaria Comitiorum, I, p. 377, Const. a. 1748.

Iudicii non licere alios, in casu absentiae, sibi substituere (179). Ex Const. autem anni 1792 constat, deputatum in Tribunali Comp. Iudicii obligari ad suffragium in scrutinio ferendum (180). Iuxta Const. a. 1793, in scrutinio de omnibus, saltem sex iudices, aequa parte, laici et clerici, suffragium dare debere ; si,in decisione, ex iudicibus unus superesset, hic, sortibus extractis, e scrutinio pellendus erat, nulla, ut par est, poena afficiendus, absentiae causa (181). Denique statuitur per scrutinium iudicibus remanendum esse tacitos suis locis (189). Scrutinio perdurante, nemo poterat exire ex aula Tribunalis; si autem quis ex iudicibus morbo gravissimo afficiebatur "sacerdos tantum, medicus et tonsor" sinebantur eum adire (183).

Constitutiones annorum 1792 et 1793 valde minutatim describunt modum procedendi in suffragatione sententiae (184).

---

(179) "A że Sędziowie do tego Sądu naznaczeni, nie pilnuiąc sami Sądow, na swoie mieysce coraz innych nasadzali; et eo ipso w Sądach trudność czynili...abhinc, sub abjudicatione, nie absentuiąc się sami sądzili, determinuiemy", Vol. legum, VII, p. 172, Const. a. 1764.

(180)" W kole trynubału duchownego suspendować zdania swoiego niepowinien żaden deputat, i w kolei swoiey dać wotum obowiązany będzie", Vol. legum, IX, p. 393, art. VII, Const. a. 1792.

(181) Cfr. Vol. legum, X, p.285, Const. a. 1793.

(182) Cfr. Diaria Comitiorum, I, p.373, Const. a. 1748; "Scrutinia in occluso rotulo za ustąpieniem stron et patronorum causarum czytane bydź maią", Vol. legum, IV, p. 468, Const. a. 1667.

(183)"W takim przypadku wejście księdza, doktora i cyrulika, w każdym czasie wolne", Vol. legum, X, p.275, Const. a. 1793.

(184) Cfr. Vol. legum, IX, p. 389, art.III, Const. a.1792; X, p. 274-275, Const. a. 1793.

In casu paritatis suffragiorum etiam in tertia votacione, iuxta III Statutum, (quod, hoc loco, de Tribunali Comp. Iudicii loquitur), causa remittenda erat ad Tribunal M. Ducis (185). In praxi illam causam cognoscebat Tribunal Assessorum (186). In Tribunali Civili Lituaniae iam anno 1607 fas non erat causas remittere ad Tribunal M. Ducis in casu paritatis votorum, sed eam ex novo cognoscere et definire debebat Tribunal in posteriori sessione (187). Haec praxis in Tribunali Comp. Iudicii tantum anno 1726 acceptata fuit (188).

Tamen semper Tribunali Comp. Iudicii remittenda erat causa ad Tribunal Comitii (189), si agebatur "De novo emergente", i.e., in casu in quo deerat explicitum et formale legis praeceptum. Hanc causam, remissam Tribunali Comitii, saepius cognoscebat Tribunal Assessorum (190).

---

(185) "О которую справу тые шесть трибуналистовъ не згодили ся, тогды таковые речы отсылати мают до насъ господара", III Statutum, III, 32; cfr. KUTRZEBA, Historya ustroju Polski, II, p.217; OSTROWSKI, Prawo cyw., II, p. 178.

(186) Cfr. Vol. legum, VI, p. 248, Const. a. 1726.
De iudicio assessorum cfr. LVIMG, p. 7-8, 127-133, 196-200, 208-209; Vol. legum, VII, p. 187-188, 239-241; VIII, p. 576; IX, p. 182, 230-231, 317, etc.
OSTROWSKI, Prawo cyw., II, p. 187-191.

(187) Cfr. Vol. legum, II, p. 493, Const. a. 1607; V, p.54, Const. a.1670.

(188) "A ponieważ w tym Kole sprawy ex paritate votorum nie zakończone, do tych czas veteri more do Sądow naszych Zadwornych Assessorskich odsyłane bywały....ustanawiamy; iż abhinc iuż nie do Zadwornych Assessorskich Sądów naszych, lecz simili modo, iako w Kole świeckim in eo casu practicatur, na drugą kadencyją odsyłane, y finaliter decydowane bydź maią", Vol. legum, VI, p. 248, Const. a. 1726; cfr. Vol. legum, VI, p. 487; VII, p.172, Const. a. 1764; OSTROWSKI, Prawo cyw., II, p. 178.

(189) De hoc Tribunali cfr. AVIŽONIS, Bajorai, p. 251; III Statutum, I, 4, 14-15.

(190) "Nova emergentia iednak na Seymie decydować mamy", Vol. legum, II, p.437, Const. a.1607; cfr. Vol. legum, VI, p.487, Const. a. 1726.

Suffragatione peracta, Marsalcus proclamabat pluralitatem votorum. Post hoc, nullo iudici petere novam suffragationem licebat; neque permittebatur ex aula Tribunalis, usque ad promulgationem sententiae,exire, sub poena privationis officii (191).

b. De sententiae obiecto ac forma.

Sententia, a Tribunali Comp. Iudicii emissa, debebat esse conformis libello litis introductorio, propositionibus atque responsionibus partium; nec quidquam in ea adiici poterat ultra petita a partibus (192).

Sententia munienda erat sigillo Tribunalis,(ante sigillum Tribunalis Comp. Iudicii instituendum, sigillo Tribunalis Communalis Vilnensis), et subsignanda a Marsalco, a duobus aut tribus iudicibus et a notario (193).

Post pronuntiationem sententiae, parti vincenti dandum erat iuramentum decisorium (194). Canncellaria, ad summum post tres dies, sententiam executoribus transmittere debebat (195).

In iure M. D. Lituaniae sententia significatur duobus terminis, qui sunt: "Decretum" ("dekret"), si de rebus; et "Condemnatio" ("condemnat") si de personis agitur (196).

---

(191) Cfr. Diaria Comitiorum, I, p. 373, Const. a. 1748.

(192) Cfr. III Statutum, IV, 54.

(193) Cfr. Vol. legum, VII, p. 172, Const. a. 1764; Statutum Tribunalis, JANULAITIS, Tribunolas, p. 140-141;
"А подъ декретомъ два албо три судьи подписатися маютъ", Statutum Tribunalis, JANULAITIS, Tribunolas, p. 116.

(194) Cfr. OSTROWSKI, Prawo cyw., II, p. 200.

(195) Cfr. Vol. legum, VI, p. 243, Const. a. 1726; OSTROWSKI, Prawo cyw., II, p.204, vero scribit, quod sententiae Tribunalis ex appellatione "a minori subsellio" instantanee debebat esse exequitae, idem sententiae causarum non appellatarum.

(196)"Kondemnata na Osobę, Dekret zaś kontumacyiny na Dobra ściąga się: tamta osobę omni activitate privat, ten na Dobra pretensye powoda", OSTROWSKI, Prawo cyw., II, p. 205.

Tribunal Comp. Iudicii erat unicum in M.D. Lituaniae, ideo eius sententiae valebant pro omni territorio M. Ducatus et habebant vim legis(197), scilicet, eamdem vim ac decreta M. Ducis aut Comitii. Ideoque qui in ipso iudicio se contrarios sententiae ostenderent, aut male de ea loquerentur, puniendi erant, ut in III Statuto praescribitur, poena carceris et mulcta centum sexagenarum grossorum, Tribunali solvenda (198). Iuxta Const. a. 1647 haec summa danda erat parti contrariae (199).

c. De sententiae executione.

Sententia Tribunalis Comp. Iudicii executioni tradenda erat, in casu quo victus esset laicus, non ad praeconem cum nobilibus, (sicut mos erat in Tribunalibus primae instantiae), sed ad ipsos officiales Tribunalis Communalis aut Castrensis, ubi causa iudicata, aut iudicanda erat in prima instantia (200). Statutum Tribunalis comminatur poenas etiam iis, qui executiones sententiarum impedire conarentur (201).

Victor ter temptare debebat ut sua iura practice a parte adversa agnoscerentur, reus autem sese opponens, tamquam rebellis, omni capacitate

---

(197) "Декреты выроки тыхъ судей всихъ маютъ быти так важные яко наши Господарские на сойме учинены", Statutum Tribunalis, JANULAITIS, Tribunolas, p.141; cfr. Vol. legum, III, p.158, Const. a. 1618; IV, p. 54, Const. a. 1647.

(198) Cfr. III Statutum, I, 11; Statutum Tribunalis, JANULAITIS, Tribunolas, p. 141-143.

(199) Cfr. Vol. legum, IV, p. 54, Const. a. 1647.

(200) "Aby po dekrecie Trybunalskim, nie Woźny z szlachtą, ale Urząd Ziemski albo Grodski, na exekucyą iachał", Vol. legum, II, p. 402, Const. a. 1601; cfr. Statutum Tribunalis, JANULAITIS, Tribunolas, p. 145-146; AVIŽONIS, Bajorai, p. 251.

(201) Cfr. Statutum Tribunalis, JANULAITIS, Tribunolas, p, 150-155.

iuridica privabatur, et sententia coactae executioni submittebatur (202).

Si autem delinquens erat clericus, executor sententiarum Tribunalis debebat esse ipse Ordinarius loci (203).

Saeculo XVIII, contentionibus inter familias nobiles Sapiegos - Oginskiai persistentibus, (quae familiae multum poterant in ipso Tribunali), sententiae Tribunalis Comp. Iudicii executioni tradebantur tantum post subscriptionem Cancellarii Status (204).

A r t . IV.

De iuris remediis contra sententiam Tribunalis Comp. Iudicii.

1. Tribunal Comp. Iudicii videbat causas in ultima instantia; contra sententias eius, igitur, appellationi locus non erat ad ullum aliud Tribunal nec ad M.Ducem.

Const. a. 1638 vetuit M. Duci abrogare sententias Tribunalium in causis quae, ex sua origine, natura et praescriptione legis, Tribunalibus subiciebantur (205); Const. a. 1647, etiam firmiores reddidit legitimas sententias Tribunalis Comp. Iudicii, negando M. Duci et Comitiis potestatem illas reformandi (206). Idem ad restitutionem in integrum concedendam competens

---

(202) Cfr. OSTROWSKI, Prawo cyw., II, p. 204-205; "Tedy za czwartym dekretem każdemu ukrzywdzonemu do iak naymocnieyszey, przy Urzędach, mota nobilitate przez Woiewodow y Starostow Sądowych, także Chorażych sposobić się exekucyi, y iuż chociażby bez żadnego obwieszczenia, captato tempore dobra iure victorum occupare wolno będzie", Vol. legum, VI, p. 239, Const. a.1726.

(203) "A gdyby ktora osoba duchowna nalazła się takowa, żeby prawo pospolite contemneret, y banicyą dala na sobie otrzymać: tedy loci ordinarius ma executionem na nim uczynić, super persona ipsius, et bonis generaliter omnibus proprijs ipsius, non tamen terrestribus, usque ad realem satisfactionem ukrzywdzonemu, Vol. legum, III, p. 406-407, Const. a. 1635.

(204) Cfr. JANULAITIS, Tribunolas, p. 90.

(205) Cfr. Vol. legum, II, p. 935-936, Const. a. 1638.

(206) Cfr. Vol. legum, IV, p.54, Const. a. 1647.

erat tantum Tribunal, quod sententiam emisit (207). Pars victa, haud contenta omni sententia, aut eius parte, appellare poterat rursus ad idem Tribunal. Pristina sententia a Tribunali approbata, appellato solvenda erant centum sexagenae grossorum parti contrariae et tantumdem Tribunali, addita poena sex hebdomadarum carceris in turri. Ideo concedebantur tres dies ad retrahendam appellationem (208). Ex Const. a. 1766, Tribunali, poenam turris mutandi in poenam pecuniariam mille sexagenarum grossorum, potestas conceditur (209).

2. Causae quavis ratione non finitae, iterum remittendae erant ad Tribunal Comp. Iudicii in proximum annum. Item remitti debebant causae, in quibus unus ex iudicibus esset pars in causa, et causae ante electionem ad officium iudicis ortae (210). Iuxta Const. a. 1793, hae causae iudicandae erant ab aliis iudicibus; illi, vero, qui pars in causa esset, suffragium ferre non licebat (211).

3. Haec omnia secundum ius. Tamen in primis quattuor decenniis Tribunalis, contentionibus de competentia inter Tribunal Civile et Comp. Iudicii perdurantibus, inveniuntur casus, in quibus partes appellabant contra sententias ab his Tribunalibus emissas ad M. Ducem (112).

---

(207) Cfr. Vol. legum, III, p. 444, Const. a. 1638.

(208) Cfr. Vol. legum, VII, p. 173, Const. a. 1764.

(209) Cfr. Vol. legum, VII, p. 236-237, Const. a. 1766.

(210) Cfr. Vol. legum, VI, p. 247, Const. a. 1726.

(211) Cfr. Vol. legum, X, p. 285, Const. a. 1793.

(212) Cfr. ŽUKOVIČ, P., Seimovaja borba prov. zapadnor. dvorianstva s cerkovnoi unijei, p.464; STARCZEWSKI, Możnowladztwo Polskie na tle dziejów, I, p. 285; Monumenta Reform., p. 91-92; AVAK, VIII, p. VII, in causa eccl. Kedainensis; cfr. etiam decretum Tribunalis Comp. Iudicii in causa inter sac. Lvov et nobilem Tupeka: "Прото мы тую справу водле артикулу 32 з розделу 3 на розсудок до его Королевское млти пана нашего млтивого отсылаем", SDG, pars II, p. 55.

4. Primis temporibus, Tribunal Comp. Iudicii causas magni momenti ad Rempublicam attinentes, cum sententiae evaderent quasi exemplar et novum praeceptum, non iudicatas, ad Tribunal Comitii remittebat (213). Fuerunt casus, in quibus Comitium, propter graves irregularitates iuris vel procerssus, aut ob alias gravissimas rationes, omnes sententias Tribunalium totius anni abrogavit, ut denuo cognoscerentur et iudicarentur. E. gr., Comitium a. 1710 abrogavit omnia decreta Tribunalium Supremorum et simul Tribunalium Communalium et Castrensium annorum 1708 et 1709 "sicut contraria iuribus Maestatis"(214). De abrogatione decretorum Tribunalium loquitur etiam Const. a. 1717 (215). Comitium vero a. 1764 abrogavit omnia decreta anni 1763 Tribunalis Civilis, Compositi Iudicii et Fisci (216). In his tamen casibus Comitium, non ut Tribunal, sed sicut instantia legislativa, agebat (217).

5. Sub poena centum sexagenarum grossorum lituanicorum, parti solvenda, et sub poena nullitatis sententiae, prohibebatur post sententiam avocatio de Tribunali Composito ad Tribunal Civile; quod si appellatio huiusmodi introducebatur novaque sententia primae contraria, ab alio Tribunali pronuntiabatur, haec nova sententia executioni tradi non poterat(218).

---

(213) E. gr. causam a. 1621 inter fraternitatem S.Spiritus Vilnensem, et Metropolitam Josephum Rustki: "na uspokoene vsee sprawy meži stanu relii ruskoe na sud eho Kor. milosti i wsich stanov narodu sojmovi nalezacich na sojm blizko priszlyj odsylaem", EHRENKREUTZ, Księga Pamiątkowa ku uczszeniu czterechsetney rocz. wydania Pierwszego Statutu Litewskiego, p. 204-205; cfr. AVAK, VIII, p. 152-153.

(214) Cfr. Vol. legum, VI, p. 104, Const. a. 1710.

(215) Cfr. Vol. legum, VI, p. 159, Const. a. 1717.

(216) Cfr. Vol. legum, VII, p. 57, Const. a. 1764.

(217) Cfr. JANULAITIS, Tribunolas, p. 82.

(218) "Ktoby zaś w akcyach między duchownemi a świeckiemi osobami in foro composito debitæ osądzonych, kogożkolwiek w tey samey rzeczy do Koła świeckiego Trybunalu W.X.L. na zniewagę y zepsowanie dekretu Kola duchownego, et e contra, evocare ważył się takowy procz kassacyi sola

%

6. Tribunal Comp. Iudicii, non erat quid unum cum aliis "organis" Status; deerat quippe organum, quod iudicare posset de operatu Tribunalis (219). Tamen a. 1767 institutum est "Consilium permanens" /"Nuolatinė Taryba", "Rada Nieustająca"/, cui tradebantur relationes Tribunalium, cum potestate sententias illorum abrogandi, aut harum executionem, in casu laesionis iuris, suspendendi (220).

% nullitate dekretu, winą sta kop groszy Lit. parti solvenda karany bydz powinien, y dekretu takiego in convulsionem powagi dekretow Trybunalnych compositi fori, et e contra otrzymanych, Urząd źaden ad executionem przywodzić nie będzie mogl, sub privatione Officij", Vol. legum, VI, p. 247, Const. a. 1726.

(219) Cfr. JANULAITIS, Tribunolas, p. 86.

(220) Cfr. KONOPCZYNSKI, W., Genza i Ustanowienie Rady Nieustającej, Kraków 1917, p. 114.

C A P U T   Q U I N T U M.

DE INDEPENDENTIA TRIBUNALIS COMPOSITI IUDICII A TRIBUNALI SUPREMO CIVILI M. D. LITUANIAE

Quaestio, utrum Tribunal Compositi Iudicii fuerit tantum pars Tribunalis Supremi Civilis M. D. Lituaniae, in quo cognoscebantur causae, quarum pars erat clericus, an institutio independens, nobis magni momenti videtur, praesertim quia auctores de hoc non concordant.

Ad vexatae quaestionis solutionem, operae pretium duximus argumenta contra independentiam Tribunalis Comp. Iudicii, et argumenta pro independentia, breviter recolere et perpendere, ut denique gressus pateat ad nostram opinionem in hac re manifestandam.

Hoc tribus absolvimus articulis.

I. Argumenta contra independentiam.

1. Tribunal Comp. Iudicii carebat suo proprio Statuto; in Statuto autem Tribunalis Supremi Civilis M. D. Lituaniae edicitur, ad iudicandas collegialiter causas clericos respicientes, alios iudices nominandos esse (1).

2. Quidam auctores tenent, quod, iuxta genus causarum, Tribunal Supremum in Civile et Mixtum illis temporibus dividebatur (2).

---

(1) Cfr. Statutum Tribunalis, JANULAITIS, Tribunolas, p. 117.

(2) E.gr. Janulaitis in libro "Vyriausias Lietuvos Tribunolas, scribit: "Vyriausiam Tribunole buvo įsteigtas tam tikras skyrius dvasininkų byloms spręsti, kuris vadinosi įvairiai: Dvasinis Tribunolas, Compositi judicii Tribunolas",JANULAITIS, Tribunolas, p. 83.
In introductione vol. XI, "Akti izdavajemije Vilenskoju Archeografičeskoju Komissieju" Snitko refert: По роду дел, подлежащих решению главного Трибунала, он разделялся на светский и смешанный (judicium compositum)",
AVAK, XI, p. IV.

%

3. Alii censent, quod causas clericorum cognoscere cum laicis erat alia compositio Tribunalis Supremi: istud iudicium mixtum constabat quattuor sacerdotibus, a Capitulis et sex laicis ex Tribunali Civili electis (3).

4. Anno 1702 Zawisza, Marsalcus Tribunalis Supremi Civilis, scripsit, illo anno duo Tribunalia egisse causas: unum Vilnio, "sub directione mea", "Spirituale", sub directione Terebesza, legati Samogitiae; alterum autem Minsk sub directione Kotla, Castellani Trocensis, sine clericis (4).

5. Diu Tribunal Comp. Iudicii caruit propriis libris. Locus Tribunalis, officiales (excluso Marsalco), custodes, etc. iidem ac pro Tribunali Civili erant.

% Ščerbickij in libro "Sudi v bivšem Valikom Kniažestve Litovskom", dicit: "Духовный трибунал смешанный (compositi judicii) также также составлял отделение главного трибунала. Он былъ учреждень для решения делъ между духовными и светскими лицами", ŠČERBICKIJ, O., V., Sudi v byvšem Velikom Kniažestve Litovskom, Vilna 1912, p. XXI.

(3) E.gr. Janulaitis in libro "Lietuvos visuomenės ir teisės istoriją", quem sequendo notum iuristam Stanislaum Kutrzeba scripsit, dicit: "Einant byloms kunigų su pasauliečiais, budavo kitoks Tribunolo sąstatas; į tą maišytąjį, teismą įeidavo 4 kunigai, kapitulų renkami, ir 6 pasauliniai iš Tribunolo", JANULAITIS, Istorija, p. 181.
Šapoka in libro "Lietuvos Istorija" scribit: "O bajorijos byloms su dvasininkais būdavo sudaromas mišrasis teismas, arba dvasiškasis tribunolas, į kurį įeidavo 4 vyskupijų kapitulų skiriami kunigai ir 6 tribunolo deputatai", ŠAPOKA, Liet. Ist., p. 293.
Avižonis in monographia "Bajorai valstybiniame Lietuvos gyvenime Vazų laikais" affirmat: "Jei tekdavo spręsti bylas bajorų su dvarininkais, (debet esse dvasininkais), tai specialiai toms byloms būdavo sudaromas mišrus teismas, į kurį įeidavo 6 tribunolo deputatai ir 4 dvasininkai". AVIŽONIS, Bajorai, p. 250.

(4) "Trybunaly dwa zaczęly się: jeden w zwyczajnem miejscu jak należy w Wilnie pod moję laską; duchowny pod kierunkiem i. p. Terebeszą podstolego rzeczyckiego, deputata zmudzkiego. Drugi w Minsku pod dyrekcyą p. Kotla kasztelana trockiego bez duchowieństwa", BARTOSZEWICZ, J., Pamiętniki Krzysztofa Zawiszy, Wojewody Minskiego /1666-1721/, Warszawa 1862, p. 213.

II. Argumenta pro independentia.

1. Ex Tertio Statuto M. D. Lituaniae.

Tertium Statutum Lituaniaę, Dist. III, Art. 32, clare dicit, in causis inter laicos et clericos cognoscendis, iuxta ius civile, appellationem a iudiciis primae instantiae civilibus aut a Tribunali Ecclesiastico, faciendam esse ad Tribunal, in urbe capite Vilnio, quodque Tribunal tribus personis laicis et tribus clericis constare debet (5).

2. Ex nomine Tribunalis Compositi Iudicii.

A. Iam diversi termini ad designandum Tribunal Comp. Iudicii, et Tribunal Civile, ostendunt independentiam Tribunalis Compositi a Tribunali Civili. Constitutiones et scriptores Tribunal mixtum, iudicibus laicis et clericis constans variis nominibus appellant. Saepius vocant: "Tribunal Compositi Iudicii" (6); non raro adhibebantur hi termini: "Iudicium mixtum

---

(5)
"Князь бискуп або врядъ его о речи, тымъ правом земским осужоные апеляцый допустити будуть повинни до Суду Трибунальского, который... нигде инде, одно въ месте нашом столечном Виленском таковые справы за апеляцыями межи станы духовными и светскими водлуг сего Статуту права посполитого отсуживати мает. На которые Суды Трибунальские для таковыхъ справъ мають быти высажоны з стороны духовное три особы а з стороны становъ светских так же три особы", III, Statutum, III, 32.

(6) Cfr. AVAK, XI, p. 39: JANULAITIS, Tribunolas, p. 83; Diaria Comitiorum, I, p. 377, Const. a. 1748; Vol. legum, VI, p. 247, Const. a. 1726; IX, p. 391; X, p. 285; OSTROWSKI, Prawo cyw., II, p. 177; MEISTOWICZ, Dobra Kośc., p. 95, 102, 103; In decreto Tribunalis Comp. Iudicii, d. 23 iulii a. 1609, Tribunal nominatur: "Трибунал композыты Юдыцы", SDG, pars II, p. 51, etc. Invenimus casum quando alium iudicium, i.e., Magistratus Kaunensis vocant "Iudicium compositum": "Coram spectabili ac honorato iudicio composito sacrae regiae maestatis magdeburgiae Caunensis",LVIMG, p. 23, 267.

compositum"(7); "Tribunal Spirituale", /"Dvasinis Tribunolas", "Tribunal Duchowny"/(8); "Iudicium mixtum" /"Смешанный суд", "Maišytasis teismas", "Tribunal mixtum"/(9); "Tribunal Supremum compositi fori"(10); "Tribunal mixti fori"(11); "Rota parva" /"Mažasis ratas"(12); "Tribunal Compositi fori"(13); "Iudicium ultimum compositi iudicii"/Sąd ultimarny compositi iudicii"/(14); "Rota spiritualis"/"Dvasinis ratas"/(15), etc.

B. Tribunal, contra, Supremum Civile M. D. Lituaniae appellabatur: "Tribunal Magnum M. D. Lituaniae" /"Tribunal Wielki W. Ks. Litewskiego"/(16). "Tribunal magnum" / "Tribunal Wielki"/(17); "Tribunal Terrestre"(18); "Iudicium supremum" /Sądy Glowne"/(19); "Tribunal Vilnense"/"Tribunal Wileński" (20); "Tribunal Terrestre Vilnense" /"Tribunal Ziemski Wilenski"/(21); Tribunal Naugardense" / "Tribunal Nowogródski"/(22): " Rotae magnae"/ "Kola

---

(7) Cfr. OSTROWSKI, Prawo cyw., II, p. 177.
(8) Cfr. JANULAITIS, Tribunolas, p. 42, 83; OSTROWSKI, Prawo cyw., II, p. 177, Vol. legum, VII, p.172;IX, p.391.
(9) Cfr. AVAK, XV, p. 266; JANULAITIS, Istorija, p.181; MPV, VII, pars III, App. Nr. 5, p. 689; CZACKI, T., O Litewskich i Polskich Prawach, I, w Warszawie 1800, p. 324, adn. 1200, etc.
(10) Cfr. AVAK, XI, p. 38.
(11) Cfr. Vol. legum, VI, p. 247, Const. a. 1726.
(12) Cfr. JANULAITIS, Tribunolas, p. 83.
(13) Cfr. Vol. legum, IX, p. 22, Const. a. 1784.
(14) Cfr. Vol. legum, IX, p. 387, art.I, Const. a. 1792.
(15) Cfr. JANULAITIS, Tribunolas, p.83.
(16) Cfr. JANULAITIS, Tribunolas, p. 42.
(17) Cfr. JANULAITIS, Tribunolas, p. 42.
(18) Cfr. Vol.legum, VII, p. 172.
(19) Cfr. JANULAITIS, Tribunolas, p. 42.
(20) ibid.
(21) ibid.
(22) ibid.

wielkiego" (23); "Tribunal Supremum"/ "Trybunal Glowny" (24); "Tribunal Supremum Terrestre"/"Trybunal Glowny Ziemski"/(25); "Tribunal Civile" /"Trybunal Swiecki" (26), etc.

3. Ex Constitutionibus Comitiorum.

Ad hanc quaestionem solvendam, ni fallor, multam lucem afferunt Constitutiones Comitiorum.

a. In Constitutione "Coaequationis iurium" a. 1696 edicitur, quod ex tunc, omnes species Tribunalium similia et aequalia debent esse Tribunalibus in Polonia, excepto solo usu statuti M.D. Lituaniae et "Iudicio Spirituali", cui Tribunali peculiaris forma est, quia in Polonia deest Tribunal Compositi Iudicii (27).

b. In Constitutione a. 1726 dicitur ambo Tribunalia (i.e., Tribunal Civile et Tribunal Comp. Iudicii), quoad iurisdictionem, suprema, aequalia esse in M.D. Lituaniae (28).

c. Const. a. 1748 aptum testimonium (contra quod nullum argumentum valet), affert sententiae pro independentia Tribunalis Compositi Iudicii, cum dicitur, Tribunal Comp. Iudicii et Tribunal Fisci, a Tribunali Supremo Civili esse separata, et Campiductorem M. D. Lituaniae dare teneri maiorem

---

(23) Cfr. Diaria Comitiorum, I, p. 347; Vol. legum, V, p. 311, Const. a. 1678.

(24) Cfr. Vol. legum, VIII, p. 390, Const. a. 1775.

(25) Cfr. Vol. legum, IX, p. 387.

(26) Cfr. OSTROWSKI, Prawo cyw., II, p. 177.

(27) "Sądow Trybunalskich et aliorum subselliorum formam z Koroną Polską eandem assumimus, excepto solo usu statutu Wiel. X, Lit. y, sądu duchowieństwa w czym ordynacyą osobliwą tegoż Trybunalu", Vol. legum, V, p. 417, Const. a. 1696.

(28) "Zwykły strony sprawiedliwośći świętey unikaiąc, confundere supremas et aequales w W. X. Litewskiem jurisdictiones, udaiąc się po dekretach Koła duchownego do Koła świeckiego", Vol. legum, VI, p. 247, Const. a. 1726.

numerum militum Tribunalibus, Terrestri, Spirituali et Fisci (30).

d. Constitutio a. 1764 clare distinguens Tribunal Comp. Iudicii a Tribunali Civili (quod vocat "Tribunal Terrestre", "Trybunal Ziemski") dicit, "Tribunal Spirituale" usque ad illud tempus feria tertia iudicavisse, sed quia hoc "Tribunali Terrestri" incommodum erat, in posterum iudicaturum "Tribunal Spirituale" post finem sessionis "Tribunalis Terrestris" (31). Eadem Constitutio statuit, condemnationes auferri posse tantum eodem iudicio, quo latae fuerant, nempe in Tribunali Civili, in Tribunali Fisci, in Tribunali Comp. Iudicii, in Tribunali Communali, etc. (32). Etiam statutum est, causas de obligationibus inter personas a Tribunali Communali aut Castrensi, aut "Tribunali Terrestri", "Tribunali Spirituali" et "Tribunali Fisci", cognoscendas esse.

Tria haec Tribunalia, de quibus nuper mentionem fecimus, sunt aequalia in potestate et differunt tantum competentia unicuique propria. Nullus tamen auctor docet Tribunal Fisci fuisse tantum partem Tribunalis Supremi

---

(30) "Ponieważ na sejmie teraźniejszym trybunołowy głównemu czas dluższy do sądzenia naznaczony, przytem trybunaly compositi judicii i skarbowe od tegoż trybunału głównego są odlączone i pierwszy już po kadencyi wileńskiej tamże w Wilnie, a skarbowe na miejsca osobne przeniesione sądzić się mają...ażeby wielm. hetmani W. Ks. Lit., nie tylko tę chorągiew, ale też z regimentów ad assistentiam trybunałom: ziemskiemu, duchownemu i skarbowemu po sześćdziesięciu ludzi...dodawali",Diaria Comitiorum, I, p. 378, Const. a. 1748.

(31) "Trybunał duchowny dotąd na kadencyi Wileńskiey we Wtorki sądzący się, ponieważ Trybunalowi Ziemskiemu do sądzenia się był przeszkodą,przeto po skończomym Trybunale Ziemskim w Wilnie...", Vol. legum, VII, p.172.

(32) "Ażeby odtąd na kondemnaty Trybunalskie Koła Wielkiego w Trybunale tegoż Koła...skarbowe w Skabowey Kommissyi, fori compositi w Trybunale duchownym, ziemskie w Ziemskim...in eodem repartitione et Iudicio, gdzie wypadły znaszane były", Vol. legum, VII, p. 174, Const. a. 1764.

Civilis (33).

e. In Constitutione a. 1775 edicitur, peracto iudicio Spirituali, inchoandam esse sessionem Tribunalis Supremi Civilis Vilnensis (34).

f. Comitium Gardinense, sicut dicitur in Const. a. 1784 (quae in unum redigit iam dicta in Constitutionibus a. 1726 et 1764 de Tribunali Comp. Iudicii), imperat, ut Tribunal Comp. Iudicii stricte observat terminos suae competentiae (35).

g. In Constitutione a. 1792 legimus "Tribunal Spirituale" aut "iudicium ultimum compositi iudicii", iudicare debere post conclusionem "Tribunalis Supremi Terrestris"(36).

Eadem Constitutio praescribit etiam modum quo conficienda sunt sigilla Tribunalis Civilis et Compositi Iudicii. Primum debet habere signum Status et inscriptionem: "Sigillum Tribunalis Supremi Terrestris M. D. Lituaniae"; alterum autem signum Status et inscriptionem: "Sigillum iudicii Compositi Iudicii M. D. Lituaniae"(37).

h. In Constitutionibus a. a. 1726, 1784, 1793 separatim sermo est de Tribunali M. D. Lituaniae Civili et de Tribunali M. D. Lituaniae

---

(33) "O obligi zaś między żyiącemi osobami forum w Grodzie w Ziemstwie, ubi bona consistunt, lub w Trybunale Ziemskim Duchownym, y Skarbowym na obudwach repartycyach naznaczamy", Vol. legum, VII, p. 88, Const. a. 1764; cfr. Vol. legum, VII, p. 176-177, Const. a. 1764.

(34) "Quo peracto Iudicio /spirituali/ wraz kadencya Wileńska Trybunalu Głownego rospocznie się", Vol. legum, VIII, p. 390; Const. a. 1775.

(35) "A ktoby mimo ninieysze ustawy w sprawie do trybunału compositi fori nie należącey pozywac...ważyl się", Vol. legum, IX, p. 22, art. XXXVIII, Const. a. 1784.

(36) "W tym samym mieście Wilnie po konluzyi trybunału głównego ziemskiego sądzic się będzie udzielnie trybunał duchowny, albo sąd ultymarny compositi iudicii", Vol. legum, IX, p. 387, art.I, Const. a. 1792.

(37) Cfr. Vol. legum, IX, p. 391, art.V, Const. a. 1792.

Compositi Iudicii (38).

e. In libro "Inwentarz Voluminow legum", (Peterburg 1860), ubi est index systematicus Collectionis Constitutionum Comitiorum "Volumina legum", separatim exponuntur res ad Tribunal Civile attinentes, ad Tribunal Compositi Iudicii, et ad Tribunal Fisci (39).

4. Variae opiniones.

a. Cardinalis Bolognetti, litteris ad Card. Comensem, scribit laicos velle instituere Tribunal novum, independens, in quo cognoscantur causae clericorum, ne in Tribunali Supremo Civili hae causae iudicentur (40).

Bolognettus Victorio Wierzbicki, Eppo Luceoriensi, die 9 octobris a. 1583 ita scripsit: "Iam pridem a D D. Lithuanis tentatum est, ut novam iudiciorum ecclesiasticorum formam introducerent et iudicibus ecclesiasticis

---

(38) "Trybunal Główny W. Xtwa Lit. et processus onego iudicarij z circumscrypcyą Urzędow Ziemskich y Grodzkich"; "Trybunal W. X. L. Compositi Judicij", Vol. legum, VI, p. 234, 247, Const. a. 1726; "Art. XXXVII, Trybunal Główny W. X. Litewskiego Koła Ziemskiego"; "Art. XXXVIII Trybunal Duchowny W. X. Litewskiego", Vol. legum, IX, p. 21-22, Const. a. 1784; "Trybunał Główny Ziemski W.Ks. Litewskiego", "Trybunał Duchowny W. Ks. Litewskiego Compositi Judicii", Vol. legum, X, p. 272-285.

(39) Cfr. Inwentarz Voluminów legum, Peterburg 1860, p. 532-534.

(40) "In convento di questi Sri Lituani...si trattarà dell'erettione del tribunale mediante il quale vorrebono gl'heretici alterare, come s'è fatto in Polonia, la forma della giurisditione ecclesiastica", MPV, VI, pars II, Nr. 394, p. 694-695, Vilnae d. 7 dec. a. 1583; "Questi Sri secolari alla venuta del Re hanno comenciatò far nuova istanza dell'erettione del tribunale per le cause ecclesiastiche", MPV, VII, pars III, Nr. 81, p. 119, Vilnae d. 5 martii a. 1584; cfr. litteras Card. Comensis ad Bolognettum, Romae d. 10 sept. a. 1583, MPV, VI, pars II, Nr. 299, p. 530.

saeculares iudices admiscerent. Qua quidem re nihil sane indignius aut absurdius esse potest"(41).

b. <u>Cardinalis Radvila</u>, litteris ad Gregorium XIII P. M., Vilnio m. aprili a. 1584, affirmat: "Velint igitur /nobiles/ constitui tribunal, quod Vilnae semper maneret, in quo singulis annis, statis temporibus, etiam causae ecclesiasticorum cognoscerentur in ultima instantia.... quod quidem tribunal velint constare tribus vel quattuor hominibus ecclesiasticis.... et totidem adiunctis saecularibus"(42). Epistola Card. Radvila scripta est anno 1584. Notum est autem, Tribunal Civile conditum fuisse anno 1581 (43).

c. <u>Ignotus Iurisperitus</u> cuius munus erat doctrinam Ecclesiae de Tribunali Comp. Iudicii exponere, in sua sententia, (Romae m. iunio a. 1584), etiam loquitur de futura Tribunalis mixti institutione (44).

d. <u>Georgius Tiškevičius</u>, Eppus Samogitiensis, in relatione ad Sedem Ap. a. 1646 scribit: "Qui una et cum praelatis, capitularia et aliquando incidenter occurrentia ecclesiarum dioecesis meae negotia, supportant et in iudicio tribunalitio ex saecularibus et spiritualibus iuxta leges patriae nostrae composito, causas inter spirituales et saeculares in inferioribus subselliis iudicialiter motas et per viam appellationis seu alia ad huiusmodi tribunal devolutas vel pertinentes, easdem qualibet anno deiudicant

---

(41) MPV, VI, pars II, Nr. 338, p. 598; cfr. litteras Card. Bolognetti ad Card. Comensem, Varsoviae d. 18 ianuarii a. 1585, MPV, VII, pars III, Nr. 396, p. 583.

(42) MPV, VII, pars III, Appendix Nr. 3, p. 690; cfr. Card. Comenis responsum ad Card. Radvila: "Pare ancora che non sarià mal temperamento in caso del institutione del tribunale misto", MPV, VII, pars III, Appendix Nr. 5, p. 697-698.

(43) Cfr. ŠAPOKA, Liet. Ist., p. 293; JANULAITIS, Tribunolas, p.20; JANULAITIS, Istorija, p.181.

(44) "Vel si aliquid etiam scripto concedendum sit, curari posset, ut tribunal illud ex clericis et laicis mixtum"...MPV, VII, pars III, Appendix Nr. 4, p. 696.

et definiunt" (45).

e. Chodynski, inprimis descripta ratione et forma qua Tribunal Supremum Poloniae cognoscebat causas inter laicos et clericos, addit, formationem Tribunalium Lituaniae diversam esse, cum "Tribunal Spirituale", constitutum sex clericis et sex laicis, iustitiam administraret independenter a Tribunali Civili. Ipsi clerici Regni Poloniae putaverunt utile esse Tribunal eiusmodi instituere, at non fecerunt, quia Episcopi nolebant amittere iurisdictionem nec fidebant iudicibus cum laicis, tum ecclesiasticis(46).

f. Joannes Gerlach scribit, clericum qui perdiderit causam in iudicio primae instantiae, posse eam vincere in suprema instantia, in speciali iudicio tribunalitio, quod iustitiam administrabat in urbe capite Vilnio (47).

---

(45) Arch. S. Congr. S. Consilii, Relationes Episcoporum Dioec. Samogitiensis a. 1646, f.790.

(46) "Do trybunalu koronnego należały także sprawy osób duchownych, ale sądzone były, jeśli szło o dobra kościelne lub klasztorne, przez równą liczbę sędziów czyli deputatów, duchownych i świeckich, co zwano judicium compositum.....Organizacja trybunału litewskiego różniła się tém, że tam trynunał duchowny urzędował osobono, i składał się z sześciu deputatów duchownych z sześcioma deputatami świeckiemi...O ustanowieniu podobnego trybunału myślało duchowieństwo Koronne....Nie przyszło jednak do tego, gdyż biskupi nie chcieli wypuścić z ręki słusznie należney im juryzdykcji i nie dowierzali tak świeckim, jak duchownym deputatom", CHODYNSKI, Z., Deputaci duchowni na Trybunał w Polsce, "Encykl. Kościelna", IV, p.152-153. Eidem opinionem exponit ROGALSKI, in articulo: "Polskie sądy", cfr. "Encykl. Powszechna", XXI, p. 255; cfr. etiam BALZER, O., Geneza Trybunału Koronnego, Warszawa 1886.

(47) "W razie przegrania spraw w sądzie pierwszej instancji mógł duchowny liczyć na wygranie jej w instancji wyzszej, w specjalnym sądzie trybunalskim zasiądającym w stołecznem mieście Wilnie",GERLACH, J., Stanowisko duchownych wedle statutu Litewskiego III /1588 roku/, "Ateneum Wileńskie,I, Nr. 2 (1923), p. 217.

g. Meysztowicz affirmat, conflictus de competentia inter clericos et laicos in Lituania solutos esse institutione Tribunalis compositi ex clericis et laicis, seu Tribunalis Compositi Iudicii. Tribunal Compositi Iudicii tum respectu suae originalitatis, quam respectu influxus quem habuit in vita Magni Ducatus, dignum est speciali monographia (48).

h. Magni momenti nobis sunt acta auctorum, qui scribebant cum Tribunal Comp. Iudicii adhuc iustitiam administrabat. E.gr.:

1°. L e n g n i c h /1689- +1774/ scripsit: "Adest autem praeter istud /i.e., Tribunali Civili/ in Lituania Tribunal Spirituale, quod Vilnio post conclusionem Tribunalis Saecularis aut Terrestris sub Marsalco civili, sex deputatis civilibus et sex deputatis spiritualibus celebratur"(49).

2°. O s t r o w s k i, libro edito a. 1784, memorat Tribunal Lituaniae duplex: unum Compositi Iudicii (ex clericis et laicis), alterum tantum ex laicis compositum, quod Tribunal Civile in genere vocatur (50).

3°. C z a c k i , Taddeus (1765-1813), notus iuris peritus refert: "Iudicium mixtum seu Tribunal spirituale erat et adest in Lituania. In Regno non erat separatim Tribunalis Compositi, sed causas huius generis

---

(48) "A rozwiązuje się przez stworzenie "Trybunału Koła Mieszanego Duchownych i Świeckich", inaczej Trybunalu Compositi judicii. Tribunał Compositi judicii tak źe względu na oryginalność, jak źe względu na wpływ, jaki wywarł na bieg życia w Wielkiem Księstwie, zasługuje na specjalne monograficzne opracowanie", MEYSZTOWICZ, W., Dobra Kościelne jako przedmiot uprawnien w prawie W. Ks. Litewskiego, w Wilnie 1935, p.95.

(49) "Jest zaś prócz tego w Litwie Trybunal duchowny, który się Wilnie po ukończeniu czynności Trybunalu świeckiego czyli Ziemskiego pod Marszalkiem świeckim, sześcią Deputatami świeckiemi, i sześcią Duchownemi odbywa", LENGNICH, B., Prawo Pospolite Krolestwa Polskiego, wyd. nowe, Kraków 1836, p. 522, par. 13.

(50) " Par. V. Trybunał Litewski dwoiaki iest: ieden Compositi Iudicii z Duchownych i Świeckich, drugi z samych Świeckich osob słożony, a Trybunalem Świeckim powszechnie zwany", OSTROWSKI, Prawo cyw., II, p. 177.

aequalis numerus deputatorum saecularium cum deputatis spiritualibus iudicabat"(51).

i. De independentia Tribunalis Comp. Iudicii clare scribunt e. gr., Žukovič (52), Eppus Likowski (53), aliique.

5. Alia argumenta pro independentia Tribunalis Compositi Iudicii.

a. Tribunal Comp. Iudicii suos libros Tribunalis, sicut et alia omnia independentia iudicia, possidebat (54); causas diverso tempore quam Tribunal Civile cognoscebat (55); iustitiam tantum in urbe Vilnio administrabat, Tribunal autem Civile etiam Trakai, Minsk et Naugardukas (56); Tribunal Comp. Iudicii denique proprium Marsalcum habebat (57).

---

(51) "Iudicium mixtum czyli Trybunał duchowny był i iest w Litwie. W. Koronie nie bylo oddzielnie wspólnego Trybunalu, ale do spraw tego rodzaju równa liczba Deputatów świeckich, sądziła z Deputatami duchownemi", CZACKI, T., O Litewskich i Polskich prawach, I, w Warszawie 1800, p.324, adn. 1200.

(52) Cfr. ŽUKOVIČ, P., Upravlenie i sud v zapadnoi Rossii v carstvovanie Ekaterini II, "Žurnal Ministerstva Narodnovo Prosveščenija", V (1914), p. 57-60.

(53) Cfr. LIKOWSKI, E., Unia Brzeska /1596/, Warszawa 1907[2], p. 225, 238.

(54) Cfr. AVAK, XII, p. 349; MIENICKI, R., Archiwum akt dawnych w Wilnie w okresie od 1795 do 1922 roku, rys historyczny, Wilnie 1923, p. 11.

(55) Cfr. Vol. legum, VI, p. 249; VII, p. 172; VIII, p. 390; IX, p. 389, etc.

(56) Cfr. Vol. legum, VI, p. 247; LENGNICH, Prawo Posp. Król. Polskiego, p. 522.

(57) Cfr. Vol. legum, VII, p. 172; Diaria Comitiorum, I, p. 373, etc.

b. Tribunalis Comp. Iudicii foro adnexae erant causae, ad quas Tribunalis Civilis competentia non sese extendebat sub poena nullitatis decreti (58); nemo poterat appellare a Tribunali Civili ad Tribunal Comp. Iudicii, et e converso, quia singula aequalia et suprema in suo foro erant (59).

c. Denique, aptius argumentum pro independentia huius Tribunalis affert decretum eiusdem Tribunalis, diei 23 iulii a. 1609, in causa inter sac. Alexandrum Lvov et Joannem Tupeka. Initio processus procurator Joannis Tupeka Nicolaus Onichimowski interpellavit affirmans, Tupeka, ut laicum, non posse iudicari in "iudicio spirituali", /"у суду духовного "/. E contra, procurator sac. Lvov Joannes Buiwil, argumentis Constitutione a. 1607, decreto Tribunalis Comp. Iudicii, (diei 5 iulii a. 1605, in causa inter sac. Gorkinski et iudicem communalem Gardinensem Sapiega), aliisque Constitutionibus et decretis robur addens, demonstravit, Tribunal Compositi Iudicii ("Композыты Юдыцы ") esse competens in has causas inter clericum et laicum. Ideo in sententia huius causae dicitur: "Nos non transmissimus causam dominis iudicii civilis, sed hic coram iudicio supremo clericorum cum civilibus constante forum competens esse definimus" (60).

III. <u>Questionis solutio</u>.

1. Argumentis contra independentiam Tribunalis Comp. Iudicii respondemus:

a. Verum esse Tribunal Comp. Iudicii proprio caruisse Statuto, Statutum tamen Tribunalis Civilis, sine consensu ex parte Ecclesiae, redactum

---

(58) Cfr. III Statutum, III, 32; Vol. legum, VI, p. 247; VII, p. 172, etc.

(59) Cfr. Vol. legum, VI, p. 248.

(60) "Есмо не отсылали тое справы до их милостей панов суду светского але здесь перед нами у суду головного духовного с светскими форум узнали", SDG, pars II, p. 52; cfr. causam eccl. Kedainensis, AVAK, VIII, p. 183-232.

esse, sub influxu Statuti Tribunalis Supremi Poloniae; in qua natione causas inter laicos et clericos cognoscebat non Tribunal Mixtum, independentia gaudens, sed alia compositio eiusdem Supremi Tribunalis. Postea vero (a. 1582-1594), cum decreta est institutio Tribunalis Comp. Iudicii independentis, et Constitutio huius Tribunalis Compositi introducta est in libris Cancellariae Status et in III Statuto Lituaniae, laici non permiserunt mutari Statutum Tribunalis, ideoque istud immutatum mansit.

b. Testimonium Zawisza, Marsalci Tribunalis Civilis, non est magni momenti; inprimis, quod eius liber est minimi valoris scientifici; secundo, quod ipse loquitur de duobus eodem anno Tribunalibus Supremis Civilibus; hoc ipso ostenditur tantum, anno 1702, propter absolutismum nobilium perversionem dari in recto ordine Tribunalium M. D. Lituaniae.

c. Auctores XX-mi saeculi, quos citavimus, videntur non incubuisse ex professo studiis de Tribunali Comp. Iudicii; ideo, praecipue Janulaitis (61), Šapoka, Avižonis, repetunt iisdem verbis eosdem errores de Tribunali Comp. Iudicii (62).

d. Tribunali Comp. Iudicii, etiamsi multa communia fuerunt cum Tribunali Civili, at permagna differentia simul fuit.

2. Argumenta allata sufficere videntur ad independentiam Tribunalis Compositi Iudicii cum suis peculiaribus notis demonstrandam. Ideo possumus concludere, quod etsi primis temporibus, i.e., saec. XVII, clare non appareat haec independentia, tamen Tribunal Compositi Iudicii iam a primis annis vera independentia gaudebat, utpote institutio iurisdictione aequalis aliis Tribunalibus Supremis Magni Ducatus Lituaniae.

---

(61) JANULAITIS, e.gr., in alio loco sui libri dicit: "Erant in Lituania etiam alii duo iudicia quae habebant nomen Tribunalis: unus Spiritualis alius Fisci"!, cfr. JANULAITIS, Tribunolas, p.42.

(62) E. gr. quod Tribunal Comp. Iudicii constabat sex civilibus et quattuor clericis, quod umquam erat, cfr. JANULAITIS, Istorija, p. 181; ŠAPOKA, Liet. Ist., p. 293; AVIŽONIS, Bajorai, p. 250.

C A P U T   S E X T U M

DE TRIBUNALIS COMPOSITI IUDICII CESSATIONE DEQUE CONSIDERATIONE MERITORUM EIUS ERGA ECCLESIAM CATHOLICAM

Expositis rebus quae Tribunalis Comp. Iudicii intrinsecam constitutionem respiciunt, exponenda remanent quaedam; respicientia ultimos annos Tribunalis Comp. Iudicii, eius cessationem, praesertim causas coeteraque adiuncta quae influxum habuerunt in Tribunalis abrogationem.

Denique, tractata materia de Tribunali, quod causas, prius attinentes ad Tribunal Compositi Iudicii, tractare coepit, crisis seu examen instituetur de meritis huius nostri Tribunalis Lituanensis, in quo iura Ecclesiae, quoad fieri potuit, defensa fuerunt, causas cognoscentibus ipsis clericis tamquam iudicibus.

A r t. I.

De Tribunalis Compositi Iudicii cessatione.

1. Finis Tribunalis Comp. Iudicii M. D. Lituaniae arcte connectebatur cum tertia divisione Status, et cum cessatione independentiae M. D. Lituaniae, anno 1795.

Post primam divisionem (a. 1772) M. D. Lituaniae, pars territorii orientalis Lituaniae, prius subiecta iurisdictioni Tribunalis Comp. Iudicii, coniuncta est Rusiae (1).

---

(1) Cfr. ŠAPOKA, Liet. Ist., p. 410-411.

In hac regione, lege diei 28 maii anno 1772, Suprema Auctoritas civilis vigere sivit III Statutum Lituaniae (2), tamen, decreto diei 8 maii a. 1773, abrogatis Tribunalibus Communalibus et Castrensibus, creata sunt instituta iuridica, quarum appellationes ad iudicia districtus /vulgo "Gubernija"/ et ad supremam instantiam Russiae, seu "Collegium Iustitiae", transmittendae erant (3).

2. Post secundam et tertiam divisionem Lituaniae, decretum ministeriale russicum, diei 30 octobris a. 1794, in finibus Lituaniae restauravit Tribunal Communale et Castrense. Causae cognoscendae erant iuxta leges III Statuti Lituaniae; iudices aliique officiales iuramentum secundum formam praescriptam a Constitutionibus Lituaniae praestare tenebantur (4). Appellationes ab his iudiciis ad "Supremam Magistraturam Lituaniae" transmitti debebant (5).

Tamen Supremum Iudicium Terrestre numquam iudicium tulit. Imperatrix Ekaterina II iussit, appellationes ab inferioribus iudiciis remitti debere ad Supremam Magistraturam (6).

---

(2) Cfr. ŽUKOVIČ, P., Upravlenije i sud v zapadnoi Rossii v carstvovanie Ekaterini II, "Žurnal Ministerstva Narodnovo prosvesčenija". II (1914), p. 304; JANULAITIS, Tribunolas, p. 101.

(3) Cfr. ŽUKOVIČ, Upravlenija i sud, "Žurnal Min. Nar. Prosv.", II (1914), p. 305-307; LEHTONEN, U., L., Die Polnischen Provinzen Russlands unter Katharina II in den Jahren 1772-1782, Aus den finnischen original übersetzt von Gustaw Schmidt, Berlin 1907, p. 282-283.

(4) Cfr. ŽUKOVIČ, Upravlenije i sud, "Žurnal Min. Nar. Prosv.", V (1914), p. 57-58.

(5) "Указ 1794 окт. 30: Как течение у головных дел, так и апелляционный гражданин переносить из земских и гражданских судов и магистратовъ въ трибуналъ, ак в верхний земский суд, куда и прокурор определен будет",
ŽUKOVIČ, Upravlenije i sud, "Žurnal Min. Nar.Prosv.", V(1914), p.58.

(6) Cfr. ŽUKOVIČ, Upravlenija i sud, "Žurnal Min. Nar. Prosv.", V (1914), p. 59; JANULAITIS, Tribunolas, p. 102.

Gubernator Lituaniae, Repnin, die 26 martii a. 1795, promulgavit decretum de renovatione omnium iudiciorum in Lituania (7), quo iudicia primae instantiae mutata fuerunt, et Tribunalia, sive Civile sive Compositi Iudicii, suppressa sunt. Appellationes fiebant ad "Supremam Magistraturam Lituaniae /" Верховное Литовское Правление "/ in urbe Gardinas et ad Senatum Status, Peterburg (8).

Ideo diem 26 martii a. 1795 considerare possumus tamquam diem cessationis Tribunalis Compositi Iudicii; iam die 8 maii a. 1795, Gubernator Knorring remittit causam inter patres Dominicanos Vilnenses et nobilem Rimša de villa Merecz, ex Tribunali Communali Vilnensi ad Tribunal Communale municipii Transviliensis, ut legitur in Resolutione, "quia absentia Tribunalis omnem possibilitatem aufert administrationi iustitiae, ne in hoc casu veritas aliquid pateretur"(9).

---

(7) Cfr. Liet. TSR Istorijos Šaltiniai, I, p. 344-346.

(8) "А дабы между тем по делам начатым в судах Гродских и Земских производимых в случае каких безпорядков, медленности, нарушения законного порядка и следующей из того несправедливости... то в сих обстоятельствах дозволяется им на суды Земские и Гродские жалобу приносити в верховное Литовское правление в Гродне под моим председательством открытся имеющися. По делам же уголовным... суды имеют... взносити оные на ревизию прямо в верховное Литовское правление",

SD, p. 268-269; ŽUKOVIČ, Upravlenija i sud,"Žurnal Min. Nar. Prosv.", V (1914), p.59; AVIŽONIS, Bajorai, p. 295; CHODYNSKI, S., Ks., Sądownictwo Kościelne w Polsce, "Encyklopedja Kościelna", XXIV, p. 470.

(9) "Lecz gdy niebytność Trybunalu sposobność im wszelką, odeymuie z prawa aby więc w takowym przypadku sprawiedliwość nie ucierpiala, stosownie do woli I.O. główno kommenderuiącego generala...Repnina...poruczam sądowi ziemskiemu powiatu Zawileiskiego z przepisaniem, aby na pierwszey nastepuiącey kadencyi swoiey...ten kompromis między X.X. Dominikanami z I. P. Rymsza o folwark Merecz był wedle prawnego opisania, y czyli dokumenta na mocy których sądzil..lesz ieżeli ten kompromis pokazesię nie prawnym...w podobnym razie cala ta sprawa zwraca się do sądu przyzwoitego", SD, p. 275-276.

Die 28 iulii a. 1795 Supremus Magistratuum Coetus Lituaniae in urbe Gardinas instauratur. Gubernator Repnin, cum esset huius Tribunalis supremi causas agere, quas antea cognoscebant duo Tribunalia, statuit tempus ad iudicandas causas, antea cognitas a Tribunali Civili, et separatim tempus ad cognoscendas in Suprema Magistratura causas remissas a Tribunalibus Communalibus et Castrensibus, quae antea pertinebant ad forum Tribunalis Compositi Iudicii. Nobis magni momenti videtur factum, quod Repnin imperaverit ut sex clerici Tribunalis Comp. Iudicii praefixo tempore simul cum laicis in Suprema Magistratura cognoscerent causas antea pertinentes ad Tribunal Compositi Iudicii (10).

A r t. II.

De Tribunalis Compositi Iudicii meritorum consideratione erga Ecclesiam Catholicam.

Tribunal Comp. Iudicii iustitiam administrans quoad clericos et laicos, habet multa merita erga Ecclesiam Catholicam. Praecipue Tribunal Comp. Iudicii apparet, decursu temporis, defensor Ecclesiae Catholicae contra absolutismum nobilium et contra Protestantes et Dissidentes.

---

(10) "(Репнин) Он установил сроки для заседаний верховного управление по гражданским делам - особя для разных категорий этих дел (апеляционных, поступавших из гродских и земских судов - дел судившихся прежде духовным трибуналом. Духовные депутаты составлявшие ранние так называемый духовный трибунал должны были по прежнему в числе двух лиц от каждой из трех римско католических эпархий (Виленский, Жмудский и Брестский) являться в назначенный срок в верховное правление", ŽUKOVIČ, Upravlenije i sud, "Žurnal Min. Nar. Prosv.", V(1914) p.59.

1. Tribunal Compositi Iudicii, ut defensor Ecclesiae Catholicae contra absolutismum nobilium.

In secunda parte saec. XVI nobiles in Lituania adepti sunt potestatem fere illimitatam: incipit "Tempus aureum" nobilium, iustitiam deridentium et decreta Tribunalium agnoscere recusantium (11). Legum obscuritas et imperfectio, varia privilegia et iura immunitatis, sinebant nobiles posse diversimode iustitiam violare (12).

Ideo leges non poterant defendere iura clericorum, quia non erat Auctoritas, quae efficere posset, ut iura omnium adimplerentur(13). E. gr., anno 1578 M. Dux Stephanus Batoras Eppo Samogitiensi, Melchiori Giedraitis, documentum tradidit quo nobiles iubentur omnia bona usurpata restituere Ecclesiae. Episcopus tamen, sicut scribit Eppus Samogitiensis Valančius, "In multis locis nihil facere potuit, praecipue ibi, ubi bona ecclesiastica a nobilibus occupata fuerant" (14), quia tunc temporis in Lituania nobiles "non iure, sed vi et potentia agebant"(15).

Igitur Ecclesia ad defendenda sua iura, prae oculis habens peculiarem conditionem Lituaniae, et "non tam quid deceat, quam quid hoc tempore expediat" (16), consensit in approbanda institutione Tribunalis Compositi

---

(11) AVIŽONIS, Bajorai, p. 242.

(12) Cfr.JANULAITIS, Tribunolas, p. 50; III Statutum, IV, 30; AVAK, XV, p. XXXII-XXXIII; Relacye, II, p. 325, relationem Sebastiani Cefali, secretarii nobilis Lubomirski, a. 1665; AVIŽONIS, Bajorai, p. 262, 507-508.

(13) Cfr. AVIŽONIS, Bajorai, p. 293.

(14) "Daugiel wietosi, nieka padariti negalieja, o užwis tęn, kur baznicžes turtaj, ponams jau buwa kluwusis", WOLONCZEWSKIS, Žem. Vysk., I, p.114.

(15) MPV, VII, pars III, Appendix Nr.3, p. 693, ex litteris Card. Radvila ad Gregorium XIII-um, P.M., Vilnae m. aprilis a. 1584.

(16) MPV, VII, pars III, Appendix Nr. 3, p. 693, ex litteris Card. Radvila ad Gregorium XIII-um P.M., Vilnae m. aprilis a. 1584.

Iudicii, ut posset sese defendere ab iniuriis nobilium et schismaticorum.

Concedimus Tribunal Compositi Iudicii prae se ferre nonnulla vitia temporis, tamen, sine dubio, hi defectus minores fuerunt quam in aliis Tribunalibus civilibus. E.gr., frequentes erant in Tribunalibus corruptiones iudicum (17). Anno 1636 etiam Capitulum Vilnense, post electionem iudicum ad Tribunal Compositi Iudicii, postulavit ab episcopo, ut iuberentur clerici dioecesis colligere pecunias easque tradere deputatis ecclesiasticis, ut conciliare possent sibi iudices laicos, ad suffragium ferendum pro clericis (18). In libro de sumptibus et expensis Magistratus Vilnensis invenimus documentum anni 1688 ex quo deducitur, Magistratus urbis Vilnenses donare Marsalco Tribunalis Civilis Franskevičius 357 nummos aureos et 15 grossos, et Marsalco Tribunalis Compositi Iudicii Voina - 65 nummos aureos, "Ut magis propitii urbi essent" (19).

Expectatio Ecclesiae, Tribunal Comp. Iudicii fore propugnaculum contra absolutismum nobilium impleta est. Iam anno 1646 referens ad Sedem Apostolicam Eppus Samogitiensis Georgius Tiškevičius, poterat nuntiare de Tribunali Comp. Iudicii: "Munus (Tribunal Comp. Iudicii), in nostra patria valde est necessarium, sed habet sua incommoda, onera et sumptus non exi-

---

(17) Cfr. AVIŽONIS, Bajorai, p. 219, 288; Tantum a. 1726 pro corruptione praescribitur talis poena: persona corrupta debet pecunia restituere, duplicem summam parti alterae solvere, non potest umquam esse iudex, et debetur iudicari sine misericordia, cfr. Vol. legum, VI, p. 241, Const. a. 1726; VII, p. 177, Const. a. 1764.

(18) "L'année suivante, le chapitre, après avoir élu des délégués au tribunal royal, invita l'évêque à ordonner à tout le clergé dioecesain de faire une collecte générale en leur faveur, afin qu'ils puissent attirer de leur côté leurs colleguès les membres laiques, assesseurs même tribunal, et les engager ainsi à agir en faveur du clergé. TOLSTOY, Le Catholicisme Romain en Russie, I, p. 266.

(19) Cfr. Liet. TSR Istorijos šaltiniai, I, p. 294.

guos" (20). Ipsa Synodus Provincialis Gnieznensis poena afficit , sacerdotes, qui "instituentes causam in Tribunali, in appellatione eam transferunt ad Tribunal Ecclesiasticum, et ita ulteriorem progressum iustitiae impediunt"(21).

Sed praesertim utilitatem Tribunalis Comp. Iudicii, ut defensoris Ecclesiae contra absolutismum nobilium, demonstrat effectus; quippe quia saepissime, saeculorum decursu, hoc Tribunal clericos contra nobiles tuitum est, reddens Ecclesiae quae Eius erant(22).

2. Tribunal Compositi Iudicii ut defensor Ecclesiae Catholicae contra dissidentes.

Saeculum XVII vere definiri potest aevum restaurationis catholicae in M.D. Lituaniae. Haec victoria contra protestantes aliosque dissidentes desumi potest variis indiciis: multi nobiles ad fidem catholicam reversi, penitentiam agebant etiam aedificando templa; cultus B. M. Virginis magnam diffusionem habuit, coenobia et monasteria pro religiosis ac monialibus per fines Lituaniae multiplicata sunt, etc. (23). Numerus ecclesiarum protestantium, contra, valde minuitur. E. gr. anno 1600 protestantes in Lituania circiter 200 ecclesias habebant, anno autem 1705 - 48; anno 1732 - 45; anno denique 1754 - tantum 28 (24). In hoc maxime suum influxum exercuit

---

(20) Arch. S. Congr. S. Consilii, Relationes Ep. Dioec. Samogitiensis, a. 1646, f. 790.

(21) "Niektórzy duchowni zaniosłszy sprawę do trybunalu w apellacji przenosili ją do sądu biskupiego, tamując tym sposobem dalszy bieg sprawiedliwości", CHODYNSKI, Deputaci duchowni na Tribunal w Polsce, "Encykl. Kośc. IV, p. 165.

(22) Cfr. AVAK, XII, p. p. 322-324, 358-361; XV, p. 189-193, 293-298, 465-470; SDG, II, p. 50-56; etc.

(23) Cfr. ALEKNA, A., Katalikų Bažnyčia Lietuvoje, redagavo J. Stakauskas, Kaunas 1936, p. 76-85.

(24) Cfr. AVAK, VIII, p. 433.

Tribunal Comp. Iudicii, cuius interventu multae ecclesiae, iniuste a protestantibus occupatae, catholicis redditae sunt. E. gr. anno 1609 restituta est, cum omnibus bonis, ecclesia Kelmensis (25). Sub Eppo Samogitiensi Pac (1609-1619), reddita est catholicis ecclesia Žagarensis (26). Tribunal Comp. Iudicii id temporis decrevit restitutionem sacerdoti Dabša ecclesiae Dzievaltovensis, usurpatae a protestantibus (27). Anno 1622 calvinistae bona ecclesiae Šiluvensis (28); anno 1672 bona paroecialia et ecclesiam Kedainensem legitimis dominis, nempe catholicis, reddiderunt (29). Anno 1628 Tribunal Comp. Iudicii imperavit nobili Okolski ut restitueret ecclesiam Lolensem eiusque bona (30). Die 28 maii, a. 1631, sac. Opipulewicz, adiuvante Tribunali Composito, a kalvinistis ecclesiam Žeimensem; Eppus Abraham Wojna ecclesiam Iškoldensem , receperunt (31). Anno 1632, clarus et potens vir nobilis, Joannes Radvila, a Tribunali Comp. Iudicii coactus est catholicis ecclesiam Salotensem omniaque eius bona reddere, quinque milibus aureorum, compensationis titulo, additis (32). Anno 1642, sac. Mocarski in Tribunali Comp. Iudicii causam contra Radvila, de resti-

---

(25) Cfr. WOLONCZEWSKIS, Žem. Vysk., I, p. 123-124; MEYSZTOWICZ, Dobra Kośc., p. 125-128.

(26) Cfr. MEYSZTOWICZ, Dobra Kośc., p. 123.

(27) Cfr. PRSZYAŁGOWSKI, W., Żywoty Biskupów Wileńskich, II, Petersburg 1860, p. 96.

(28) Cfr. WOLONCZEWSKIS, Žem. Vysk., I, p. 126-127; MEYSZTOWICZ, Dobra Kośc., p.130-131.

(29) Cfr. WOLONCZEWSKIS, Žem. Vysk., I, p. 142-143; AVAK, VIII, p. 184--238.

(30) Cfr. WOLONCZEWSKIS, Žem. Vysk., I, p. 144.

(31) Cfr. PRSZYAŁGOWSKI, Żywoty, Biskupów Wil., II, p.126-128. MEYSZTOWICZ, Dobra Kośc., p. 133.

(32) Cfr. WOLONCZEWSKIS, Žem. Vysk., I, p. 148-149.

tutione ecclesiae Vsielubensis, vicit (33). Quater, i.e., anno 1652, 1654, 1664 et 1665, Tribunal Comp. Iudicii imperavit restitutionem catholicis ecclesiae Pašušvensis eiusque bonorum, donec omnia impleta sunt (34), etc.

Anno 1672 Tribunal Comp. Iudicii sese ostendit peculiarem defensorem fidei, cum damnavit, petente Episcopo Samogitiensi Pac, calvinistas solutione 12000 aureorum catholicis, quia parochus Kelmensis, calvinista effectus, cum sacra processio Corporis Christi publice fieret in terram ostensorium cum Sanctissimo posuit exclamans: "Cur adoratis istum frustum panis?". Episcopus ex pecuniis offerendas curavit Missas in honorem SS. Sacramenti (35).

Tribunal Comp. Iudicii erat defensor etiam Orientalium catholicorum contra schismaticos; e. gr., anno 1608 Metropolita Orientalis Catholicus Ex-mus Potij recuperavit auxilio Tribunalis Comp. Iudicii ecclesiam (36). Die 27 iunii anni 1667, in causa inter Metropolitum Kioviensem Gabrielem Kolenda et nobilem Boguslaum Radvila, Tribunal Comp. Iudicii imperavit ut restitueretur ecclesia Zabludoviensis, quam vir nobilis Chodkiewicz donaverat Orientalibus catholicis, solveretque ecclesiae Zabludoviensi 8805 aurea polonicalia (37). M. Dux Sigismundus III, sicut scribit Eppus Likowski, concessit Tribunali Composito potestatem cognoscendi in causis inter Orientales catholicos et schismaticos, quia Tribunal Civile valde nocuerat catholicis, Tribunal vero Comp. Iudicii: "cum maiori iustitia in

---

(33) Cfr. PRSZYALGOWSKI, Żywoty Bisk. Wil., II, p. 128-129.

(34) Cfr. WOLONCZEWSKIS, Žem. Vysk., I, p. 164-166.

(35) Cfr. WOLONCZEWSKIS, Žem. Vysk., I, p. 181-182.

(36) "Tem więcei, że mu ję przyznal trybunal mieszany /judicii compositi/", LIKOWSKI, E., Unia Brzeska /1596/, Warszawa 1907[2] p. 238.

(37) Cfr. AVAK, XV, p. 189-193.

litibus contraversiarum catholicorum Orientalium decidebat" (38). Et haec est ratio, ob quam schismatici interpellabant contra Constitutionem anni 1609, iuxta quam causae inter orientales catholicos et schismaticos cognosci debebant in Tribunali Compositi Iudicii (39).

Quare indubie affirmari potest Tribunal Comp. Iudicii bene meritum fuisse de Fide Catholica, satis validum influxum iuridicum exercens pro catholicis: eius auxilio Ecclesia Catholica, multa damna, ex revolutione protestantica, orta, reparavit.

---

(38) Cfr. LOKOWSKI, Unia Brzeska, p. 225.

(39) Cfr. LIKOWSKI, Unia Brzeska, p. 182; SDG, pars II, p. 50-56.

C A P U T   S E P T I M U M

BREVIS COMPARATIO TRIBUNALIS COMPOSITI IUDICII CUM IURE PROCESSUALI CANONICO VIGENTE

Si, ut Veteres aiebant, "contraria iuxta se posita magis elucescunt", etiam diversarum rerum comparatio ad uniuscuiusque proprietates et notas melius clariusque cognoscendas juvare dicendum est.

Quare, ad fidem huius disquisitionis properantes, operae pretium duximus brevem aliquam comparationem, inter Tribunal Compositi Iudicii Lituanensis, (quod in iure civili lituano fundabatur) et ius processuale, praesertim quoad Tribunalia Collegialia Ecclesiae, iuxta vigentem Juris Canonici Codicem.

Comparatione instituta characteres utriusque Tribunalis, una cum singulorum structura et modo procedendi proprio magis clarescent.

Tractabimus igitur, in postrema hac parte, de tribunalium hierarchia in Ecclesia Latina, peculiariter de Tribunalibus Collegialibus Ecclesiasticis, nimirum de ipsorum constitutione et procedendi ratione. Dein sermo fiet de differentiis inter Tribunal Compositi Iudicii et Tribunalia in Iure Canonico fundata; de notis quae in Tribunali Compositi Iudicii conformes erant cum Instituto Processuali Canonico deque illis quae, propriae huius Tribunalis Compositi Iudicii, in Tribunalibus Ecclesiasticis desunt.

A r t . I

De tribunalium hierarchia et de Tribunalibus Collegialibus in Ecclesia Latina.

1. De tribunalium hierarchia.

In Codice Iuris Canonici clare definita hierarchia tribunalium Ecclesiae inveniri potest (1). Codex Iuris Canonici tres Ordines tribunalium exhibet: 1° tribunalia ordinaria primae instantiae; 2° tribunalia ordinaria secundae instantiae; 3° tribunalia Sedis Apostolicae.

1°. Tribunalia ordinaria primae instantiae sunt:

a. Tribunalia Diocesana, vid., tribunalia Episcopi (2); Vicarii Capitularis (3); Abbatis vel Praelati Nullius (4); Amministratoris Apostolici stabiliter constituti (5), necnon ceterorum qui in regimine dioecesium

---

(1) Cfr.ROBERTI, Fr., De Processibus, vol.I, De Actione, De Praesuppositis Processus et Sententiae De Merito, In Civitate Vaticana 1956[4], p. 210-223; CAPPELLO, F., Summa Iuris Canonici in usum scholarum concinnata; III, De Processibus, Delictis et Poenis, Romae, 1940[2] , p.22-49; CONTE, M., CORONATA, A., Institutiones Iuris Canonici, vol. III, De Processibus, Taurini 1933, p. 23-31; WERNZ, Fr., VIDAL, P., Ius Canonicum, VI, De Processibus, Romae 1949, p. 70-77; DEL GIUDICE, V., Notiones Iuris Canonici, Milano 1953, p. 251 ss., EICHMANN, Ed., Lehrbuch des Kirchenrecht, Paderborn 1950, p. 44-66.

(2) Cfr. C.I.C., can. 1572 ss.

(3) Cfr. can. 432 par.1.

(4) Cfr. can. 215 par. 2, 323.

(5) Cfr. can. 315 par. 1.

succedunt. Tribunalibus dioecesanis tribunalia Vicariatuum et Praefecturarum Apostolicarum, quae ad instar dioecesium ordinantur et Ordinariis loci subiciuntur assimilantur (6).

b. Tribunalia religiosorum exemptorum quae iurisdictione ecclesiastica pollent (7).

c. Tribunalia quae quosdam tantum actiones in prima instantia iudicant, scil., tribunalia immediate superiora primae instantiae pro conflictu competentiae (8) et pro actionibus suspicionis contra Ordinarios (9); tribunalia supremorum Moderatorum religionum vel Congregationum monasticarum pro actionibus inter diversas provincias religiosas (10); Tribunal S. R. Rotae pro causis a R. Pontifice sibi avocatis et Rotae commissis (11); Tribunal Signaturae Ap. pro actionibus criminalibus et contentiosis contra auditores rotales qui officio suo defecerint (12), pro actionibus suspicionis contra auditores rotales (13), et pro conflictu competentiae, si desunt tum tribunalia superiora partibus in conflicu, tum Legatus S.Sedis (14).

2°. Tribunalia ordinaria secundae instantiae sunt:

a. Tribunalia dioecesana, scil., Tribunalia Metropolitana seu Archiepiscopalia (15); Tribunalia Ordinariorum loci a Metropolitis semel

---

(6) Cfr. can., 294; 309 par. 2.

(7) Cfr. can. 1579 par. 1.

(8) Cfr. can. 1612 par. 2.

(9) Cfr. can. 1614 par. 2; 1615 par. 3.

(10) Cfr. can. 1579 par. 2.

(11) Cfr. can. 1599 par. 2.

(12) Cfr. can. 1603 par. 1, 1°

(13) Cfr. can. 1603 par. 1, 2°

(14) Cfr. can. 1603 par. 1, 6°

(15) Cfr. can. 1594 par. 1; par. 3; 285.

pro semper, probante Sede Ap. designata pro causis pertractatis in prima instantia coram ipsis Metropolitis (16).

b. Tribunalia religiosorum, scil., Supremi Moderatoris pro causis in prima instantia coram tribunali Superioris Provincialis vel Abbatis localis vel coram quolibet alio Superiore iuxta Constitutiones peractis(17).

c. Praeter haec tribunalia iudicant quoque in secunda instantia S.R. Rota (18) et Signatura Apostolica (19).

3°. Tribunalia Sanctae Sedis.

Romanus Pontifex supremum iurisdictionis gradum in Universa Ecclesia constituit (20), communiter tamen causas non cognoscit; ideo Ipsius nomine Tribunalia S.Sedis iudicant nempe:

a. Sacra Romana Rota, quae praeterquam in prima et secunda, in tertia quoque et ulteriore instantia iudicat (21);

b. Signatura Apostolica, quae praeter supra dictos casus, ordinarias instantias non recipit, sed de remediis extraordinariis contra sententias Rotales prolatis iudicat, et in iustitiae administrationem invigilat (22);

c. Tribunalia Specialia pro quibusdam causis, e.gr.: S.Congregatio S. Officii (23); S.Congregatio de Sacramentis (24); S. Congr. pro Ecclesia Orientali (25), etc.

---

(16) Cfr. can. 1594 par.2.
(17) Cfr. can. 1594 par.4.
(18) Cfr. can. 1599 par. 1.
(19) Cfr. can. 1604 par. 1.
(20) Cfr. can. 1597; 1569 par. 1; 1577 par. 1.
(21) Cfr. can. 1598-1601.
(22) Cfr. can. 1602-1605.
(23) Cfr. can. 247.
(24) Cfr. can. 249 par.3; 1962; 1933 par.3.
(25) Cfr. can. 470; 501.

2. De Tribunalibus Collegialibus

In Ecclesia plurium generum Tribunalia ordinaria habentur, scil.:

a. unius iudicis (26);

b. iudicis cum adsessoribus (27);

c. Tribunalia Collegialia trium (28) vel quinque iudicum (29);

d. Tribunalia Collegialia S.Sedis, i.e., S.R.Rota, Signatura Apostolica et Congregationum Tribunalia.

a. De Tribunali Collegiali Dioecesano.

Tribunal Collegiale Dioecesanum ex Episcopo vel Officiali et iudicibus synodalibus constat(30). Synodales vel prosynodales iudices ab Episcopo in synodo vel extra synodum nominantur (31), numerus autem eorum inter quattuor et duodecim, pro dioeceseos necessitate, variare potest (32).

Tribunal Collegiale duobus vel quattuor iudicibus una cum Praeside constituitur; eos autem Ordinarius, nisi pro sua prudentia aliter ei visum fuerit, eligat per turnum (33).

In collegio iudicante distinguenda sunt: integrum collegium, praeses (34), relator seu ponens (35); quibus plerumque accedit auditor seu in-

---

(26) Cfr. can. 1573.
(27) Cfr. can. 1575.
(28) Cfr. can. 1576 par. 1, 1°; 1598 par. 4.
(29) Cfr. can. 1576 par. 1, 2°.
(30) Cfr. can. 1574 par. 1; EICHMANN, Lehrbuch des Kirchenrechts, III, p. 53-54; CAPPELLO, Summa Iuris Can., vol. III, p. 29-31; WERNZ-VIDAL, Ius Canonicum, VI, p. 82-85; ROBERTI, De Processibus, I, p. 259-276.
(31) Cfr. ROBERTI, o.c., I, p. 259.
(32) Cfr. can. 1574 par. 1; 1576 par. 1, 2°; 1577.
(33) Cfr. can. 1576 par. 1, 1°, par. 3.
(34) Cfr. can. 1577 par.2; 1614 par.3; 1584; 1643 par.2; 1871 par.1.
(35) Cfr. can. 1584; 1871 par. 3.

structor (36) et Iudex delegatus (37).

In Codice Iuris Canonici statuuntur causae Tribunali Collegiali trium iudicum (38) et quinque iudicum reservatae (39).

Tribunal Collegiale procedit collegialiter et, ad absolutam suffragiorum partem actibus positis, fert sententiam (40).

b. De Sacra Romana Rota.

Sacra Romana Rota est Tribunal Collegiale(41), constans certo Auditorum numero, cui Decanus, ut primus inter pares, preest (42). Auditores a Romano Pontifice eliguntur (43), eorumque numerus non est fixus, et pariter gens. Nunc habetur 18 auditores (44).

Etiam in S.Rota, praeter Auditores, qui propriae Tribunal Collegiale constituunt, sunt Promotor iustitiae et Vinculi defensor, a Romano Pontifice electi, Collegio proponente; sunt quoque, uti in tribunalibus dioecesanis, notarii et advocati aliique inferiores officiales.

---

(37) Cfr. can. 1727; 1622; 1773; 1807, etc.

(38) Cfr. can. 1576 par.1; 1990-1992; 1966; 1572 par. 2; 2233; 1933 par. 4; 2225, etc.

(39) Cfr. can. 1576 par. 1, 2°.

(40) Cfr. can. 1577 par.1.

(41) Cfr. ROBERTI, De Processibus, vol.I, p. 335-362; CAPPELLO, Summa Iuris Can., vol.III, p.42-43; WERNZ-VIDAL, Ius Can., VI, p. 117-120; PINNA, J., Praxis Judicialis Canonica, Romae 1952, p. 98-110; EICHMANN, Lehrbuch des Kirchenrechts, III,p. 61-63, etc.

(42) Cfr. can. 1598 par. 1.

(43) Cfr. can. 1598 par. 3.

(44) Cfr. LEGA, De iudiciis Eccl., I, p. 126 ss.; WERNZ-VIDAL,o .c. ,VI, p. 119; Annuario Pont. a. 1963, p. 930-931.

S.R.Rota triplici forma ius dicit: 1° vel per turnos trium Auditorum; 2° aut videntibus omnibus; 3° vel forma a R. Pontifice peculiariter statuta pro aliqua determinata causa (45).

c. De Signatura Apostolica.

Signatura Apostolica est Supremum Tribunal Collegiale, constans sex Cardinalibus, quorum unus munere Praefecti fungitur (46).

Duo Collegia negotiis expediendis operam navant: alterum a Votantibus, alterum autem a Referendariis nuncupatum; membrorum vero electio R. Pontificis arbitrio remittitur. Votantes sunt septem, iique, cum duobus supranumerariis, collegium efformant, votum exhibent, suumque habent Decanum. Referendariorum numerus fixus non est; ad eos spectat relationes conficere causasque propositas accurate examinare. Omnes isti locum consultorum sunt (47).

Competentiam Signaturae Ap. definiunt canones 1603-1604 (48). Res sicut in aliis Congregationibus aguntur, i.e., in congressu, qui constat ex Prefecto, Secretario necnon praelatis votantibus et referendariis pro singulis causis designatis, et in Plenaria Signatura, quae ex omnibus Cardinalibus Tribunali assignatis constat (49).

(45) Cfr. can. 1598 par. 4.

(46) Cfr. WERNZ-VIDAL, Ius Can., VI, p. 120-125; CAPPELLO, Summa Iuris Can., vol.III, p. 45-47; ROBERTI, De Processibus, I, p. 363-387; EICHMANN, Lechrbuch des Kirchenrechts, III, p.63-64; can. 1602-1605.

(47) Cfr. CAPPELLO, o.c., III, p. 44.

(48) Cfr. ROBERTI, o.c., p. 376-382; CAPPELLO, o.c., III, p. 45-46; WERNZ-VIDAL, o.c., IV, p. 122.

(49) Cfr. ROBERTI, o.c., I, p. 382-383; CAPPELLO, o.c., III, p. 46-47; WERNZ-VIDAL, o.c., p. 123-124.

A r t . II.

De differentiis inter Tribunal Compositi Iudicii et Tribunalia ecclesiastica

Tribunal Comp. Iudicii erat Collegiale, mixtum, aequali vel pari numero iudicum civilium et ecclesiasticorum constitutum (50). Sub aspectu Tribunalis Collegialis, Tribunal Comp. Iudicii comparari potest hodiernis Tribunalibus Ecclesiasticis Collegialibus dioecesanis, et Tribunalibus Collegialibus Apostolicae Sedis, quae nuper memoravimus. Adsunt tamen discrimina quoad tria praecipua capita:

1. Quoad constitutionem:

1. Tribunal Ecclesiasticum Collegiale tantum iudicibus ecclesiasticis constat (51); Tribunal Comp. Iudicii, e contra, erat mixtum.

2. Numerus iudicum in Tribunali Comp. Iudicii non semper identicus fuit, sed fluxus: sex (52), octo (53), vel interdum duodecim (54) iudicibus compositum, sed numquam numero impari.

Tribunalia dioecesana, contra, tribus vel quinque iudicibus, secundum naturam rei et momentum causae pertractandae constant (55); et quamvis, si necessitas aut circumstantiae postulaverint, prudentiae Ordinariorum remittatur aliter disponere (56), at semper impari numero. Numerus

---

(50) Cfr.Statutum Tribunalis, JANULAITIS, Tribunolas, p. 117; III Statutum, III, 32; Vol. legum, IV, p.11-12, Const. a.1641; VII, p. 172, Const. a.1764, etc.

(51) Cfr. can. 1574 par. 1.

(52) Cfr. III Statutum, III, 32.

(53) Cfr. Vol. legum, IV, p. 11-12, Const. a. 1641.

(54) Cfr. Vol. legum, VII, p. 172; OSTROWSKI, Prawo cyw., II, p. 117.

(55) Cfr. can. 1576 par. 1.

(56) Cfr. can. 1576 par. 2.

Auditorum S. R. Rotae non est definitus (57); Cardinales denique Signaturae Ap. adscribendi, lege sex statuuntur, sed numerus de facto variat, pro Pontificis voluntate (58).

3. Tribunal Comp. Iudicii erat unicum in M.D. Lituaniae, i.e., pro omnibus dioecesibus Status;

Tribunal Collegiale in Iure Canonico debet esse in singulis dioecesibus (59), etsi iudices synodales, ad Tribunal Collegiale constituendum, non ex una tantum dioecesi sed ex aliis etiam dioecesibus eligi possint (60).

4. In Tribunali Comp. Iudicii praeter iudices, ex quibus unus erat Marsalcus, alter censor et tertius pecuniae custos (61), erant etiam alii officiales cum proprio munere, nempe: notarius (62), regentes (63), advocati (64), praeco (65), milites-custodes (66), etc.

---

(57) Cfr. ROBERTI, De Processibus, I, p. 342; can. 1598 par. 1.

(58) Cfr. ROBERTI, o.c., p. 368.

(59) Cfr. can. 1574 par. 1: "In qualibet dioecesi presbiteri.... eligantur ut potestate ab Episcopo delegata in litibus iudicandis partem habeant".

(60) Cfr. can. 1574 par. 1.

(61) Cfr. OSTROWSKI, Prawo cyw., II, p. 177; Vol. legum, IX, p. 390; X, p. 282-283; JANULAITIS, Tribunolas, p. 55.

(62) Cfr. JANULAITIS, Tribunolas, p. 57; Diaria Comitiorum, I, p. 377; Vol. legum, VII, p. 172, etc.

(63) Cfr. Vol. legum, V, p. 418, Const. a. 1696; VI, p. 241, Const. a. 1726; VII, p. 279, Const. a. 1764.

(64) Cfr. Vol. legum, II, p. 401-402, Const. a. 1601.

(65) Cfr. JANULAITIS, Tribunolas, p. 61.

(66) Cfr. JANULAITIS, Tribunolas, p. 62-63; Diaria Comitiorum, I, p. 378, Const. a. 1748.

In Tribunali Collegiali Ecclesiastico praeter Officialem (67) et iudices synodales, sunt: Ponens (69), Promotor iustitiae (70), Defensor vinculi (71), actuarius (72), cursores et apparitores (73).

a. Prima die, qua quotannis Tribunal Comp. Iudicii ad causas videndas conveniebat, omnes iudices civiles et ecclesiastici, Marsalcum, seu Praesidem Tribunalis eligebant ex iudicibus civilibus (74). Anno autem 1792 statutum est, ut, loco Marsalci, eligeretur, singulis hebdomadibus renovandus, Praeses qui esse poterat, iuxta praescriptiones praedictae Constitutionis, tam civilis quam ecclesiasticus (75).

In Tribunali vero Ecclesiastico Collegiali Dioecesano Officialis, qui Praesidis munere fungitur ab Ordinario nominari debet (76). Collegio S. Rotae, tamquam primum inter pares praeest Decanus, cui, decanatu vacante, ipso iure in officium succedit, qui primam sedem post Decanum, antiquiore nominatione, obtinet (77). Item universo Tribunali Signaturae Ap. praeest Praefectus, scl., unus e Cardinalibus Supremi Tribunalis (78).

---

(67) Cfr. can. 1573 par. 1.

(68) Cfr. can. 1574, par. 1.

(69) Cfr. can. 1584.

(70) Cfr. can. 1586.

(71) Cfr. can. 1586.

(72) Cfr. can. 1585 par. 1.

(73) Cfr. can. 1591 par. 1.

(74) Cfr. OSTROWSKI, Prawo cyw., II, p. 177; Vol. legum, VII, p. 172, Const. a. 1764, etc.

(75) Cfr. Vol. legum, IX, p. 389, Const. a. 1792.

(76) Cfr. can. 1573 par. 1.

(77) Cfr. WERNZ-VIDAL, Ius Can., VI, 119; can. 1598 par. 1.

(78) Cfr. ROBERTI, De Processibus, I, p. 368; can. 1602.

b. Quoad notarii officium animadvertendum est illud in Tribunali Comp. Iudicii initio defuisse, eiusque vices gessisse notarium municipii Vilnensis (79); dein hoc munus explevit notarius Tribunalis Civilis, i.e., laicus sortitus ex nobilibus (80).

In Tribunali Ecclesiastico notarius generatim sacerdos est et, tantum si clerici desint, ex laicis quoque assumi potest, exceptis criminalibus clericorum causis (81). Animavertere iuvat in iure Ecclesiastico notarium diversis nominibus vocari, (e. gr., cancellarius, scriniarius, scriba, secretarius, protocolista, etc.), sed in ordine iudiciali plerumque "actuarii", nomine appellari (82).

c. In Tribunali Comp. Iudicii erat officium regentium, quorum erat notarium adiuvare in omnibus rebus eius officii. Frequenter regentium etiam erat Tribunalis sententiam, saepe prolixam, parare (83).

In Tribunalibus Collegialibus Ecclesiasticis non habentur regentes, neque eidem assimilari possunt notarii. Sententiam autem redigendi munus in Tribunali Collegiali Ecclesiastico est Ponentis, vel eius quem Praeses substituerit (84).

d. Officium Praeconis erat proprium Tribunalis Comp. Iudicii exercebaturque citationes deferendo et ad ius vocando; citatis diem vel terminum designando; de iniuriis, violentiis, vulneribus, etc., investigando et de eiusdem ad Tribunal Comp. Iudicii referendo. Eius erat etiam executionem sententiae curare (85).

---

(79) Cfr. JANULAITIS, Tribunolas, p. 57.

(80) Cfr. Vol. legum, VII, p. 172, Const. a. 1764; VII, p. 237.

(81) Cfr. can. 373 par. 3.

(82) Cfr. can. 1585; GOYENECHE, De Processibus, fasc. I, p. 41.

(83) Cfr. JANULAITIS, Tribunolas, p. 59.

(84) Cfr. GOYENECHE, o.c., fasc. II, p. 156; WERNZ-VIDAL, Ius Canonicum, VI, p. 563; can. 1872, 1584.

(85) Cfr. II Statutum, II, 5; III Statutum, IV, 8; IV, 104; Vol. legum, X, p. 283, Const. a. 1793; etc.

Hoc officium in Tribunali Collegiali Ecclesiastico deest, cum mansiones quaedam praeconis Praesidi Tribunalis committantur, quaedam Promotori iustitiae, auditoribus et cancellario (86).

2. Quoad competentiam:

Tribunal Comp. Iudicii, quod causas cognoscebat tam in prima, quam in secunda et ultima instantia, quoad competentiam assimilare non licet Tribunalibus Ecclesiasticis Collegialibus Dioecesanis, vel Regionalibus, neque Tribunalibus S. Sedis.

Et re quidem vera Tribunali Comp. Iudicii ius erat causas, in quibus una ex partibus erat clericus, examinare, seu causas, inter clericos et laicos ortas et antea in Tribunali Communali, Castrensi et Succamerarii cognitas; i.e. fungebatur foro appellationis (87). In Tribunali Comp. Iudicii agebantur etiam controversiae de bonis stricte Ecclesiasticis inter clericos et laicos exortae et in prima instantia iam a Tribunali Episcopali solutae (88).

In Tribunali Collegiali Ecclesiastico pertractantur sive causae inter clericos, sive inter clericos et laicos, sive denique inter laicos (89), et omnes de quibus can. 1576 par. 1 et par. 2. Immo et aliae causae, ad libitum Ordinarii, Collegio trium vel quinque iudicum committi possunt, praesertim cum de causis, quae, attentis temporis, loci et personarum

---

(86) Cfr. quoad officium Praesidis can.1577 par. 2; 1871 par. 1-3 1884; quoad Ponentem: can. 1584; quoad Promotorem iustitiae: can. 1672 par. 3; 1688 par.2; 1696 par.2; 1937; 1945; 663-665; 1879, etc. Quoad auditores: can: 1582; quoad Cancellarium in dioecesana Curia: can. 372 par. 1.

(87) Cfr. Statutum Tribunalis, JANULAITIS, Tribunolas, p. 117; MPV, VII, pars III, Appendix Nr. 3, p. 690-691, litteras Card. Radvila ad Gregorium XIII, P.M., Vilnae m. aprilis 1584; III Statutum, III, 32.

(88) Cfr. III Statutum, III, 32.

(89) Cfr. can. 1553.

adiunctis et materia iudicii, difficiliores et maioris momenti videantur, agatur (90). Tribunalia Collegialia Ecclesiastica Regionalia de causis in prima instantia et in gradu appellationis sententiam edere possunt. S. R. Rota, quae semper collegialiter dicit, in prima, secunda et tertia instantia iudicat (91).

3. Quoad modum procedendi:

a. In tribunali Comp. Iudicii causae contentiosae introduci debebant instantia ab actore exibita, seu libello scripto, in quo facta in quibus petitio fundabatur, cum circumstantiis et formalitatibus, exponenda erant (92). Si, contra, de re criminali ageretur, actor ipse tenebatur in locum delicti quam primum, una cum nobilibus ducere Praeconem, cuius erat indicia delicti explorare, testes oculares audire et de omnibus decretum conficere. His rebus expletis, actor Cancellariae libellum, in quo iniuriae, vel quid huiusmodi, describerentur, mittebat (93).

In Tribunali Ecclesiastico quoque causa per libellum introducitur, in quo, iuxta Ius Canonicum, indicari debent:(94)

---

(90) cfr. can. 1576; 1577; 2223; 2225; 2303, etc.

(91) Cfr. can. 1598 par. 4.

(92) Cfr. OSTROWSKI, Prawo cyw., II, p. 192.

(93) ibid.

(94) Cfr. can.1706. Libellus ad Tribunal Ecclesiasticum sive unius iudicis, sive collegiale, porrigendum, tres partes continere debet: 1° partem narativam, ex qua appareat et obiectum controversiae et partes inter quas controversia est; 2° causam petendi sufficienter indicatam; 3° petitionem ipsam seu conclusionem, cfr. GOYENECHE, De Processibus, fasc. I, p. 113; WERNZ-VIDAL, Ius Can., VI, p. 335; CAPPELLO, Summa Iuris Can., vol. III, p. 118, etc.

1° Iudex, coram quo causa examinanda sit, quid, et a quo, petatur(95). In libello autem Tribunali Compositi Iudicii porrigendo iudicis indicatione opus non erat, cum unicum adesset Collegium, de lite iudicaturum.

2° Generatim saltem, quo iure innitatur actor ad comprobanda ea quae allegantur et asseruntur (96).

3° Libellum denique subscribi ab actore, vel eius procuratore, apposítis die, mense et anno, nec non loco in quo actor vel eius procurator habitant, debet (97).

De hoc libello animadvertendum est, illum absolute necessarium fuisse in Tribunali Compositi Iudicii; contrarium accidit in Tribunali Ecclesiastico, cum in Codice Iuris Canonici duae exceptiones habeantur: 1° si actor scribere nesciat vel nequeat; 2° si causa sit facilioris investigationis et minoris momenti, quia tum actori oretenus petitionem suam Tribunali proponere licet (98).

b. Libello accepto a Tribunali Comp. Iudicii, facultas in ius reum vocandi, dabatur, seu ad alteram partem citandam. Citatio, saeculis XVI-XVII in iure M.D. Lituaniae fuit magni momenti (99). In scheda citatoria inscribenda erant: nomen et cognomen, titulus honoris rei conventi, eo modo expressus, quo ipse reus utebatur. Insuper signanda erant: locus, dies et hora delicti vel facti, querela et actio ob quam reus ad iudicium vocabatur; omnia autem nominatim et expresse ita descripta, ut, si forte quid in scheda citatoria defuisset, citatus non teneretur respondere (100).

---

(95) Cfr. can. 1708, 1°.

(96) Cfr. can. 1708, 2°

(97) Cfr. can. 1708, 3°.

(98) Cfr. can. 1707; CAPPELLO, o.c., vol.III, p.117-118; GOYENECHE, o.c., fasc. I, p. 113.

(99) Cfr. OSTROWSKI, Prawo cyw., II, p. 193-194.

(100) Cfr. III Statutum, IV, 18.

Praeterea indicanda erant Sedes Tribunalis, et tempus quo ad iudicium adesse imputatus tenebatur (101). Scheda duplici conficiebatur exemplari, ex quibus unum reo, alterum actori mittebatur (102). Citatio nulla erat - et citatus non tenebatur ad iudicium se conferre:- 1° si non confecta iuxta praescriptam formam, vel tradita, iuris more neglecto; 2° nomine cognomine vel titulis nobilitatis rei conventi aliter scriptis, ac ipse soleret; 3° indicationibus loci, anni, mensis et diei patrati delicti deficientibus (103).

In Tribunali Ecclesiastico, admisso libello, ad partem conventam in ius vocandam proceditur citatione, vel in ius vocatione, praecepto iudicis, parti conventae facto, comparendi in iudicium (104). Citatio spontanea comparitione partium coram iudice suppletur (105). Citatio in Tribunali Ecclesiastico est necessaria et peremptoria: necessaria quia, deficiente legitima citatione acta processus irrita sunt ideoque sententia nulla (106); peremptoria, quare nova citatio non requiritur, sed iudici ulterius procedere usque ad sententiam definitivam licet; nisi ipse ad frangendam rei contumaciam poenas ecclesiasticas comminari velit (107). Sub nullitatis poena scheda citatoria Tribunalis Ecclesiastici continere debet: 1° iudicem qui citat, explicite expressis munere, nomine et cognomine, saltem si sit iudex delegatus vel specialis; 2° praeceptum iudiciale ad comparendum; 3° nomen et cognomen citati, vel citatorum; 4° indica-

---

(101) Cfr. III Statutum, IV, 18.

(102) Cfr. III Statutum, IV, 17.

(103) Cfr. III Statutum, IV, 19; OSTROWSKI, Prawo cyw., II, p. 193.

(104) Cfr. can. 1711 par.1; 1939 par. 1, 1712 par.1; par.2, par.3; 1713.

(105) Cfr. can. 1711 par. 2.

(106) Cfr. can. 1723; 1894 par.1; WERNZ-VIDAL, Ius Can., VI, p. 344.

(107) Cfr. can. 1714 et 1845 par.2; CAPPELLO, Summa Iuris Can., vol. III, p. 122.

tionem loci, horae, diei, mensis et anni ad comparendum; 5° quo actore citetur, illius designando nomen et cognomen; a iudice vel eius auditore et actuario subscribenda est atque munienda tribunalis sigillo (108).

Nempe in Tribunali Ecclesiastico, sicut et in Tribunali Comp. Iudicii, citatio conficitur, sed in scheda citatoria Tribunalis Comp. Iudicii exponendus erat integer libellus, indicatis titulis honorificis et nobilitatis ea forma qua reus uti solebat, sub poena nullitatis citationis; hoc autem in scheda citatoria Tribunalis Ecclesiastici exigi non videtur.

Litterae citatoriae, iuxta III Statutum Lituaniae, tradendae erant viginti octo diebus ante initium iudicii; si autem litterae foribus domus adfixae essent, quadraginta duobus diebus ante processus initium (109).

Temporis designatio ad comparendum in Iure Canonico prudenti iudicis consilio, attentis circumstantiis, negotii gravitate, distantia ipsius tribunalis, etc., remittitur (110).

c. Const. 1748 M.D. Lituaniae iudici civili absenti, aut, in casu paritatis votorum, etiam Notario Tribunalis Comp. Iudicii, in scrutinio sententiae suffragium ferre, permittebat (111), quod in Tribunali Collegiali Ecclesiastico nullo pacto fas est, utpote quia facultas suffragium ferendi unice Praesidi et iudicibus competit (112).

d. In Tribunali Comp. Iudicii in casu paritatis suffragiorum in scrutinio, iuxta III Statutum, causa in iudicium M. Ducis remittenda erat(113).

---

(108) Cfr. can. 1715; 1716; 1723; WERNZ-VIDAL, Ius. Can., VI, p.346; CAPPELLO, o.c., vol. III, p.123.

(109) Cfr. III Statutum, III, 32; IV, 18; AVIŽONIS, Bajorai, p. 278.

(110) Cfr. WERNZ-VIDAL, o.c., VI, p. 347.

(111) Cfr. Diaria Comitiorum, I, p. 377, Const. a. 1748.

(112) Cfr. can. 1577 par. 2; WERNZ- VIDAL, o.c., VI, p.85, 553.

(113) Cfr. III Statutum, III, 32; OSTROWSKI, Prawo cyw., II, p. 178.

Ab anno 1726 causam ex novo cognoscere et definire tenebatur idem Tribunal in proxima sessione (114).

Hoc vero accidere nequit in Tribunalibus Collegialibus Ecclesiasticis Dioecesanis, cum numerus iudicum sit trium vel quinque, ideoque paritas suffragiorum impossibilis; insuper adsunt alia media ad obtinendam maioritatem absolutam, ut auctio numeri iudicum, si tribunal constet tribus tantum, vel substitutio (115). Prae oculis habeatur norma S.R. Rotae: "Si nec altero auditorum conventu haberi possit pars maior votorum necessaria ad decisionem, Ponens R.mo P. D. Decano significet statum quaestionis, ut provideat aut augendo Auditorum numerum aut rem SS.mo deferendo" (116).

e. Hae breves animadversiones de differentiis inter Tribunal Comp. Iudicii et Tribunalia Ecclesiastica, notas maioris momenti respiciunt.

Operae pretium est quaedam alia addere ut haec monographia integra quoad suum obiectum, esse possit.

A r t . III.

De notis similitudinis Tribunalis Comp. Iudicii et instituti Processualis Ecclesiastici.

Ex dictis in praecedenti articulo evincitur Tribunal Comp. Iudicii in M. D. Lituaniae, iuxta normas iuris civilis constitutum, ab Instituto Processuali in Ecclesia canonice erecto in pluribus differre. Si tamen singulae partes et singula organa quibus Tribunal Comp. Iudicii constituebatur

---

(114) Cfr. Vol. legum, VI, p. 248, Const. a. 1726.

(115) Cfr. Can. 1576 par. 2; 1614; 1615; 1869 par. 4.

(116) Normae S.R.Rotae a. 141; cfr. GOYENECHE, De Processibus, fasc. II, p. 157-158; Iuxta alios ad dirimendam discordantiam nullum aliud medium suppetit ex iure Codicis, nisi ut transacta hebdomada a prima sessione habita ad dandam sententiam Ordinarius alios substituat iudices, qui causa examinata sententiam ferrent, Cfr. WERNZ-VIDAL, o.c., VI, p. 564; CAPPELLO, o.c., vol. III, p. 210.

examini subiiciuntur aliquid invenietur cum organis Tribunalis Collegialis Ecclesiastici congruens, et praesertim:

1°. Introductio causae per libellum.

2°. Vocatio in ius per schedam citatoriam.

3°. Iuramentum.

4°. Varia media probationis.

5°. Modus ferendi, exequendi ac denuntiandi sententiam.

De causae introductione et de in ius vocatione antea iam dictum est; de ceteris nunc tractandum remanet.

1. De iuramento.

a. Omnes, qui per se potestatem iudiciariam exercebant, et omnes, quibus Tribunal Comp. Iudicii constituebatur, vel in eo suam operam navabant, (i.e., iudices tam laici quam ecclesiastici, Marsalcus seu praeses, praeco, notarius, regentes, procuratores et ita porro), antequam munus susciperent iusiurandum de officio rite et fideliter implendo, iuxta modum formulamque praescriptam, elicere tenebantur (117).

Iusiurandum de officio rite et fideliter ad iuris normam implendo omnes iudices, - excepto Episcopo, si potestatem iudicialem per seipsum exercet, - itemque alii officiales qui in tribunali Ecclesiastico operam navant, (cuiusmodi sunt auditores, assessores, actuarii, Promotor iustitiae et vinculi Defensor, cursores et apparitores), dare tenentur (118).

b. In Tribunali Comp. Iudicii omnes iudices et officiales vinculo adigebantur iurisiurandi de secreto servando quoad acta in Tribunali (119).

In Tribunalibus Ecclesiasticis duplex secreti species occurrit :

---

(117) Cfr. JANULAITIS, Tribunolas, p. 84; Vol. legum, IV, p. 468, Const. a. 1667; V, p. 51, Const. a. 1670; VI, p. 246, Const. a. 1726; IX, p. 389, 394, Const. a. 1792.

(118) Cfr. can. 1621; WERNZ-VIDAL, De Processibus, VI, p. 138; CAPPELLO, Summa Iuris Can., vol.III, p. 56.

(119) Cfr. S.W.X.Lit., Appendix, p.4.

secretum quod dicitur officii et secretum iuratum. Secretum officii obligat: 1° iudices tribunalis collegialis quoad discussiones in tribunali habitas, ad suffragia data et ad opiniones prolatas pro ferenda sententia sive interlocutoria sive definitiva; 2° iudices aliosque tribunalis adiutores in causis criminalibus, dum causa durat; 3° in causis contentiosis autem, cum ex revelatione alicuius actus processualis praeiudicium partibus obveniat aut subsequi possit. Secretum iuratum obligat litigantes, testes, peritos, procuratores et advocatos, quibus illam obligationem secreti iurati pro suo iure imponit iudex (120).

2. De probationibus.

a. De probationibus per testes.

1°. Inter modos probandi in Tribunali Comp. Iudicii universalem et potissimum locum obtinebat probatio per testes (121).

Etiam in iure ecclesiastico: "Probatio per testes in quibuslibet causis admittitur sub iudicis tamen moderatione, secundum modum praefinitum in canonibus qui sequuntur" (122). Nulla igitur excipitur causa.

2°. Pars in causa ad probandum id, quod asserebat, iuxta leges M. D. Lituaniae, tres vel duos testes adducere tenebatur. Scil., in casu quo aliquis tres testes sibi comparare non posset sufficiebat ad causam vincendam , iusiurandum ab ipsa parte, pro tertio teste, datum (123).

Ad numerum testium inducendorum quod attinet, in Tribunali Ecclesiastico, nihil, exceptis causis matrimonialibus (124), in Codice definitur,

---

(120) Cfr. can. 1623; 1625 par. 2, par. 3; 1769; 1823 par. 1; 1863 par.4; WERNZ-VIDAL, o.c., VI, p. 138-139; CAPPELLO, o.c., vol.III, p. 57.

(121) Cfr. III Statutum, IV, 77.

(122) Can. 1754-1755; cfr. GOYENECHE, De Processibus, fasc. II, p. 37; WERNZ-VIDAL, o.c., VI, p. 414; CAPPELLO, o.c., vol. III, p. 146; FALTIN, D., De probatione per testes, extractum ex periodico "Laurentianum", An. II, fasc. 3 - 1961.

(123) Cfr. III Statutum, IV, 81.

(124) Cfr. can. 1975.

si excipias facultatem, immo obligationem, canone 1762 iudici factam, nimiam testium multitudinem refrenandi (125). Unus testis, nisi fuerit qualificatus, in Iure Canonico, non facit plenam probationem (126).

3°. In iure Lituanensi ad testimonium dicendum admitti nequibant: damnati in aliquo iudicio, servi, famuli (nec contra dominos suos, nec pro), mente capti, et ita porro. Testes qui in omni actione, privilegiis M. Ducis ad testificandum admittebantur, fidei christianae adhaerere debebant (127).

In Tribunali Ecclesiastico: "Omnes possunt esse testes in iudicio, nisi expresse a iure repellantur vel in totum vel ex parte" (128). Ut non idonei, repelluntur a testimonio ferendo, impuberes et mente debiles; ut suspecti: excomunicati, periuri, infames, publici et gravesque inimici, etc.; ut incapaces: qui partes sunt in causa, sacerdotes, coniux in causa sui coniugis, consanguineus et affinis in causa consanguinei vel affinis (129).

4°. De testium examine can. 1770 par. 1, ita sancitur: "Testes examinandi sunt in ipsa tribunalis sede".

Iudici tamen licet illos, quolibet loco sui territorii(130) etiam in ipso accessu iudiciali (131), examinare (132).

---

(125) Cfr. GOYENECHE, o.c., fasc. II, p.45.

(126) Cfr. CAPPELLO, o.c., vol. III, p. 152.

(127) Cfr. III Statutum, IV, 78.

(128) Can. 1756.

(129) Cfr. can. 1757; GOYENECHE, o.c., fasc. II, p. 39-44; WERNZ-VIDAL, o.c., VI, p. 417-422; CAPPELLO, o.c., vol. III, p. 161.

(130) Cfr. can. 1636.

(131) Cfr. can. 1810.

(132) Cfr. can. 1770; GOYENECHE, o.c., fasc. II, p. 52-53.

Tertium Statutum M.D. Lituaniae praescribebat in rebus cruentibus, gravioris momenti, v. gr. cum de capitis poena ageretur, testes in aula Tribunalis, praesentibus partibus, interrogandos esse (133).

b. De probatione per instrumenta.

Probationes in Tribunali Comp. Iudicii etiam per instrumenta fieri poterant, i.e., per contractus scriptos vel exaratos, per acta, per attestationes seu denuntiationes et confessiones apud acta communalia et castrensia, ac per chirographa sigillis obsignata et manu cuiusque subscripta (134).

Simile habet Jus Canonicum: "In quolibet iudicii genere admittitur probatio per documenta tum publica tum privata" (135).

c. De iuramento uti medio probationis.

1°. Iuxta III Statutum, in Tribunalibus, etiam per iuramentum suppletorium, ab actore testibusque praestandum, secundum consuetudines propriae religionis, probari res poterat (136).

Pars, damnum passa, adigebatur ad iuramentum aestimatorium: quo iureiurando non dato, pars conventa absolvebatur (137). Pars autem conventa iuramentum, ad suam innocentiam probandam, praestare tenebatur cum uno, vel pluribus testibus, usque ad septem; hac probatione praestita, absolvenda erat (138).

Hoc iurisiurandi genus invenitur etiam in Codice Canonico, cum mentionem facit de iuramento suppletorio, quod defertur a iudice ad supplendas

---

(133) Cfr. III Statutum, IV, 76.

(134) Cfr. III Statutum, IV, 82.

(135) Can. 1812; cfr. can. 1813-1824; GOYENECHE, o.c., fasc. II, p. 85-96; WERNZ-VIDAL, o.c., VI, p. 464-481.

(136) Cfr. III Statutum, IV, 49,51, 72; IX, 58.

(137) Cfr. III Statutum, XI, 58-59.

(138) Cfr. AVIŽONIS, Bajorai, p. 286.

probationes (139). Invenitur etiam iuramentum aestimatorium, quod a parte, iuxta probabilem aestimationem damni a se passi, datur (140).

2°. In iure Civili Lituanensi, pariter ac in Iure Canonico, erat iuramentum litis decisorium, delatum a parte adversario, ea conditione ut quaestio sive principalis sive incidens secundum iusiurandum decisa haberetur (141).

3. De sententia

a. De modo sententiam ferendi.

Sententia in Tribunali Compositi Iudicii ferenda erat collegialiter et ad maioritatem suffragiorum (142). Ante scrutinium ipse Marsalcus legebat propositionem, aut notario, ut eam legeret, imperabat. Cuilibet iudici, schema sententiae non probanti, fas erat exceptionem proponere, quae cognoscebatur sicut causa incidens (143).

In Tribunali Collegiali Ecclesiastico autem statuta conventui die, singuli iudices in scriptis proprias conclusiones de causa referunt, et rationes in facto et in iure, quibus ad conclusionem venerint(144); piolatis iudicum conclusionibus moderata discussio sub tribunalis praesidis ductu habetur(145).In S.R.Rota insuper praecipitur ut brevi voto mutationes sententiae explicentur (146). Denique sententia in tribunali collegiali ad maioritatem suffragiorum (147), quae, iuxta communem sententiam, est maioritas absoluta, profertur (148).

---

(139) Cfr. can. 1829.
(140) Cfr. can. 1833 par.2.
(141) Cfr. OSTROWSKI, Prawo cyw., II, p.200; can. 1834 par.1; 1628 par.1; 1764 par.4; GOYENECHE, o.c., fasc.II, p. 106-ss.
(142) Cfr. Statutum Tribunalis, JANULAITIS, Tribunolas, p. 116.
(143) Cfr. Vol. legum, X, p. 247, Const. a. 1793.
(144) Cfr. can. 1871 par. 2.
(145) Cfr. can. 1871 par.3; 1871 par. 4, par. 5.
(146) Cfr. Normae S.R.R. a. 138.
(147) Cfr. can. 1577; WERNZ-VIDAL, o.c., p. 563.
(148) Cfr. GOYENECHE, o.c., fasc.II, p. 157; WERNZ-VIDAL, o.c., VI, p. 563-564.

b. De modo sententiam exequendi.

Modus executionis sententiae, si iure victus esset clericus, fere idem erat tunc in Tribunali Com. Iudicii sicut nunc in Tribunali Ecclesiastico est. Vdl., sententiae contra clericos a Tribunali Comp. Iudicii prolatae, Ordinario loci, ut executioni mandarentur, tradebantur (149).

In Tribunali Ecclesiastico cleri saecularis executor est: "Ordinarius loci in quo sententia primi gradus lata est", qui hoc facere potest vel per se vel per delegatum (150). Executor sententiae latae a Tribunali Religiosorum spectat ad "superiorem qui definitivam sententiam tulit aut iudicem delegavit" (151).

c. De iuris remediis contra sententiam.

Tribunal Comp. Iudicii iudicabat in ulteriore instantia, ideoque contra sententias ab eo prolatas non erat appellatio ad aliud tribunal (152). Si vero sententia, violatione legis, vel evidenti iniustitia affecta, in rem iudicatam transierat, concedebatur restitutio in integrum, sed tantum a tribunali quod sententiam emisit; in casu, a Tribunali Compositi Iudicii (153).

In Iure Cannnico ad restitutionem in integrum concedendam competens est iudex qui sententiam tulit, nisi ea petatur ex neglecto a iudice praescripto legis, quo in casu eam concedit appellationis tribunal (154).

---

(149) Cfr. Vol. legum, III, p. 406-407, Const. a. 1635.

(150) Can. 1920, par. 1.

(151) Can. 1920 par.3; cfr. GOYENECHE, o.c., fasc.II, p. 320; WERNZ-VIDAL, o.c., VI, p. 626; CAPPELLO, o.c., vol. III, p. 245-246.

(152) Cfr. Vol. legum, IV, p. 54, Const. a. 1647.

(153) Cfr. Vol. legum, III, p. 444, Const. a. 1638.

(154) Cfr. can. 1906.

Signatura Ap. iudicat de petitione restitutionis contra sententiam rotalem; verum concessa restitutione, causam ad Rotam remittit (155).

Art. IV.

De notis Tribunalis Compositi Iudicii proprios, quae in Tribunali Ecclesiastico non inveniuntur.

Quaedam erant, quoad structuram, constitutionem et procedendi modum, in Tribunali Comp. Iudicii, quae in Tribunalibus Ecclesiasticis non inveniuntur, quaeque seorsim exponere utilitatem prae se ferre videtur:

1. Tribunal Comp. Iudicii mulctare vel damnare poterat etiam capitis (quae erat tamen sicut ratio coercitationis et executioni non tradebatur), ad poenam turris nec non ad alias poenas corporales. Vigebat principium: gravis poena pro gravi delicto; levis pro levi; regula nulla exceptione applicabatur, seu sine personarum acceptione: oculus pro oculo, dens pro dente, sanguis pro sanguine (156).

2. In Tribunali Composito causae cognoscendae erant tantum secundum III Statutum M.D. Lituaniae, iuxta Constitutiones Comitiorum et emendationes Statuti, i.e., iuxta ius civile (157).

3. Marsalcus, seu Praeses, sive ecclesiasticus sive laicus, item iudices laici et officiales, ex fisco Lituaniae remunerationem accipiebant. Quare, non tantum suspicio, sed valida praesumptio est Praesidem aliosque

---

(155) Cfr. can. 1606 par.1, 4°; 1604 par.3; GOYENECHE, o.c., fasc. II, p. 211; WERNZ-VIDAL, o.c., VI, p. 607-608; CAPPELLO, o.c., vol. III, p. 236.

(156) Cfr. Vol. legum, X, p. 324, Const. a. 1793; OSTROWSKI, Prawo cyw., II, p. 206-207; JANULAITIS, Tribunolas, p. 99; III-um Statutum, I, 4,9,10; XXI, 14,27.

(157) Cfr. Statutum Tribunalis, JANULAITIS, Tribunolas, p. 117.

Tribunal componentes, Statui, plus minusve, subiectos fuisse (158).

4. In Tribunali Collegiali Ecclesiastico deest officium censoris, cuius munus apud Tribunal Comp. Iudicii erat ut vota iudicum recte et publice fierent curare, una cum Praeside ea examinare, etc.(159). Deest etiam in Tribunali Ecclesiastico officium pecuniae custodis, cuius erat fiscum Tribunalis vigilare, sumptus accipere et stipendium officialibus solvere (160); nec militum custodum Tribunalis, numero circiter centum, quorum erat ordinem, processu perdurante, servare, iudices et officiales defendere (161).

5. Omnia acta Tribunalis Comp. Iudicii post sessionem transmittenda erant ad notarium civilem communalem Vilnensem, et notae actibus allatae in libris Tribunalis Communalis et Castrensis loci actoris et rei transcribenda erant (162).

6. In scheda citatoria conficienda totus libellus transcribendus erat, ita ut, in causa tractanda, tantum quae in scheda citatoria notabantur, iudices considerabant et iuxta ea in ferenda sententia ius dicebant (163). Actor, loco propositionis, in litis contestatione, schedam citatoriam legebat (164).

7. In Tribunali Compositi Iudicii fere deerat Institutum contumaciae:

---

(158) Cfr. Vol. legum, VII, p. 383, Const., a. 1768; IX, p. 389, art. II, Const. a. 1792.

(159) Cfr. Vol. legum, IX, p. 390; X, p. 282-283.

(160) Cfr. JANULAITIS, Tribunolas, p. 55; Vol. legum, X, p.285, Cobst. a. 1793.

(161) Cfr. JANULAITIS, Tribunolas, p. 62-63; Diaria Comitiorum, I, p. 378, Const. a. 1748; Vol. legum, VI, p. 244, Const. a. 1726.

(162) Cfr. Vol. legum, VI, p.241-242; Const. a. 1726; VII p. 237, Cohst. a. 1764.

(163) Cfr. III Statutum, IV, 18; OSTROWSKI, Prawo cyw., II, p. 193.

(164) Cfr. III Statutum, IV, 54; AVIŽONIS, Bajorai, p. 279.

rarissime enim contumacia pronunciabatur; neque puniebatur qui ad terminos iudiciales in scheda statutos non compareret; iterum citato sufficiebat iurare se vere impeditum fuisse; quod si iurare nollet, causa cadebat (165).

8. Probatio etiam per iuramentum fieri poterat, quod unum saepe ad plenam fidem de re contestata faciendam sufficiebat. Sive ageretur de re contentiosa sive de re poenali contra iuramentum probationes non admittebantur (166).

9. Nobiles a processu et damnatione ob delictum ab eis patratum eripere se poterant, inficiendo cadaver ignobilitate; manebat tamen ius actoris demonstrandi occisum nobilem fuisse (167). In Tribunali Comp. Iudicii specialia privilegia, sic dicta "beneficia iuris", facultatem non adeundi iudicium concedentia, vigebant. Hoc beneficio gaudebant senatores, nuntii, deputati et Marsalcus munere perdurante (168).

10. Tribunal Comp. Iudicii non omnibus anni temporibus ius dicebat, sed tantum per certum, legibus definitum, tempus. Tribunali autem munere, iudicandi exercenti interruptiones non sinebantur (169).

11. Expensas solvendas pro actibus iudicii, Tribunal Comp. Iudicii statuebat non iuxta suas tabellas, sed secundum praescriptiones et tabulas in tribunalibus civilibus adhibitas(170); pecunia vero quae expensis solutis superesset, nosocomiis et pauperibus dividenda erat (171).

---

(165) Cfr. III Statutum, IV, 19.
(166) Cfr. III Statutum, IV, 81.
(167) Cfr. III Statutum, III, 23, AVIŽONIS, Bajorai, p. 280.
(168) Cfr. OSTROWSKI, Prawo cyw., II, 196.
(169) Cfr. Vol. legum, IV, p. 11, Const. a. 1641; VI, p. 249, Const. a. 1726; VII, p. 172, Const. a. 1764; VIII, p. 390, Const. a. 1775; Diaria Cimitiorum, I, p. 377, Const. a. 1748, etc.
(170) S.W.X.Lit. Appendix, p. 42.
(171) Cfr. Vol. legum, VI, p. 242-243, Const. a. 1726; X, p. 260, Const. a. 1793.

CONCLUSIO

In fine nostrae theseos operae pretium duximus breviter, ex novo, principales quaestiones in dissertatione tractatas, et conclusiones deductas, videre.

1. Initio memoravimus doctrinam Ecclesiae de clericis a iurisdictione iudicis laici tam in spiritualibus, quam in temporalibus exemptis; Statumque non semper haec iura Ecclesiae servare et revereri. Etiam in M. Ducatu conflictus inter Ecclesiam et Statum de iurisdictione ortus est, et res saec. XVI difficilior evasit. Sed conflictus institutione Tribunalis Compositi Iudicii solutus feliciter est.

Gravibus Ecclesiae Christi temporibus Divina Providentia clarissimos fortissimosque viros providit, qui, magna cum diligentia, totis viribus intentisque, doctrinae integritatem et iura Ecclesiae in Lituania defenderunt et multis in casibus obstiterunt violationibus iurium Ecclesiae. Tamen ante institutionem Tribunalis Compositi Iudicii ordo iuridicus canonicus in Lituania saepe violatus est; (nam aliquae causae ecclesiasticae ad M. Ducis Tribunal pertinebant); in Comitiis, autem cum maior numerus deputatorum, partim haereticorum (qui clero non favebant), partim catholicorum (qui sua potius quam Ecclesiae iura curabant), esset, consensum ad Tribunal Compotum instituendum episcopi dare arbitrati sunt, ad maiora mala vitanda; quare Summus Pontifex Gregorius XIII, urgentibus peculiaribus temporis et circumstantiarum adiunctis, permisit ut causae clericorum a laicis tractarentur.

2. Dies 24 decembris a. 1584 sicut dies nativitatis Tribunalis Compositi Iudicii habendus est. Multae innovationes quoad competentiam, compositionem, procedendi rationem, etc., decursu temporis in hoc tribunali factae sunt.

3. Tribunal Comp. Iudicii Collegiale mixtum erat i.e., constitutum ex iudicibus laicis, in Tribunali Civili nominatis, et ecclesiasticis in Capitulis Samogitiensi, Vilnensi et Smolenscensi electis, pari numero,qui primo quattuor ex utraque parte erant; et post annum 1726, sex laici et sex ecclesiastici.

4. In Tribunali Compositi Iudicii praeter iudices, ex quibus unus erat Marsalcus seu praeses, alter censor et tertius pecuniae custos, etiam alii officiales, nempe: notarius, regentes, advocati seu procuratores,praecones, milites custodes Tribunalis, proprio munere fungebantur.

5. Tribunal Compositi Iudicii in instantia appellationis, aut, in casibus gravioribus, in prima instantia, in omnibus quae inter clericos et laicos agebantur et huius Tribunalis foro adnexa erant, iudicabat.

6. Tribunal Comp. Iudicii tantum in urbe capite Magni Lituaniae Ducatus, Vilnio, iustitiam administrabat; antea sessiones a die 15 mensis octobris per sex hebdomadas habebat; postea tempus sessionum variis Constitutionibus mutatus est.

Hoc Tribunal iuxta rationem tribunalibus Lituaniae civilibus praescriptam procedebat, et causas secundum III Statutum Lituaniae, et constitutiones Comitiorum emendationesque Statuti cognoscebat.

Tribunal Comp. Iudicii sicut iudicium Collegiale collegialiter procedebat et ad maioritatem suffragiorum sententias ferebat. Paribus suffragiis ad secundam et tertiam votationem procedendum erat. Causae, quacumque ratione non finitae, ad Tribunal Comp. Iudicii in proximum annum iterum remittendae erant.

7. Auctores in quaestione an Tribunal Comp. Iudicii fuerit independens a Tribunali Civili non concordant. Quidam asserunt Tribunal hoc tantum partem specialem Tribunalis Civilis ad iudicandas clericorum et laicorum causas fuisse,alii vero,Tribunal Compositi Iudicii gaudere vera et propria independentia affirmant. Iuxta nostram opinionem argumenta independentiam Tribunalis Comp. Iudicii (nempe fuisse Tribunal Supremum et par

aliis supremis Tribunalibus Magni Lituaniae Ducatus) sufficienter demonstrant.

8. Cessatio Tribunalis cum tertia Magni Lituaniae Ducatus divisione coniuncta est. Die 26 martii a. 1795 promulgatum est decretum gubernii Russiae de nova ordinatione omnium Tribunalium in Lituania; haec dies cessationis Tribunalis Compositi Iudicii considerari potest.

9. Sine dubio erectio Tribunalis Comp. Iudicii lesio iurisdictionis ecclesiasticae fuit. Tamen spes quam aluit unus ex magnis filiis Lituaniae, Cardinalis Radvila, probata est: Tribunal Comp. Iudicii quasi propugnaculum ad defendendum Gregem Dei contra absolutismum nobilium, contra schismaticos et dissidentes fuit.

10. Denique, ex comparatione Tribunalis Comp. Iudicii cum Iure Canonico Processuali, deducitur:

a. quod Tribunal Comp. Iudicii a tribunalibus Ecclesiasticis Collegialibus differt compositione iudicum, numero eorum, et officialium munere. Tribunal Comp. Iudicii etiam quoad competentiam, Tribunalibus Ecclesiasticis Collegialibus Dioecesanis, neque Regionalibus, neque Ap. Sedis, assimilari potest. Differentia inveniri potest etiam in necessitate et modo conficiendi libellum, schedam citatoriam redigendi; quoad personas qui iure suffragationis gaudebant: quoad modum in casu paritatis votorum procedendi, etc.

b. Ex comparatione deducitur etiam in Tribunali Comp. Iudicii cum Instituto Processuali Ecclesiastico conformia fuisse plura. Hae sunt: introductio causae per libellum, vocatio in ius per schedam citatoriam, institutum iuramenti, varii modi et media probationis, ratio sententiam ferendi, exequendi ac accusandi.

c. In Tribunali Comp. Iudicii etiam inveniuntur res quae desunt in Tribunalibus Ecclesiasticis: e. gr., Tribunal Comp. Iudicii damnabat variis poenis corporalibus; in Tribunali Comp. Iudicii erat officium censoris, pecuniae custodis, milites custodes etc.; in scheda citatoria totus

libellus transcribendus erat; omnia acta Tribunalis ad notarium civilem transmittenda erant; invenitur probatio per solum iuramentum, dilatio, sic dicta "Ignobilitas", "Beneficia iuris"; Tribunal Comp. Iudicii non administrabat iustitiam per integrum annum, sed tantum per certum, lege definitum, tempus; Tribunal expensas pro actibus iudicii solvendas iuxta praescriptiones in tabellis tribunalium Civilium statuebat; superflua nosocomiis et pauperibus devolvenda erant.

11. Denique videtur nobis hoc labore bonum opus fecisse. Fatemur tamen hanc dissertationem imperfectam esse et quaestionem ulterioribus studiis perficiendam esse, praecipue quoad modum procedendi in Tribunali Comp. Iudicii; necesse est etiam acta et decreta ipsius Tribunalis investigare. Hoc nos aliis auctoribus relinquimus, quamvis spes nobis affulgeat, posse nosmetipsos, Deo iuvante, proxime prosequi opus, ad imperfectiones huius theseos emendandas.